

1427-ben még Magyarországon tartózkodik. Atyjának fenn említett, a híres *Milanesi* által feltalált adóbevallásában: *Portata al Catasto del 1427. Quartiere Santa Croce gonfalone Bue*, olvassuk:

»Tommaso mio Figlio sta in Ungheria dicesi dovere avere certa quantità di danari da lo rede di messer Filippo Scolari (Pipo Spano) non e chiarito il che; e pero non vi si da. Sono fiorini 360 di Monte Commune ch' erano iscritti in Simone Milanese e Simone e Tommaso Corsi.«

E szerint 360 frt követelése volt Pipo Spano örökösain.

Úgy látszik, még ugyanazon évben az összeg, valószínűleg Masolino atyjának ki lett fizetve, és pedig Milanese és Corsi bankárok által, kiknek Budán és Florenzben bankházok volt. A kifizetésre vonatkozó okmányban olvassuk:

». . . . e più rimane a detti Milanese fior. 450 di Monte Chomune che sono nel quartiere S. Spirito in Somma di fior. 810 sol. 6 den. 8 a oro in oro: dichono in Simone Milanese e maestro Tommaso Corsi . . . . . si promoto in Tommaso di Xpofano di piutore.«

(Milanese, Vari scritte).

1428—1438. Castiglioneban tartózkodik, hová Branda bibornok a már 1425-ben felszentelt templom festésére hívta meg. — Valószínű, hogy Magyarországon már előre megbeszélték a feltételeket. Haza utazásában, Florenzbe Masolino nem mehetett, mert Branda mindjárt a templom felszentelése után többször sürgette. De Masolino csak 1427. végén vagy 1428. elején ment Castiglioneba — úgy látszik Magyarországhól nem szívesen bocsátották el — hol 1438-ban még dolgozott. Utóbbi évszám a baptisterium boltívén látható, és mint előbb kimutattuk, *helyes*.

Castiglioneban, a Branda palotájában s más munkákon dolgozott, és valószínű, hogy 1440 körül Castiglioneban halt meg.

Florenzbe alig tért vissza, különben a Brancacci kápolna nagyhírű mesterének visszatérése feltűnést okozott, és erről a krónikák bizonyára megemlékeztek volna. 1883-ban lesz születésének 500-ik évfordulója.

AZ 1681-KI

# SOPRONI ORSZÁGGYŰLÉS

TÖRTÉNETÉHEZ.

ZSILINSZKY MIHÁLY

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztály 1883. ápril 16-án tartott ülésén.)

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

AZ 1681-KI SOPRONI ORSZÁGGYŰLÉS  
TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Ha valaki azt a kérdést vetné fel, hogy Magyarország melyik korszaka volt boldogtalanabb: az-e, melyben nagyon sok, vagy az, melyben egyáltalában nem volt országgyűlés? — erre azt hiszem, bajos volna határozott és kielégítő választ adni.

A XVI- és XVII-ik századok folyamán lezúgott párt-harcok idején, évenként több egyetemes és részleges országgyűlés tartatott, melyek iszonyú képét tárják fel az ország zilált állapotainak, melyeken az egymással harczoló felek a szenvedélytől elragadtatva, igazán viharos jeleneteket idéztek elő — a nélkül, hogy a haza baján segíthettek volna. Ekkor a gyűlések sokasága, a bajok sokaságát és a szenvedélyek zajlásának harczát jelentette. A gyűlések gazdagok voltak drámai jelene-tekben; de szegények üdvös eredményekben. A hazafiság lángja magasán felesapott, önfeláldozásra bírta a nemzetet; de a nép jóléte, békéje, boldogsága fel volt dűlva.

Ily tapasztalatok után méltán kérdezhetjük, hogy hát azon korszakai hazánk történelmének, melyekben egyáltalában országgyűlések nem tartattak, melyekben nem törvényekkel, hanem rendeletekkel kormányozták a nemzetet, jobbak, boldogabbak voltak-e? A tények mérlegelése után erre bizonyára a leghatározottabban *nemmel* fogunk felelni. Úgy a sok országgyűlés, mint egyáltalában semmi országgyűlés rendkívüli állapotokról tesznek tanúbizonyságot; és midőn én ez alkalommal I. Lipót korában lefolyt egyik igen nevezetes országgyűlés tör-

ténetéről kívánok egyet-mást egykoru naplók és eredeti oklevelek alapján <sup>1)</sup> elmondani, nem tagadhatom, hogy az e gyűlést megelőző és követő korszak, mint az abszolút hatalom korlátlanlásának szomorú bizonyosága, csakugyan *rendkívüli* volt. Hazánk történelme nem mutat fel időt, melyben annyi romfüstje és annyi szív fájalmának jajkiáltása töltötte volna be a levegőt, mint ekkor.

Azok a harcok, melyek előbb a magyar királyok és erdélyi fejedelmek között, a német császár és a török zultán között, a katholicismus és a protestantismus között, a belső és külföldi katonák között oly szívós kitartással folytak, de melyeknek főjelmét mégis a vallásszabadság mellett tanúsított lelkesedés képezte: most kiválólag világi jelleget öltöttek s a hazafiak inkább az alkotmányszabadság körül kezdtek sorakozni. Lipót uralkodása alatt a régi magyar ellenzék gyöngült, s a durva fegyveres erőre támaszkodó hatalom nehezedett a századok sebétől vérző magyar nemzetre.

Az a kis Erdély, melynek nagy fejedelmei Európa leg-hatalmasabb királyait is tiszteletre és bámulatra ragadták egykor: most meghasonolva, három év alatt öt fejedelmet járt le, s jóllehet vérét, vagyonát áldozta pártfogókra, politikai önállóságát elvesztette, s azt soha többé vissza nem szerezte. Hogy e változás nem lehetett befolyás nélkül Magyarországra, az igen természetes. Mert hiszen a török harcok kívülről, az alkotmányi és vallási sérelmek miatti harcok belülről leginkább azokat sodorták magokkal, a kik az 1659-ki és még inkább az 1662-ki nevezetes országgyűlések végzéseivel megelégedve nem voltak, a kik midőn életet és vagyont áldoztak a török elleni küzdelemben, legalább azt kívánták, hogy az ország alkotmányos szabadságát a bécsi kormány tiszteletben tartsa. A vasvári béke megkötésének módja mélyen sérthette a magyarokat, és ha a körülményeket mélyebben tanulmányozzuk, belátjuk, hogy a Wesselényi-féle összeesküvés alapján alkotmányvédelmi czélzattal bírt. Épen azért nem lehet helyeselni a bécsi kormány azon erőszakos boszuálló eljárását, melyet nem

<sup>1)</sup> L. Kovachich-féle gyűjt. — A Rhédey-féle két magyar naplót, az egyik valószínűleg *Dévényi Péter* abaújvárm., a másik valószínűleg *Gyöngyösi István* gömöri követ följegyzése. Nemz. Múz. levéltár.

annyira az összeesküvők ellen, mint inkább a nemzet ellen tanúsított. Az a tíz év, mely az 1681-ki országgyűlést közvetlenül megelőzte, egy lelkiismeretlen kormányhatalomnak vad indulatáról tesz tanúbizonyságot. A boszúnak legsötétebb tényei nyilatkoznak abban, hogy Lipót király, engedve rossz tanácsadóinak, megsemmisítette a magyar alkotmányt; eltörölte a nádori, báni hivatalokat, és az ország élére egy idegen származású durva katonát állított, a ki a törvény és igazság helyébe, az erőszakot és a pallost helyezte, a ki hozzá méltó közegeivel, a német dragonyosokkal és a jezsuitákkal oly halatlán erőszakoskodásokat követett el, melyeknek hü leírására még eddig történetíró nem vállalkozott, mert nincs hozzá való s elég élesen jellemző tollecsete. Hiába való volt ekkor minden védekezés, minden panasz, minden könyörgés. A kik magyar törvényről, alkotmányról csak beszélni is mertek, mint veszélyes összeesküvők a börtönbe vagy a karóra kerültek. Csak az volt biztos életéről, a ki elmenekült — az úgynevezett bujdosók seregébe.

Tökölyi Imre felhasználta az ország ezen szomorú helyzetét. A menekült bujdosók élére állván a törökhöz fordult segélyért. A bécsi kormánynak lehetetlen volt észre nem vennie, hogy a majdnem húsz év óta tartó abszolút uralkodás tökéletesen tarthatatlanná tette a közállapotokat. A hazafiak türelmetlenül várták a felszabadítást és készek voltak bárhonét jövő segélyben a megváltás eszközét szemlélni.

Lipót király élénken érezte a nemzettel való kibékülés szükséges voltát. Erre első és legalkalmasabb lépés volt az országgyűlés összehívása. Ettől várt mindent. Azonban a felelősség terhétől rettegő császári tanácsosok ezt veszélyes kísérletnek nyilvánították. Semmi sem lenne, úgymond, veszedelmesebb, mint ilyen izgatott időben országgyűlést hívni össze. A rendek, mihelyest összejönnek, fel fogják lázítani az egész országot; mert kétségen kívül olyat fognak követelni, a mit ártalom nélkül megadni, és új zendülés nélkül megtagadni nem lehet.

De győzött a jobbak tanácsa, és az országgyűlés, majdnem húsz esztendei szünetelés után, 1681. ápril 28-kára Sopron városába csakugyan összehívott.

A meghívó levél, mely febr. 28-kán Linczben kelt, kiemeli Lipót királynak uralkodása kezdetétől fogva a magyar nemzet iránt táplált jó indulatát, melynél fogva e hazát mind a török támadásoktól, mind pedig a hazában *váratlanul* kiütött, s néhány nyugtalan ember által élesztett háboruságtól megmen-teni, alattvalóinak pedig üdvét és biztos megmaradását elő-mozdítani atyai könyörületénél fogva törekedett. A lázadást inkább békítő, mint szigorú módon az igazság és méltányos-ság alapján kívánta lecsillapítani. Ekkép az óhajtott békét és köznyugalmat mindenek fölé helyezvén, ápr. 28-kára Sopronba országgyűlést hirdet, melyen ő maga is személyesen ki-ván megjelenni. A gyűlés feladatául általában azt jelölte meg, hogy ott mind arról, a mi az ország üdvére és fenmaradására tartozik, a rendekkel tanácskozni kíván. <sup>1)</sup>

A meghívó levelet remény és félelem ellentétes érzelmei között fogadták az ország rendei. A vármegyék gyűlései meg-élénkültek. Húsz év óta egy új nemzedék támadt, mely a kö-vetek utasításaiba mind azt szerette volna befoglalni, ami ál-tal az ország alkotmányának megsértését lehetetlenné tenni hitték. Két főtárgy körül forgott e tanácskozás: a nádorvá-lasztás és a vallás-szabadság biztosítása körül. Ez minden kö-vetnek utasításul volt adva, s előre lehetett sejteni, hogy a viták erősek lesznek. A régi tapasztalt országgyűlési bajnokok mel-lett az új erők tettvágya is emelte a közhangulatot, mit a bécsi udvarhoz közelebb álló főurak és főpapok nem szívesen szemlélték.

Ápril végén majdnem teljes számban megjelentek Sopronban az ország karai és rendei és pedig:

*A főpapi rendből:*

Szelepcsényi György, esztergomi érsek.  
Széchenyi György, kalocsai érsek.  
Borlovics Manó? zágrábi püspök.  
Gubasóczy János, nyitrai püspök, kancellár és szepesi prépost,  
Sebestyén András, erdélyi »  
Korompay Péter, váci »  
Kéry János, csanádi »

<sup>1)</sup> *Kovachich*, Vest. Com. Append. 802. I. Litterae Regales, quibus Comitatus Gömöriensis ad Diaetam die 28. Apr. Sopronii celebrandam evocatur. Acta Diaetae Soproniensis 1681. *Kovachich* gyűjt.

Széchenyi Pál, pécsi püspök.  
Hiaczint Demeter modrusi »  
Jáni Ferencz, szerémi »  
Kalmanczay János skardonai püspök és pozsonyi prépost.  
Haskó János, rozsnói püspök, vágújhelyi prépost.

Fennesy György alimisiai. (Az egri, váradi, hatvani, boszniai és szebeni püspökségek betöltetlenek voltak, úgyszintén a szepesi és jászói prépostságok is.)

Bibori György, a paulinosok generalisa.  
Gönczy Egyed, a sz.-mártoni főapát.

*Prépostok közül:*

Poczak Mihály, zágrábi,  
Kalocsy Miklós, hatvani,  
Tormássy Péter, kapornaki,  
Szakonyi János, veszprémi.

*Apátok közül:*

Radonay Máté, zirczi, tihanyi és szalavári; azonkívül a szak-losi, monstori, hrakkói, tapolezai, bujonbéli, schavnikai, sz.-jőbi, kácsi-szekszárdi, lászlói, ábrányi és kapornaki apátok.

*A jézus-rend collegiumának igazgatói:*

A kassai, mint mislei pépost, a trencsényi apát, a nagyszombati mint túróczy és budai prépost; a sopronyi, mint báni és parnói apát; a győri, mint lebényi apát; a zágrábi, mint glaunoviezzai apát; a löseci, mint sz. János Lethon priorja. Ezek azonban nem jelentek meg.

Jaklin Balázs és Matyasovszky László, esztergami.

Ilyefalvy István egri, mint a kácsi sz. Pál és Péterről neve-zett apát;

Horvát György, nagyprépost.  
Dvornikovics Mihály és Telckessy István, győriek;  
Temka Máté és Belussy János, nyitraiak;  
Tormássy Péter és Bartók Mihály, vasiak;  
Parády Péter és Bellosics Lukács, pozsonyiak;  
Berzeviczy András és Szántossy András, szepesiek;  
Szakonyi János, veszprémi;  
Zelezovics István, zágrábi és chasmeni;  
Bositz István, zegríci.

*Konventek részéről:*

A garami leleszi, csornai, jászói konventek képviselői, és a sz. Pál szerzetesek részéről Fodoróczy Péter.

*A főurak:*

Forgách Ádám, judex curiae.  
Erdődy Miklós, horvát bán.  
Eszterházy Pál, magister curiae.  
Erdődy Imre, » »

Draskovics Miklós, ajtónálló.  
 Erdődy György, kamarás.  
 Bathyány Kristóf, pinczemester.  
 Illésházy, asztalnok.  
 Zrinyi, lovászmester.  
 Pálffy Antal, pozsonyi főispán.  
 Erdődy Kristóf és id. Zichy István, koronaőrök.  
 Csáky István,  
 Balassa Bálint,  
 Erdődy Sándor,  
 Zichy Pál,  
 Draskovics János,  
 Eszterházy Ferencz,  
 Czobor Ádám,  
 Csáky László,  
 Széchy Péter,  
 Ifj. Zichy István,  
 Kéry Ferencz,  
 Zichy Ádám,  
 Homonnay Zsigmond és János,  
 Erdődy Tamás,  
 Pálffy Károly, János és Miklós.  
 Pethő György, Ferencz és Zsigmond.

*Főúri özvegyek:* Rákóczy fejedelemnő, Homonnay, Pethő, Pálffy, Barkóczy, Koháry, Berényi, Bóczy, Csáky, Ujfalusi, Hülgyi, Viczai, Rátkai, Keglevich, Amade, Sennyei, Cziráky, Majtényi, Balassa és Mosonyi özvegyek.

*Bárok:*

Károlyi László,  
 Barkóczy Ferencz,  
 Forgách András,  
 Berchény Miklós,  
 Viczai Tamás,  
 Révay Imre, László és Sándor,  
 Balassa Ádám,  
 Szobek Henrik,  
 Koháry István és Imre,  
 Osztrósi Máttyás,  
 Jakusics Imre,  
 Lippay János, és György,  
 Eszterházy János, Miklós, Zsigmond és Mihály,  
 Szunyogh Gáspár,  
 Cziráky Mózes,  
 Heály Máttyás,

Kolonics Zsigmond és Henrik,  
 Bossányi Mihály,  
 Bakacs Sándor,  
 Ujfalusy Pál,  
 Amade Ádám,  
 Orlay Miklós,  
 Somogyi Pongrácz,  
 Csikulinyi István,  
 Malahóczy Miklós,  
 Rátkay Ferencz,  
 Orehóczy István,  
 Perényi György és Ádám,  
 Palocsay István,  
 Pongrácz Ferencz,  
 Majtényi György,  
 Sárkány István és János,  
 Orsits Ferencz,  
 Vajnovics István,  
 Szörényi András.

*A királyi tábla ülnökei:*

Orbán István, személynök és királyi ítélőmester.  
 Szente Bálint, alnádor.  
 Moróczy István, alországbiró.  
 Balogh Miklós, táblai praelatus.  
 Balassa Gábor, táblabíró.  
 Péterffy András, egyházi ülnök.  
 Török György és Mérey István, érseki emberek.  
 Rudnyánszky János, helytartósági protonotárius.  
 Tallian István, nádori protonotárius.  
 Kalmaneczay István, a kúria protonotáriusa.  
 Orbán Pál és Sigray Máté, személynöki protonotáriusok.  
 Gyöngyösi Nagy Ferencz.  
 Klobusiczky Ferencz és  
 Putnoky Ferencz, táblai ülnökök.  
 Kürtösy Mihály, taverikus.  
 Fodoróczy Péter, Kovasóczy György, mint horvátok, a mágnások közt foglaltak helyet.

*A főurak és özvegyek követői:*

Gr. Forgách Ádám özvegye helyett Rátkay Ferencz.  
 Gr. Erdődy Imre, helyett Herbay János.  
 Gr. Eszterházy Miklós, helyett Gönczy György.  
 Perényiné Eszterházy Zsófia helyett Tarnóczy Mihály.  
 Ujfalussyné Károlyi Éva és Dóczyiné Vizkeleti Mária helyett Kvaszay István.

Eszterházy János helyett *Torkos Jakab*.  
 Pethő Zsigmondné, Pachor Anna h. *Tarczaly Ferencz*.  
 Pethő János özvegye és fia Gáspár h. *Pelobczy György*.  
 Csikulinyi Fer. özvegye, Keglevich Judith h. Úsz András.  
 Révay Dán. özvegye, Bossányi Judith h. *Okolicsányi Pál*.  
 Özv. Koháry Mihályné, Balassa Judith h. *Uri (Dúl) Mihály*.  
 Szunyoghy özvegye, Osztrósi Erzsébet h. *Vacsorius (Kaczi-  
 rius?) Sámuel*.  
 Majtényi János özv. Porván Éva h. *Szentey Ferencz (Semsy  
 Péter?)*  
 Sennyei Albert özv. Amade Éva h. *Tolnay Dániel*.  
 Rákóczy fejedel. özv. Zrinyi Ilona h. *Klobusiczky Ferencz és  
 Sztankay Lajos*.  
 Brinek Mária, Anna Dresititimomovics özv. h. *Mihanovics  
 Ferencz*.  
 Csák Ferencz özv. Czobor Mária h. *Szirmay Péter*.  
 Viczay Ádám h. *Tolnay Dániel*.  
 Pálffy Károly h. *Muslay Ádám*.  
 Szörényi András h. *Rajmann Mátyás*.  
 Szunyoghy János h. *Szulyovszky Zsigmond*.  
 Zay István h. *Kvassay István*.  
 Battyány (Bossányi?) Mihály h. *Belleza Ádám*.  
 Osztrósi Mátyás h. *Ráza Márton*.  
 Ratkay Zsigmond h. *Vranyok György*.  
 Zrinyi Ádám h. *Autoletics János*.

*Vármegyei követek:*

*Nemesvágyi István és Görög y Boldizsár*, Szepesből.  
*Kapó Gábor és Szirmay István*, Sárosból.  
*Kende Adám és Bakonyi István*, Szathmárból.  
*Csieseri Orosz Ignác és Mokesay János*, Ungból.  
*Devinyi Péter és Várady István*, Abaujából.  
*Szentiványi Mihály és Szemere Pál*, Zemplénből.  
*Huszár Imre és Juszt Ferencz*, Túrócból.  
*Báltkay Pál és Csenniczky Gáspár*, Pest-Pilis-Soltból.  
*Gerhard György és Duló György*, Hontból.  
*Beregh Pál és Gyürky István*, Nógrádból.  
*Kvassay István és Bossányi János*, Barsból.  
*Bezege György és Algyúty István*, Zólyomból.  
*Szente Bálint és Mednyánszky János*, Pozsonyból.  
*Hancsok János és Bossányi Gábor*, Nyitrából.  
*Tesztyánszky György és Szulyovszky István*, Trencsénből.  
*Horváth Miklós és Fesztetics Pál*, Veszprémből.  
*Tarczay János, és István Miklós*, Győrből.

*Faluay Miklós és Fodor János*, (Nagy) Sopronból.  
*Horváth János és Tallián István*, Vasból.  
*Perneszy János és Bácsmezei Ferencz*, Zala-Somogyból.  
*Szapáry Péter és Tesztyánszky András*, Mosonból.  
*Szentiványi János és Csenniczky Miklós*, Liptóből.  
*Rudolicsz Ferencz és Torkos Jakab*, Komáromból.  
*Raviczky Máté és Zmeskál Jób*, Árvából.  
*Nyakas Péter és Megyeri István*, Szabolesból.  
*Janka Péter*, Tornából.  
*Leszkóczy András és Kovács János*, Ugoesából.  
*Kálnássy Mihály és Keciczky Miklós*, Bereghből.  
*Uzzai Gyöngyösi István és Istvánffy Mátyás*, Gömörből.  
*Ónady Gáspár és Aszalay András*, Borsodból.  
*Tassy Miklós és Bulgovszky Ferencz*, Heves-Külső-Szolnokból.  
*Török György és Petróczy János*, Esztergamból.

*Városi követek:*

*Donaeczky Mihály és Prajner Péter*, Kassáról.  
*Somogyi György és Tanácsfalvay István*, Pozsonyból.  
*Bartók János*, halála után Horváth Miklós és *Serpilius János*,  
 Sopronból.  
*Hellebrandt János és Récsy István*, N.-Szombathból.  
*Wéber Dániel és Fabriczius János*, Lőcséről.  
*Osterlam András és Ladomerszki László*, Bártfáról.  
*Veber Frigyes és Stúszel Mihály*, Eperjesről.  
*Barna Mátyás és Salix Pál* Szabolesről.  
*Joszenszky Mihály és Vrangai Mihály*, Trencsénről.<sup>1)</sup>  
*Grineus Jakab és Felmayer Sámuel*, Szebenből.<sup>2)</sup>  
*Schreiber Ferencz és (Villandt András)* Für Márton, Modorból.  
*Kecskés István és Nyilas András*, Sz.-Györgyből.  
*Veiser János, Drakis János és Dalóczky István*, Bazinból.  
*Nagy István és Simon János*, Kőszegről.  
*Pengő György és Diószegi György*, N.-Bányáról.  
*Kőszegi István és Szennyei János*, Szathmárból.  
*Ocsoráry Zsigmond és Vipacher József*, Korponáról.<sup>3)</sup>  
*Ghanelius (Baltics?) Dániel és Pauliczus Tamás*, Breznóról.  
*Berky Miklós és Kadeczky Tamás*, Zólyomról.  
*Keszler János és Schwarz Pál*, Kis-Mártonból.  
*Mlinarics Márton és Ritter Pál*, Kapronczáról.<sup>4)</sup>

<sup>1)</sup> A megjelentek közt Veszelszky Mihály és Tronyericz Mihály nevei fordulnak elő.

<sup>2)</sup> A megjelentek közt Nagy István és Foltner Sámuel neve jön elő ezen megjegyzéssel: «non conscriptus.»

<sup>3)</sup> A megjelentek közt Ocsay Zsigm. és Hinncius János fordulnak elő.

<sup>4)</sup> A megjelentek közt Linaricz György neve jö elő. Az előbbiek pedig mint Segnye? város képviselői jönnek elő.

*Husz András és Petrikovics Mihály, Varasdról.*  
*Ilyatics Jakab és Branyok György, Zágrárból.*  
*Pulykó István felső, Bencsik András alsó Körösről.*  
*Günther Jakab és Dévay (Déri?) Pál, Késmárkról.*

*Hét bányaváros követei:*

*Rauscher János Kristóf, Selmecezről.*  
*Kárász Tóbiás és Frankfurter Dániel, Kőrömczről.*  
 Fischer János György Besztercebányáról, Geleznegy Bálint  
 Ujbányáról, Bakabányáról és Belobányáról.

*Ö felségének főminiszterei és néhány idegen:*

Herczeg Schwarzenberg.  
 Herczeg Dietrichstein Imre, bécsi püspök.  
 Bádeni herceg, a hadi tanács elnöke.  
 Hoher, udvari fő kancellár.  
 Gr. Nostic, cseh kancellár.  
 \* Zinzendorf Albert, udvari marsall.  
 \* Schafgottt Gotlieb.  
 Báró Petting Farkas.  
 > Nejdol János és Ferdinand.  
 Hg. Lobkovicz Ferdinand.  
 Gr. Peppel Venczel.  
 > Malocz Miksa.  
 Trautmansdorf Miksa.  
 Althan Venczel és Kristóf.  
 Harrach Ferdinand.  
 Rottal János.  
 Velez Ulrik.  
 Az osztrák S.-Crucis apátja.  
 Campi Liliorum apátja.  
 Szelenec Gáspár, a haditanács alelnöke.<sup>1)</sup>

II.

A felvidéki tizenhárom vármegye követei már május 1-jén sürgették a personalist, Orbán Istvánt, hogy siessen a gyűlés színhelyére, mert a felföld nagy szorongatásba van »a militaris executiónak kinlléte miatt«, és Tököly hadainak garázdálkodása miatt. A különben betegeskedő personális csak

<sup>1)</sup> Nemz. Múz. levéltár. Ezek közül máj. végén jelen voltak azok, akiknek nevei dilt betűkkel szedvék.

május 8-án érkezett Sopronba, hol átvevén a követek megbízó leveleit, megígérte, hogy néhány nap múlva össze fogja őket hívni és óhajukhoz képest jelentést fog tenni ő felségének is a rendek összejövételéről.

De a kitűzött időre nem hívta őket egybe, minél fogva május 12-kén a felvidéki 13 vármegyének nyugtalan követei a katolikusok közül Kende Ádámot, a protestánsok közül pedig Szemere Pált küldötték hozzá oly üzenettel, hogy: »a mint ő nagysága kit-kit a nemes vármegye követjei közül magok prezen-tálásakor megörvendeztetett vala azzal, hogy ő nagysága e mai napon egybegyűjti ő kegyelmeket, és megértvén akaratajokat, annak utána felmegyen a mi kegyelmes urunkhoz s megmondja idevaló érkezéseket s az ő felsége kegyelmes parancsolatjára alázatos készséggel való jelenlétöket: mindazon által maga tudhatja ő nagysága, micsoda okokra s consideratiókra nézve mulatta el azon jó ajánlásának effectuálását. De kérotik mégis a nemes vármegyék követei ő nagyságát, isten kegyelmes urunkhoz vivén, jelentse meg már alkalmas napoktól fogva való itt létöket idejöknek haszontalanul való töltését . . . s kérné ő felségét alázatosan az ő felsége hovahamarabb leendő bejövete-lére.«

Ezt azonban a personalis nehéz szívvel vette; neheztelés-sel mondá, hogy ime a követek már conventiculumokat kezde-nék tartani; majd megmondja ő felségének, hogy némelyek már sérelmeket is kezdetek összeírni, így öntözvén olajjal a tüzet. Azután kemény szóval fordult a követekhez, mondván: azt gondolják, hogy nincs itt szeme ő felségének?

E szavaknak egy húsz esztendei borzadalmas absolutis-mus után roppant jelentősége volt. Fel is szólalt ellene Kende Ádám szatmári követ, és kath. vallására állitá, hogy semmiféle oly összejövetel nem volt, ahol valami veszedelmes dolgot tár-gyaltak volna. Igenis összejöttek a követek eddigelé három-szor, — először akkor, mikor a personalis urat levelileg meg-hívták; másodsor, mikor ő nagysága megérkezvén, a követek arról tanácskoztak, hogy miképen mutassák be magokat, egyen-kint-e vagy csoportosan? és harmadsor most, midőn arra kérik, hogy Bécsbe menvén, hívja meg ő felségét a gyűlés megnyitására. De a beteges personalis ezt nem fogadta el ment-

ségül. Kissé szelidebb hangon, de mégis határozottan megtiltotta az összejöveleket.

Amíg a personalis Bécsbe távozott, hogy ő felségének jelentést tegyen a rendek összejöveteléről, addig megérkezett Szelepcsényi György esztergomi érsek s királyi helytartó gr. Eszterházy Pállal együtt. Azonnal mozgalom támadt a követek között, kiknek egyik legelső kötelességük volt, hogy megbízó leveleiket a kir. helytartónál bemutatassák. Rövid tanácskozás után küldöttség által kértek audientiát; de a főudvarmester által azt a választ nyerték, hogy »ő Nagysága bizonyos órát az audientiára nem denominálhat, mert a sok méltóságos urak únos-untig jönnek s mennek ő Nagyságához«, de mihelyest lehet, máj. 20-kán szívesen fogja őket látni.

Máj. 20-kán reggel 8 órakor tömegesen siettek a rendek az érsek-helytartó lakására, hogy mások által meg ne előztesse; de még akkor is a náloknál később érkező gr. Eszterházy Pál, Draskovics János, Kalmanczay János és Páter Ágoston mentek be előbb az ágyban fekvő érsekhez. Déli tizenkét óráig kellett várakozniok. Ekkor be léptek a szűk hálószobába, s körülvevén az ágyat, Devényi Péter abaújmegyei követ rövid alkalmi beszédben üdvözölvén őt a megyék nevében, arra kérte a helytartót, lenne azon, hogy ez országgyűlés jó mederbe tereltesék, és az utolsó romlásra jutott szegény haza, nyomoruságinak terhe alól minél előbb felszabadulhasson.

Szelepcsényi szívesen fogadta a követek üdvözlését, kijelentette, hogy ő maga is érzi az ország szomorú állapotját; saját jószágai is majdnem egészen elpusztultak a felföldön; de tudja, hogy ő felsége is hajlandó e bajokon segíteni, a háborúságot lecsendesíteni és így a békét biztosítani.

Miután a követi megbízó levelek egy asztalon rakásra tétettek volna, Devényi bővebben kezdte elbeszélni az ország népének sanyarú helyzetét. Elmondá, hogy ő felségének katonatiszti nem elégsznek meg a rendes adókiutással és egyéb contributiókkal, nem elégsznek meg az ingyen szállásokkal, hanem lehetetlenségeket követelnek a vármegyéktől; semmiféle okot mentségül el nem fogadnak, hanem azonnal katonai executiót rendelnek ki a községek ellen. Például hozza fel Sá-

ros és Ungvármegyéket, melyek végtelenül sokat szenvednek a katonaságtól.

Másfelől ott van Tököly kurucz hadserege. Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ung és Zemplén vármegyék tökéletesen el vannak lepve a »rajtok quártélozó« kuruczokkal, kik a lakosságot kimélet nélkül kifosztogatják, s éhenhalásnak teszik ki. Kéri azért ő nagyságát, mint Magyarország helytartóját, találjon módot »hogu utolsó veszedelemre jutott szegény földünk, a ki mind a török subjugatiója és excursiója, mind a bujdosó magyaroknak egynehány esztendőktől fogva való pusztítása, mind az ő felsége hadainak szüntelen s nagy szabadsággal való condescensiói miatt igen nyomorultul vagyon, az iránt is vehetne pihenést magának.«<sup>1)</sup>

Az érsek erre is megnyugtatólag válaszolt. Azért lesz — ugymond — országgyűlés, hogy a rendek végzéseikhez képest a katonaság számára bizonyos hely jelöltessék meg; irjanak fel e részben ő felségéhez, ő a maga részéről készséggel fogja támogatni felterjesztésöket. Egyébiránt a legközelebbi teendőkre nézve jelenti, hogy ő felsége jövő esztendőknél szándékozik bevonulni Sopron falai közé; a personalis elhez képest előző napon gyűlésre fogja összehívni a rendeket, hogy a felség fogadására küldöttségeket válasszanak, és végre, hogy a kir. propositiók szombaton fognak kiadatni.

Más nap (máj. 21.) csakugyan összehívtak az ország összes rendei a soproni tanácsházba. A nagy terem akkép volt berendezve, hogy az országgyűlés tagjai a rendek különfelesége daczára lehetőleg együtt lehessenek. A fő asztalon kívül négy nagy asztal volt hosszában egymás mellett elhelyezve, mindenike új széles zöld remek posztóval bevonva. Az ablak mellett levő főasztalnál foglalt helyet a personalis; mellette jobbkéz felől ült Klobusiczky Ferencz, mint gr. Zrínyi Ilonának követe, balról a táblabírák, lejjebb ültek: Zrínyi Ilonának második követe Sztankay Lajos, Putnok Ferencz, mint Homonnay János és özv. Homonnay Györgyné követe. Az asztal végén kereszbe volt téve egy másik asztal, a mely körül ül-

<sup>1)</sup> Abaújmegyei követ Naplója.

tek Abaúj, Ung, Hont, Bars, Zemplén, Sáros és más megyék követei vegyesen. Feltűnt, hogy a personalis asztalánál ez úttal egy vármegyei követ sem foglalt helyet, holott az előtt Vas, Zala és Sopron vármegyéek valamelyikének követei mindig ott szoktak volt ülni. Nem is maradt el az e miatti felszólalás; de eredménytelenül. Azok a követek, kik a második asztalhoz nem fértek, ültek a harmadikhoz. A negyediknél a mágnások követei mellett helyet foglaltak a városok követei; az ötödiknél a prépostok, káptalanok és conventek követei.

Az ekkép elhelyezkedett rendeket a personalis következő beszéddel üdvözlé:

Méltóságos urak, nemes Status és Consensus! hogy isten Nagyságtokat, Kegyelmeteket ilyen szép frequentiával egybegyűjtötte, azon igen örvendek; kívánom, adjon isten Nagyságtoknak, Kegyelmeteknek erőt, szentlelket, és ennek malasztja által vigasztalja úgy mostani országgyűlésében, hogy Kegyelmes urunk ő Felsége atyai kegyelmességéből származott szent intenciója — lévén nagy inklinatiója ő Felségének a mostani felháborodott állapotoknak lecsendesítésére — a mi megromlott, utolsó veszedelemre jutott szegény hazánk megmaradása secundáltassék Nagyságtok és Kegyelmetek által.

Itt egy pillanatnyi szünet állott be. A personalis azt várta, hogy a régi szokáshoz képest a papi rendből valaki viszonozni fogja üdvözlését; minthogy azonban ez nem történt, folytatta tovább előadását, javaslatot tévén a felől, hogy mivel ő felsége az ország iránti jó indulatánál fogva személyesen kíván hű rendei között megjelenni, illendő, hogy a nemes ország küldöttséget válaszszon annak méltó elfogadására.

Erre felállott Kapy Gábor sárosmegyei követ, és a papi rendnek mulasztását némileg helyreütvén, a megyék nevében üdvözölte a personalist és a maga részéről is kívánta, hogy a király fogadására küldöttség választassék, mely a főrendek részéről megválasztott küldöttekkel együtt menne ő felsége elé a Lajta vizéig. Meg is választattak azonnal, a klerus részéről: Péterffy András sz. tamási és Jaklin Balázs sz. iványi prépostok; a megyék részéről: Kapy Gábor sárosi, Gerárd György honti és Szapáry Péter mosonyi, a városok részéről: Demeczky Mihály kassai és Weber Frigyes eperjesi követek. Némelyek azt

kivánták, hogy az urak követei közül is választassanak néhányan, de ez ellen erőlesen tiltakozó hangok emelkedtek, mint: oly újítás ellen, mely egyenetlenséget támaszthatna a rendek között. A főurak, ugymond, képviselve lesznek a magok részéről választott követek által, és így nem szükség a távollevők követeiből is külön követeket küldeni ki, ez által »a statusi numerus is láttatnék növekedni, quod esset absurdum.«<sup>1)</sup> A personalis nem akart határozatot kimondani, míg e részben a főrendekkel, vagy legalább is a királyi helytartóval nem értekeznek. De a rendek e nélkül akartak határozni, végre egy küldöttséget menesztettek a kir. helytartóhoz, ki ismét más főurakkal való tanácskozás után akkép döntötte el a kérdést, hogy »mivel immár a mágnások közül ő nagyságuk választottanak követeket, u. m: Püspök Balogh Miklós ő nagyságát és Ballassa Bálint uramat, — az országházában levő mágnási követeknek azzal köll megelégedniök, nem is kell afféle novitást introducálni, mivel az majd induceret speciem quinti Status, cum tamen de lege sint quatuor.«<sup>2)</sup>

Az alatt gr. Draskovics Miklós mehozta Bécsből a király bevonulására vonatkozó rendelkezéseket.<sup>3)</sup>

Ezek szerint máj. 22-kén ő felsége a Lajta vizéhez jött, fényes kíséretével, hol a magyar országos küldöttség várakozott reá. Balogh Miklós nevű püspök volt a szónok.<sup>4)</sup> A fogadtatás úgy itt, mint Sopron határában szívélyes és külsőleg is nagyszerű volt. A magyar főurak ezúttal is megmutatták, hogy a látványos pompa kifejezésében senki sem mulja őket felül. A teljes virágjokban levő réteken pompás sátrak voltak felállítva, melyek körül tarka dízseregek katonái hemzsegték. A kö-

<sup>1)</sup> A gömöri követ Naplója erre megjegyzi: »Ennek contrarium exemplum legközelebb az 1659-dik esztendőbeli Diastalis Aktákból megmutatódhatott volna!«

<sup>2)</sup> Abanym. köv. naplója.

<sup>3)</sup> Designatio Sacrae Reg. Majestatis Itineris Neostadio Sopronium Ingressusque ibidem solennis ad Comitata Regni Hungariae 1681. — *Konachich* gyűjt.

<sup>4)</sup> Brevis eaque ferme extemporális Aggratulatione qua A. Rom. Imp. Hung. Regem Leopoldum St. et OO. Regni per R. R. D. Nic. Balogh. Episc. Noviens. ad Fluvium Leytham in Limitibus Regni Ao. 1681. die 22-a maji exceperunt. — *Konachich* gyűjt.

zepső, s a többinél sokkal nagyobb dízsátor viaszos vászonból készített kerítéssel volt körülvéve, hogy ezzel a nép betolakodása némileg elháríttassék. A felállított főúri seregek közül legelső volt gr. Battyáni Kristóf tábornok négy csapatból álló serege. Az első előtt vitték a generalisság zászlóját, melyen Magyarország czimere volt rajzolva. Ezt az apa, a többit fia Ádám vezette. E mellett állottak a többi főurak seregei, melyeket azonban naplónk nem ír le részletesen, csak azt jegyzi meg, hogy gr. Eszterházy Pál serege esett leghátul, a mi miatt neheztelése volt.

Igy felállított rendben, zene, trombita és dobszó mellett várták a királyt és kíséretét.

Délután három óra tájban a király és neje zöldszinű szép »kised« hintóban érkeztek meg; előttük négy lovász szép öltözetben, négy háts lovát vezetett. A mint a felségek leszálltak a hintóról, a rendektől kísértetve egyenesen a földízsátorba mentek, a hol az ország nevében a kir. helytartó helyett -- ki gyöngélkedése miatt nem szónokolhatott -- Széchenyi Pál kalocsai érsek fogadta ő felségeiket. Beszédében felemlégette a királyi ősoket; visszament Ulászló királyig, kinek leányát I. Ferdinánd nőül vette, s ebből kimutatta, hogy Lipót leányágon valóságos magyar. Mint ilyenhez szól tehát, és kéri őt, hogy valamint boldogemlékezetű ősei ezen hazát mindenkor conserválni kívánták, úgy ő is, kit a rendek a tizenegy esztendő óta tartó beháború miatt elpusztult és végromlásra jutott ezen hazában oly nehezen vártak, atyai indulattal e hazát a végromlástól megmenteni és régi állapotjára állítani méltóztassék.

Erre a király örömet fejezván ki a szép fogadtatás felett, kijelentette, hogy épen azért hívta össze ezt az országgyűlést, hogy a rendekkel együtt gondoskodhassék az ország üdvéről és fennmaradásáról; azért jelent meg személyesen közöttök, hogy atyai jó indulatát ez által is bebizonyítsa.

Ezek megléven — mondja az abaujmegyei követ naplója — azután ő felségeik mind ketten az uraknak és követeknek kezeit csókolásra nyújtották; mely jobbúgyi hódolat kifejezése után igen mulatságos jelenetet képezett egy magyar közkatonának azon eredeti nyers, de jellemző eljárása, hogy a

királynak kezét megfogta, és csókolás helyett, magyarosan megszorította.

Alig lehet festőibb jelenetet képzelni annál, mely az említett üdvözetek után a soproni mezőkön kifejlődött. A főurak díszes kísérei, a lovagló ifjak délceleg alakjai drágaköves és aranyos ruhában, ősi fegyverzettel, történelmi nevezetességű lobogók alatt egymásután sorakozva vonultak a város felé. Mindenik magára akarta vonni a királyi pár magas figyelmét; mindenik úgy igyekezett, hogy az ősi magyar erények, a bátorság és hűség, kétségtelen kifejezést nyerjenek az elvonulást gyönyörrel szemlélő fejedelmi pár előtt. Midőn már az utolsó csapat is elvonult, lóra ült maga a király is, hogy méltó helyét elfoglalhassa az őt kísérő főurak sorában. Utána közvetlenül hat fákó ló által húzott narancs-szinű hintóban, a királyné ment udvarhölgyei és lovagjai kíséretében. Legvégül ment a lovas és gyalog katonaság, kik közül mintegy kétezer magyar és háromezer német volt.

A bevonulás esti 7 óráig tartott, úgy hogy már a városban fáklyák világa s ágyúdörgés mellett hangzott a tömegek éljenzése; bármily előre haladott is az idő, ő felségeik mihelyest lakásukon megszállottak, azonnal siettek a templomba, hogy hálát adjanak istennek szerencsés megérkezésökért.

### III.

Egy napi pihenés után ő felségeik ismét a rendek hódolatát fogadták. Mindazok, a kik eddig személyesen nem voltak bemutatva, siettek a királyi pár kezeinek csókolására. Majd a kir. propositiók átadására került a sor. Draskovics Miklós főudvarmester kénytelen volt azt izenni, hogy mivel ő felségeik lakaszobái igen szorosak, lehetetlen, hogy a rendek mind ő felsége elé jöhessenek. Ez pedig nem csekély baj volt. Mert a rendeknek egyforma joguk volt az udvarnál megjelenetni. a királyi propositiók meghallgatásától pedig senkit sem lehetett eltántani. Azért nem csekély neheztelést vont magára a personális, midőn némely követek meghívását elmulasztotta, és a rendek tökéletesen helyesen jártak el, midőn e tekintetben rendet csináltak.

Egyáltalában azon körülmény, hogy régen nem tartatott

országgyűlés, hogy időközben az alkotmány oszlopai megrendültek, sok illetékességi kérdést hozott szőnyegre. Így például a legelső ülés alkalmával a horvátországi követek kifogást tettek az ellen, hogy a főasztalnál a személyes jobbján Rákóczy fejedelemnek illetőleg özvegyének, a hős Zrinyi Pónának és gyermekeinek követei foglaljanak helyet. Más lévén ez idő szerint erdélyi fejedelem, e czímen nem igényelhetik magoknak az első helyet. Továbbá Zala és Vas vármegyék követei szintén régi jogn követeltek magoknak helyet a kir. táblánál; ellenben a kir. tábla praelátusát a főrendi házba kívánták utasítani. Az is felszólalásra adott alkalmat, hogy Esztergom megye követeinek megbízó levelét nem a megye, hanem csak az érsek állította ki. Sőt voltak olyan követek is, akik tiszta lapot hoztak magokkal, és ott a helyszínen tetszés szerinti utasítást írtak be magoknak, mi nem csekély tréfára adott alkalmat.

A külső formalitások elintézése után, a rendek összejöttek a királyi előterjesztés átvételére. A kíváncsiság általános volt, különösen arra nézve, hogy mit fog a király mondani az alkotmány visszaállításáról és a bujdosók visszahívásáról.

Lápót a rendek üdvözlése után átadta királyi előterjesztését, melyben elmondá, hogy ámbár meghívójában is jelezte a rendek előtt, itt ismétli, hogy ezen országgyűlésnek az a czélja, hogy az oly sok külső és belső ellenségtől háborgatott, cselszövő és veszélyes zendülésektől zaklatott és dült, egykor oly virágzó Magyarországnak békét, nyugodalmat és biztosságot szerezzen, hogy a lakosság ezentúl élvezhesse a kellemes béke gyümölcseit; továbbá, hogy a mozgalom idején elidegenült hazafiak köteles hűségre visszatéríttessenek. Emlékezteti a rendeket, hogy ő a maga részéről már elébb is igyekezett őket lecsendesíteni. De mivel azok nyakasan ellenszegültek és nyílt lázadásban törtek ki, jóllehet ő felsége kerülni akarta a csak bajt okozó fegyveres elnyomást, mégis a kir. méltóság megvédése tekintetéből kénytelen volt azt cselekedni. A kegyelemnek minden eszközét megkísérelte alkalmazni irántok, nem kimélt sem fáradságot sem költséget; de minél kegyelmesebben bánt velök, annál rosszabbak lettek, míg idegen nemzetekkel szövetekezve a haza elleni törekvésektől sem riadtak vissza. Ő felsége ugyan többször országgyűlés összehívása által is

őhajtott volna segíteni a bajon, de súlyos akadályok, különösen pedig a dühöngött pestis miatt őhajlását nem valósíthatta. Most, miután isten kegyelméből békésebb idők következtek be, nem akarta elmulasztani királyi kötelességét; nem akarta megkísérlés nélkül hagyni ezen országgyűlési alkalmat sem, hogy az egész keresztyén világ előtt be ne bizonyítsa az ország iránti kegyes atyai indulatát. Minél fogva, a béke tekintetéből felhívja az ország rendeit, hogy félretéve minden magán ügyeket, őszinte hazaszeretettel csak is a haza üdvére, békéjére és nyugalomára vonatkozó közügyeket vegyék tárgyalás alá. Továbbá, hogy a fegyverek és lelkek egyesítése őszinte és állandó legyen, arról is tanácskozzanak, hogy mily úton-módon lennének a bujdosók a király hűségére visszavezetendők. Ő felsége nem akarja alkalmazni ellenök a törvény szigorát, sőt a méltányosság alapján kegyelmét ajánlja fel, csak hogy visszatérjenek s ez által az ország békéjét visszaállítani lehessen. De midőn a királyi méltósággal ellenkező némely követeléseit a menekülteknek ő felsége nem teljesíthette; némelyeket pedig súlyos okoknál fogva az országgyűlés elé vitt: a menekültek nyakaskodtak; az ország és vallás kárára oly mozgalomba bonyolódtak, melynek az ország rendei valláskülönbség nélkül ellentmondottak. Az őhajtott béke tehát nem jöhetett létre. Ha ők ezután is akadályoznák az ország megbékülését, minthogy úgy bent mint kint sok veszedelmes cselszövény van az ország ellen: ő felsége felhívja az ország rendeit arra is, hogy az ily törekvések megelőzésére és meghüsitására szükséges eszközökről gondoskodjanak. Ő maga részéről a közjó szempontjából szükségesnek véli a katonaság számának szaporítását, úgy a véghegyeken, mint más megerősített helyeken is, hogy adandó esetben sikerrel állhasson ellen a támadásnak. Minél fogva kívánatosnak tartja, hogy a rendek ezen országgyűlésen ily katonaság eltartására szükséges adóról gondoskodjanak. Erre kötelezi őket az ország és király iránti hűség, az isteni és emberi törvény. Hogy azonban a katonaság a várakban és a véghegyeken biztosabb lehessen, és hogy onnét az ellenséges támadásokat hatályosabban visszaverhesse, ő felsége szükségesnek látná, hogy ezen védhelyek kellő felszereléséről idejekorán gondoskodjanak, mert vannak várak és véghegyek, melyek, ki-

javitásuk évek óta elmulasztatván, romban hevernek. Hogy az ebből származható veszedelem elháríthatassék, ő felsége azt kívánja, hogy a rendek a várromok kijavítására és felépítésére nézve is hozzanak határozatot. E tekintetben nem csekély hátrány származott abból, hogy a gratuitus laborok, miket oly sok országgyűlés elrendelt, a vármegyék által nem szolgáltatottak ki-s hátralékban maradtak mind ez ideig. Ennél fogva erélyesebb és eredményesebb eljárásról kellene gondoskodni, hogy ezután az ily közmunka a mondott célra valósággal felhasználhatóssék. Az is az ország sérelmével jár, hogy úgy a felvidéken, mint az alföldön is több város és falu, a nélkül, hogy kényszerítve lennének, csupa kényelemkeresésből, a végvidéki tisztek tudta nélkül, a töröknek alávetették magokat és annak adóznak is. Nehogy ily módon más vidékek is a török uralma alá essenek, a rendek gondoskodjanak az ily vakmerőség megfékezésére alkalmas eszközökről. És minthogy a haza javára és üdvére sokat tesz a katonaság jó fegyelmezése, ő felsége gondoskodni fog arról, hogy minden rendetlenség, rablás és kapdosás megszűnjék; és a törvény áthágói, legyenek azok katonák vagy kőborlók, a legszigorúbban bünhődjenek. Végre, minthogy a szerencsétlen háborúság idején a törvénykezés rendes menete fenakadt, minnek következtében a bírák ítéletei tiszteletben nem tartatott, és a végrehajtás körül is sok visszaélés történt: ennél fogva felhívja ő felsége a rendek figyelmét arra is, hogy a jelen körülményekhez képest a törvénykezés rendes menetének biztosítására, az ítéletek végrehajtására, valamint a visszaélések megszüntetésére alkalmas módokról gondoskodjanak. »Ezek azok — úgy mond — melyeket ő felsége mint ez idő szerint legszükségesebbeket, a rendek elé terjeszteni jónak látott. Mindezek odairányulnak, hogy a sokat szenvedett hazának óhajtott békéje és köznyugalma, biztossága visszaállíthatassék és megszilárdíthatassék. Ő felsége tehát bizodalmit helyezi a rendek tartozó hűségébe, hazájok iránti jó indulatába és szeretetébe, hogy mindezekben teljes buzgalommal fognak eljárni, s feltalálандják a módokat, melyek által a közjó üdvéről, a haza fenmaradásáról és ő felsége méltóságának megóvásáról gondoskodni lehessen, s annál inkább fognak sietni munkájokkal, mivel tudják, hogy ő felségének a német róm. birodalomban

valamint egyéb országaiban is vannak sürgős teendői, melyeket veszély nélkül elhalasztania alig lehet.<sup>1)</sup>

A rendek látható elégtelenséggel fogadták a király előterjesztését. Épen az hiányzott belőle, a mit ők leginkább vártak, t. i. az alkotmány visszaállítása, a törvények örökül rendelt nádor választása és a húsz esztendő óta történt végtelen sokaságú sérelmek orvoslása.

Midőn tehát a királyi propositiókra választ kellett adniok, azonnal felléptek azon követeléseikkel, hogy az elmúlt jegközelebbi húsz esztendő folyama alatt történt alkotmány-sértések megszüntessenek, és ha a kormánynak a béke és nyugalom iránt kijelentett szándéka csakugyan őszinte, akkor állítsa vissza a magyar alkotmány egyik főbiztosítékát képező nádori hivatalt, és az azzal járó jogokat is.

A rendeknek ugyanis utasításul volt adva, hogy a királyi helytartói hivatal, melyhez a nemzet oly gyászos napjainak emléke van kötve, töröltessék el, és a régi törvények értelmében nádor választassék, a ki a nemzet jogainak őre, kívánságának tolmácsa és alkotmányának támoszlópa legyen.

Ehhez képest, hogy céljokat minél biztosabban elérhessék, mindenek előtt magát a kir. helytartó érseket kérték fel, hogy a nemzet ezen kívánságot ő felségénél előmozdítani sziveskedjék. Ez nem is utasította el magától a kérelmet, mindazáltal arra figyelmeztette a rendeket, hogy addig is, míg a nádorválasztásra kerülne a dolog, válaszsák meg a sérelmek összeírására kiküldendő bizottságot. Hivatkozott a négy utóbbi országgyűlés gyakorlatára. De a rendek ebben csak haszontalan időhalasztást láttak, és a personalis által erélyesebb hangon üzenték, hogy mindaddig, míg nádoruk nem lesz, egyáltalában semmiféle más tárgyalásokba bocsátkozni nem fognak.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Katona, Hist. Crit. XXXIV. 401—408. I. Kiadatott a rendeknek máj. 24. Sopronban. Ellenjegyezve Moholányi János által.

<sup>2)</sup> »Personalis uram — írja a gőmöri követ — urgeálta újabban a Compilatorok választását. A nemes vármegyék követői közül a mint egymást neki biztatták, N. Hevesvármegye követtye Tassy Mihály uram szólala meg: egyáltalában a Törvényhez ragaszkodik és instructiója mellől el nem megyen. Azon . . . Personalis uram megindulván, szóla egyik hites írő diákjának: János Deák ird fel a nevet ezen követnek. Az ország is

Május 30-kán Nyefalvi István egri káptalanbeli, Kapi Gábor, Szapáry Péter megyei követek által felhívták a főrendeket is, hogy csatlakozzanak hozzájuk és együttesen kérjék meg ő felségét a nádori jelöltek nevének minél előbbi közlésére; hogyha pedig, — a mit nem remélnek — a kir. helytartó és a főurak ebben nem akarnának velök együtt közreműködni, azon esetben a főurak segítsége nélkül is folyamodni fognak ő felségéhez saját követeik által.

Erre a főrendek azt válaszolták, hogy készek ugyan a nádorválasztás kérdésében velök együtt folyamodni, *de előbb* a sérelmi küldöttség megválasztását követelik. Am azután az érsek úr is hajlandó lesz a nádorválasztást sürgetni, sőt abban is megnyugszik, ha a rendek semmihez sem fognak, míg ez meg nem történik. Ezen válaszszal azonban a rendek nem voltak megelégedve. Ujjonnan visszaküldötték tehát ugyanazon követeiket annak határozott kijelentésével, hogy ha a főurak meg nem egyeznek is e dologban, az ország rendei már egyszer tett üzenetükhöz képest, külön fognak folyamodni ő felségéhez, és a míg czélt nem érnek, semmi egyéb tárgyalásokhoz nem járulnak. Egyébiránt arra is figyelmeztetik az urakat, hogy a két ház között fennállott régi szokást, mely szerint az urak az alsó háznak adandó üzeneteiket saját külön követeik által közvetítették, tartsák épségben ezután is.

E közben a personalis mindent elkövetett, hogy a követeket az említett bizottság megválasztására bírja. Figyelmeztette őket a kir. propositiók tartalmára, és a király kedvetlenségére. De ez sem használt. Nem használt a főuraknak azon tanácsa sem, hogy a megválasztandó sérelmi küldöttség vegye mindjárt első sorba a nádorválasztást is a sérelmek és kívánatok közé. A kölcsönös üzenetváltások alatt kitűnt, hogy a főrendek világi elemeinek nagyobb része helyesli a rendek eljárását, és csak a főpapokkal tartó néhány úr ellenzi és kárhoz-

ezen közönségesen felzúdúlván, ilyen kérdést tőnek: Mire való volna az, ha ő Nagysága mindazokat fel akarná iratni, valakik törvényünk contentiója szerint szólnak. Így mindnyájokat írassa fel ő Nagysága; mert itt a mit egyik követ mond, mindnyájok consensussából mondja, lévén egy vox a mindnyájoknak. Ezt Personalis uram látván, hallgatással vevé elejét ő Nagysága ... Nemz. Múz. levéltár.

tatja azt. Egyetlen egy papnak, a paulinusok követének volt annyi bátorsága, kijelenteni, hogy ő e tekintetben a rendek nézetén van, és mindenek előtt a nádor megválasztását kívánja.

Midőn e részben még egy felhívás ment volna a főrendekhez, ezek máj. 31-kén beleegyeztek a közös felírásba, de az érsek megjegyezte, hogy annak fogalmazása olyan legyen, »hogy valamiképpen kényszerítés ne láttassék benne, hanem alázatos könyörgés.« Az érsek ugyanis ép úgy tudta, mint az országos rendek bármelyike, hogy az ő helytartói hivatala törvénytelen, és hogy a nemzet kívánságát megtagadni nem lehet; de ennek olyan színt akart adni, mintha ő és a király önként mondana le róla. Az alsóház követeihez fordulva azt kérdezte, hogy ő hozzá a helytartóhoz, nem hoztak-e valami külön üzenetet?

— De igen, mondá Szapáry Péter.

— Mi légyen az?

— Mutassa Nagyságod atyai kegyelmességét; — a statusok reménykednek, hogy Nagyságod ezen inteniójoknak nem leszen turbátora, hanem promotora.

— Meg kell hát lennie, mondá az érsek, a ki egyúttal azt is kívánta, hogy őt egy külön emlékiratban hívják fel erre. Ha — úgymond — megadják becsületesemet, magam is csatlakozom a küldöttséghez.

Nem is volt azután nagyobb gondja, mint az, hogy az ő hozzá és ő felségéhez intézendő felírás jól legyen szerkesztve, hogy általa sem a helytartói sem a királyi tekintély esorbát ne szenvedjen. Midőn a felírás szerkesztői <sup>1)</sup> felolvasták dolgozatukat, az érsek világosan ki akarta tétetni a clausulát, hogy ez által a rendek ő felségét legkevesebbé sem akarják megsérteni, sőt inkább az ő tetszésén megnyugosznak. Természetes, hogy ez ellen a rendek élesen kifakadtak, mert annak olyan értelme volt, mintha az ország abba is belenyugodnék, ha a helytartót továbbra is fel fogja tartani ő felsége.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Orbán Pál az ítélő mester és Zsigray Máttyás, annak segéde.

<sup>2)</sup> ... »Érsek uram előtt — írja a gömői követ Naplója — más clausula inseráltatott az ő Nagysága (az ítélő mester) tetszéséből, mely ilyen volt: nolentes tamen Majestatem Vestram Sacratissimam in minimo offendere, quin potius complacere in omnibus per hoc, — mely is

Végre nagy nehezen megállapították a szöveget. Ebben hálával emlékeznek meg ő felségének kegyességéről, hogy a haza békéjének helyreállítása céljából összehívta őket, és hogy személyesen is megjelenvén közöttük, kiadta kir. propositionióit. De midőn ezen propositioniók értelmé szerint a béke fentartásának módjáról gondoskodnak, kénytelenek ő felségéhez — a nélkül, hogy ezzel kir. méltóságát sérteni akarnák — folyamodni, hogy a régi országos törvények, királyi diplomák által megalapított, s ő felségének koronázás előtti diplomájával is megerősített nádori hivatalt mindenek előtt betölteni, s erre alkalmas személyeket kijelölni méltóztassék, hogy ez által úgy ő felsége óhajának, valamint az ország közkívánatának eleget téve, tovább haladhassanak a közügyek tárgyalásában. <sup>1)</sup>

Ezen felirat átadására megválasztattak a főrendek részéről: maga a helytartó érsek, Kéry János esanádi püspök, Koronpay Péter váci püspök, Erdődy Miklós horvát bán és Eszterházy Pál; — az alsó ház részéről: Kapy Gábor, Tassy Mihály, Hancsok János, Szapáry Péter, Radosics János, Kovacsóczy György, Sente Bálint, Péterfy András, Gerand György stb.

A király kegyesen fogadta őket. Feliratokat — u. m. — megfogja olvasni és olvastatni tanácsosaival, s azon lesz, hogy az országnak kívánatos választ adhasson. De midőn vége volt az audientiának, és a küldöttség már bucsút vett a királytól, az érsek visszahivatott, mi általános feltűnést okozott; mert ebben valami titkos tervezést gyanítottak a nádorválasztás meghiusítására nézve. Azonban ezúttal nem az volt a bizalmas beszélgetés tárgya, hanem az, hogy mikép lehetne a ren-

majd olyat tett, hogy ha ő felségének nincsen kedve hozzá, nem bánják, ha a locumtenentiát helybenhagyja is. Mely úgy tetszvéen bizonyos okokra való nézve, hogy még az elsőnél is alkalmatlanabb volna, azt is az ország statusi sokáig forgatván magok között, ki consentiált, ki nem . . . Nemz. Múz.

<sup>1)</sup> Statum et Ordinum Regni ad Suam Maj. Memoriale, quo petunt pro eligendo Palatino candidatos proponi. Jun. 1. 1681. Acta Diastae Sopr. Kovachich gyűjt. U. o. olvasható az Érsekhez ugyan ez ügyben intézett emlékirat is.

dekert, addig is, míg a király az adandó válasza nézve tanácsosaival megállapodásra jutna, az országos ügyek tárgyalásainak megkezdésére bírní. Meg is történt erre nézve a kísérlet. Mind az érsek, mind a personalis felhívta a rendeket a sérelmek összeírására. Kár volna — u. m. — az időt heveréssel tölteni, és ő felsége tetszésének ellenszegülni. De mind ez nem használt. A rendek közakarattal, a főrendektől is támogatva, kijelentették, hogy addig, míg ő felségének válasza ki nem adatik, nem tanácskoznak.

#### IV.

Június hatodikán kiadatott a királyi válasz, mely az ország összes karainak és rendeinek volt címézve. S ez nem csekély gondot okozott, a minden csekélységben nagy dolgot kereső gyanakodó rendeknek; mert az összes karok és rendek előtt kellett volna felolvasatnia. A personalis azt a kérdést vetette fel, hogy hol olvastassék fel a kir. válasz: az urak házában? vagy az ország házában? A főrendek, hivatkozván az urak házában szűk voltára, azt üzenték, hogy előbb csak a főuraknak olvastassék fel, a personalis maga jöjjen közéjük a válasz meghallgatására, mert a rendek nem férnek el a teremben. Azután olvastassék el külön a rendeknek is. A rendek a hely szűk voltát látván, elfogadták a javaslatot, azon módosítással, hogy részükről nem csupán a personalis, hanem egy egész küldöttség menjen a főrendekhez a kir. válasz meghallgatására. Ez megtörtént. A felolvasás után a főrendek ismét egy más küldöttség által vitették át a kir. választ a rendek táblájához, hol, miután a rendek nagy figyelemmel meghallgatták volna, az a kérdés támadt: szóljanak-e hozzá, vagy nem. Voltak a kik azonnal tárgyalni kívánták, mások oly fontosnak találták a király némely kifejezéseit, hogy — a mint mondák — jó lesz reá egyet aludni, és úgy tárgyalni.

Addig is a kir. leirat lediktáltatott. Tartalma szerint ő felsége nem ellenzi ugyan a nádor megválasztását, de a multa való tekintetből szeretné, hogy a nádori hivatal hatalmának korlátozására bizonyos biztositékról gondoskodnának a rendek, nehogy az ország összes közigazgatása és igazságszolgáltatása egy ember itéletétől függjön.

Ő felsége figyelemmel és lelkiismeretesen tanulmányozta azon törvényeket, melyekre a rendek feliratukban hivatkoznak, de azokban sehol se találta azt, hogy a nádori hatalmat a szükséghez képest törvényes módon korlátozni ne lehetne, sőt elődeink rendeleteiből és törvényeiből az ellenkező tűnik ki. Mindazáltal atyai jó indulatánál fogva eleget akarván tenni a rendek kívánságának, hajlandó a nádori jelölést megtenni, bizván a rendekben, hogy azután sietni fognak a kir. propositiókban kijelölt tárgyak feletti tanácskozáshoz fogni.

Nehogy azonban királyi jogai sérelnet szenvedjenek, ő felsége fenn tartja magának és utódainak azt a jogot, hogy a hányszor a szükség kívánni fogja, hatalma legyen jobb módokról gondoskodni. <sup>1)</sup>

Ezen kir. leirat jún. 7-kén tárgyalás alá vétetett a rendek házában. A personalis felhívása után csend uralkodott a teremben. Úgy látszik senki sem merte megkezdeni a vitát; mindenki mástól várta a kezdeményezést. Kapy Gábor gúnyosan szólott, hogy hát álljanak elő azok, a kik a clausulát ajánlották, és azok, a kik előbb aludni akartak egyet, most mondják el »micsoda álmodt láttak.«

De csak nem szólott senki sem. A personalis tudta, hogy e hallgatás elégedetlenségnek a kifejezése. Azért vigasztalni akarván a rendeket, utalt Kitionicsra, annak bebizonyítására, hogy ő felsége semmi újítást nem akar behozni az által, ha a nádor mellé tanácsosokat rendel. De a rendek az ily tanácsot nem tartották összeegyeztethetőnek a nádori méltósággal. Hiába történt e tekintetben hivatkozás Vésselényi Ferenc nádor botlására, és arra, hogy hiszen a király mellett is vannak tanácsosok, a nélkül, hogy ez által a kir. tekintély szenvedne. Mi lenne akkor a nádor, ha mindig tanácsosokkal lenne körülvéve? mondák, aztán ki fizesse azokat a leendő tanácsosokat?

Mindezen kérdésekre különféle törvények lettek idézve; de végre is sok vita után abban történt a megállapodás, hogy elég a király által ohajtott tanácsadásra maga az ország törvénye. Ez világosan meghatározza a nádor teendőit, s megszabja annak hatáskörét. A rendek tehát ehhez ragaszkodnak

<sup>1)</sup> Kovachich gyűjt.

most is, mert ha nem a törvény szerinti tanácsot adnák ő felségének, ezzel egyenesen a királyi tekintélyt sértenék meg és ellene dolgoznának a kir. diploma második feltételének. Ehhez képest üzenték a főrendeknek is, hogy az ő felsége propositiójára adandó válaszban a törvények hangsúlyozva legyenek, »mert azokban annyira megvagyon köttetve a palatinus, és az oly pácza is előtte, a kinél már nagyobb nem lehet.«

Erre a főrendek belenyugodtak az alsóház kívánságába, és a szerint kívánták szerkesztetni a válaszfeliratot, melyben kimondatik, hogy a nádor hatalmának korlátozásáról intézkedni szükségesnek nem látják, mivel a törvények világosan megszabják a nádor teendőit.

A felirat átadására kiküldettek: a esanádi püspök, gr. Csáky István, id. Zichy István, Mednyánszky János, Iglencs István, Szirmay István, Bossányi Gábor, Veszelszky Mihály, Husz András és Szánkay Lajos. A király kegyesen fogadta őket, és ígérte, hogy az ügyet komoly tanácskozás tárgyává tenni és ahhoz képest fogja kiadni válaszát.

E válasz jún. 13-kán jött a rendekhez. A királynak két főtanácsosa: Zinzendorf és Hoher udvari főkancellár hozták azt át, kiknek illendő fogadtatása nagy gondot okozott az ily ünnepélyességektől elszokott rendeknek, míg a régiebb országgyűlések irományait felkutatva, megtalálták a formulát. E szerint nyolczan küldettek ki a miniszterek illő fogadtatására, kik az útczára menve, a hintónál fogadták őket és ünnepélyesen vezették be a terembe. Az egyik az érsek jobbján, a másik pedig balján foglalt helyet. Hoher latin nyelven üdvözölte a rendeket, és átadta ő felségének sajátkezűleg irt lepecsételt kir. levelét, melyben a nádorságra kijelölt négy személynek, t. i. Erdődy Miklós horvát bán, gr. Eszterházi Pál, Kolonics Ulrik és Zay András nevei voltak följegyezve.

Ezzel a király két tanácsosa elbúcsuzván, az érsek felbontotta a király levelét és, a jelöltekre azonnal megkezdődött a szavazás. Az eredmény biztosítása szempontjából az érsek jónak látta kijelenteni, hogy Erdődy, mint horvát bán, e tisztet nem viselheti, de különben is tudja, hogy nem fogadná el, tehát ajánlja Eszterházy Pált, a kire azonnal be is adta első szavazatát. Őt követték a többi főpapok, főurak és követek,

ugy hogy Erdődyre csak ketten, Kollonicsra csak egy szavazván, a többi szavazat mind Eszterházyra esett.

Még az nap le is tette az esküt ő felsége kezeibe, és a rendek, rég nem érzett örömmel, üdvözölték őt a nádori méltóságban.

Eszterházy, mint nádor, gyenge embernek bizonyult. Sem felfelé, sem lefelé nem bírt kellő tekintélylyel. Vallási buzgalmon kívül alig örökölt valamit nagy ősétől Eszterházy Miklóstól, mindamelllett az országos rendek örültek megválasztásán, mert benne az alkotmányosság elvének győzedelmét látták a rég uralkodó absolutismus felett.

## V.

Az új nádornak első és főkötelessége volt a bujdosó magyaroknak visszahozása és Tökölynek kibékítése.

E végből kezébe vette a kiegyezés fonalát ott, a hol azt magok a bujdosók, vagyis »az isten dicsőségeért, hazájok szabadságáért fegyverben lévő magyar urak, nemesek és vitézlő rendek« adták a kezébe.

Ezek ugyanis Tököly vezérlete alatt még május 7-kén Kaposon azt végezték, hogy kívánataikat a Sopron városában összeülendő, országgyűlés elé terjesztik. Ezt meg is tették a következő levél alakjában: »Nem kételkedünk — úgy mond — hogy szomorú szívvel ne érezné Nagyságtok, Kegyelmetek hazánknak ennyi esztendőktől fogva való siralomra méltó elpusztulását, melyet mi is, mint hazánknak igaz fiai, szomorú szívvel kívántunk, s kívánjuk ma is, s tehetségünk szerint munkálkodunk is annak régi jó állapotjára, minden királyoktól adott, s kir. diplomával megerősített régi szép szabadságára való jutását; mivel pedig Isten nagyságtoknak s Kegyelmeteknek, mint édes hazánk ennyi személyből álló rendoinek, a mi fáradságunk után is adta ezt a gyűlési alkalmatosságot érni, kit is sok esztendeje, hogy el nem érhetett, most az ideje, munkálódjon szívesen ő felsége előtt nemzetünknek minden renden lévő szabadságainak sz. diplomája szerint való megadását, annak ujabban való állandó confirmációját, melyben a mi vallásunk, evangelica Religiónk, nekünk mindenek felett legelső.

Elbízszuk azért, úgy kívánja Nagyságtok, s Kegyelmetek

ő felsége előtt végbevinni a dolgokat, hogy minket e haza igaz fiainak ismervén, egyaránt és *vélünk együtt* munkálódjon minden lelki s testi szabadságainkban való teljes contentumunkban, az igazság s eleitől fogva való jó szokás szerint.

Ezek pedig minden sz. királyoktól adatott diploma szerint meglévén, gondolkozzék Nagyságtok, Kegyelmetek, mindenütt szomszédságinkban lévő nemzetünket ezennel megemésztő hatalmas török nemzetek contentiója felől, kitől Isten után, csak a neki való kedvkeresésünk, ha megöltalmazhatja, tarthatja szegény hazánkat, mely ellen valaki édes hazánknak jövő megmaradását tiszta szívvel és tökéletességgel kívánja, s elméhez képest való, csak esekély akadályokat, senki most nem szólhat, szeressen azért és munkálkodik tovább való megmaradását és provideáljon ez iránt is hazájának, magának és sokan szép maradványoknak securitásokról, melyben mi magánosan is, mint kik által látjuk nemzetünknek a nélkül való meg nem maradhatását, noha eddig sem voltunk elmulatói; de csak érthessük abban való elméjét s akaratját Nagyságtoknak s Kegyelmeteknek, a hatalmas török előtt hazánk megmaradásáért tovább is tehetségünk szerint örömet törekedünk. Vegye azért jó néven, és hazánk javára való inteniönkat, mivel mi édes hazánkhoz s nemzetünkhöz való szeretetünkből cselekedtük.

Ezen felől megirt intimatióink pedig ő erejekben meg nem lévén, mostani Nagyságtok s Kegyelmetek végezésinek, ha nem annuálhatunk, sem Nagyságtoktól sem Kegyelmetektől (jót gondolkodván felőle) sem a keresztyén világban senkitől, úgy látszik, méltán érette meg nem ítéltethetünk.

Látván és érezvén ezeknek meg nem létele miatt hazánknak megemésztésre való, ki még eddig annyira nem látszott külső-belső tüzek, minden felől végső veszedelemre val felgyuladását, — protestálunk is e felett Isten s a szent angyali és Nagyságtok s Kegyelmetek előtt közönségessen, ha Nagyságtok s Kegyelmetek a feljebb említett dolgokban, úgy mint hazája elvesztése, lelki testi szabadságainak restauratióban és mindenütt szomszédságinkban lévő hatalmas török nemzetnek contentuma iránt való jövőbeli securitásában ő felsége előtt alázatos törekedése által, úgy nem munkálkodnak e mostani országgyűlésében, hogy mi is, kik e végre anyai

esztendőktől fogva való bujdosást és nyomorúságot szenvedtünk, sokan pedig édes nemzetünknek szabadságáért, s vallásunkban való szeretetünket s életünket is elfogyattuk, Nagyságtoknak s Kegyelmeteknek hazánk javára czélozó végezésében nem csak megnyughassunk, hanem Nagyságtokkal s Kegyelmetekkel egy ügyben fáradozó hazafainak is elismertessünk.

Hogy így ezek meg nem lévén, ha mi nagyobb veszedelem és végső pusztulás követi ezt a hazát (most lévén egyszer ideje megbántódási állandó orvosságának) nem mi, hanem Nagyságtok s Kegyelmetek léssen az oka. Segélje azért a sz. Isten Nagyságtokat hazánknak javára mindenekben, hogy munkálódhasson, véget is érhesen mostani gyűlésében nemzetünknek állandó megmaradására, szabadságunknak helyreállítására, tiszta szívvel kívánjuk.<sup>1)</sup>

Ezen levelet a rendek, bár hozzájok volt intézve, nem merték felbontani a nélkül, hogy azt előzetesen be ne mutassák a királynak. Lipót e loyaltást igen jó néven vette; s magas meglegedését nem is mulasztotta el kifejezni irántok. De a bujdosókkal nem akart szóba állani. Az egész kiegyezést a nádorra bízta, mihez a rendek is hozzájárultak.

A nádor úgy fogta fel missióját, hogy a kiegyezés, illetőleg a bujdosók visszahozása tekintetéből szóbeli tárgyalást indít meg, mi legbiztosabb mód leszen arra, hogy ő felségének jó indulatát a bizalmatlanok előtt bebizonyíthassa. De ezt úgy kívánta eszközölni, hogy azok, a kik Tökölyi részéről kiküldve lesznek, minden körülmény között érezzék, hogy a király, midőn velök, bár közvetve, alkudozik, kegyelmet gyakorol. S ez volt a baj, mert a fegyverben állók el voltak tökéelve, hogy mindaddig, míg az ország törvényeinek tiszteletben tartása nem biztosíttatik, fegyveröket le nem teszik. Ellenkező esetben készek békejobbot nyújtani és elfogadni.

A nádor jún. 17-kén következőleg válaszolt a bujdosó magyaroknak fennebb közlött kaposi levelére:

»Vévén kegyelmelek levelét és megolvastatván mind az

<sup>1)</sup> Copia Litterarum exulantium Hungarorum, Exlmo ac Rdmo Principi Excellmís, Illmís, Rldmís etc. Statibus et Ordínibus Dnis Dnis Fautoribus et amicis colendíssímís, missarum. Kapos, 7. Maji. Anno 1681. — *Kovácsich* gyűjt.

egész statusok előtt közönségesen, megértettük continentíáját. Minthogy pedig derék kérdéseket tart magában azon Kegyelmetek levele, szükségesnek és alkalmasnak ítéljük mindnyájan, hogy arravaló alkalmas magok embereit bizonyos instructióval küldeni ide, a kikkel tractálhatnánk azon dolgokat, s kívánt véget érhetnének, mely által már egyszer ezen megnyomorodott haza nyugodalmat érhetne magának. Kegyelmetek azért, a mennyire lehet, ne késleltesse meg nevezett magok embereinek hozzánk való küldését, (hogy) netalántán az késedelem miatt mind a haza, mind pedig az haza megorvosolhatatlan kárt ne valljon.

Itten a szíves munkálkodásban fogyatkozás nélkül fáradozunk, mivel ezen országgyűlést is a végett rendelté leginkább Kegyelmes urunk ő Felsége, hogy a felháborodott állapotok jó csendességbe hoztassanak. És mivel én is Kegyelmes urunk ő felsége és a nemes ország parancsolatjából erre a terhes állapotra rendeltetem, nyugodt elmével legyen Kegyelmetek, hogy ha csak közönséges jónak, és ezen utolsó veszedelemben forgó szegény hazánk csendes békességre való állításának kívánsága szívökbe öntődött: — Kegyelmeteknek következőképpen minden alkalmatlan, és istenes szándékjokat meggátló állapotokat félretévén, magok részéről közelitti Kegyelmetek a dolgot, tisztem s köteleességem szerint úgy kívánok fáradozni (járulván hozzá Kegyelmes urunk ő Felsége nagy hajlandósága és kegyelmessége s mindnyájunk buzgó kívánsága) hogy Isten kegyelmes gondviselése által ezen utolsó romlásra hanyatlott szegény hazánk régi csendes állapotjában és békességes megmaradásában állithassuk és juttathassuk. Mivel pedig az armistitium már vége felé közelget, amíg ezen levelem odaérkezik is Kegyelmetekhez, s a Kegyelmetek ideküldendő emberei eljönnek, kitelhetik ideje. Minek okáért mi a Kegyelmetek kívánsága, csak érthessem, azonnal azon leszek, hogy obtineálhassam Kegyelmes urunknál ő Felségénél, az omlított armistitiumnak meghosszabbítását, mivel idő kívántatik ilyen súlyos kérdések complanatiójára.

Addig is pedig kétségen kívül úgy fogja magát Kegyelmetek alkalmaztatni, hogy csendességben maradván, semmi fegyverkezésre való okot nem ad, hasonlót várván Kegyelmes

urunk ő Felsége részéről, hogy tudniillik inkább alkalmasabban és csendesebben munkálkodhassunk mi is itten a kívánt jónak közönséges előmenetelében. Ezek után éltesse Isten Kegyelmeteket jó egészségben. <sup>1)</sup>

Mint hogy azonban a bujdosók levele tulajdonképen az országgyűlésen összejött rendekhez volt intézve, tehát a nádoron kívül ezeknek is nyilatkozniok kellett arra nézve, hogy a kibékítés ezen módját helyeslik, és hogy az ujonnan választott nádor közbenjárását elfogadják. Ehez képest egy külön levélben ekképen válaszoltak nekik:

Kegyelmetek levelét, mely által az utolsó romlásra hanyatlott, csaknem végső pusztulását érző hazánknak koronás király urunk ő Felsége kegyelmességéből előbbeni virágzó állapotjának helyben való állítása végett megtalált, vettük.

Mivel pedig az idevaló jöreménységgel teljes gyülekezettünknek kívánt ügyét Isten már is megadta érnünk, Méltóságos gr. Eszterházy Pál urunkat ő nagyságát választván a haza fő columnájának, palatinusunknak, kinek is mind hazájához, mind Kegyelmetekhez való szeretete s mind tiszteletbeli hivatalja azt hozván magával, a fenforgó egyenetlenségeket maga mediatorsága által sopiálja, ugy tudjuk ő nagysága ebben való szoros cooperatióját meg sem vonja, kiről ember és levele által ő Nagyságának Kegyelmetek megtaláltatik.

Nem kétlünk Kegyelmetek is kedvesen vévén ő nagyságának abbeli fáradságát, ezen régen óhajtvá várt alkalmaságot késedelem nélkül szeretettel vészi, kire a Sz. Isten Kegyelmetek szívét, egyező elméjét segítse, szívesen kívánjuk. <sup>2)</sup>

Azonban Tököly nem volt megelégedve a soproni gyűlés folyamatával. Az a nagy ellentét, mely ott a katholikuss és protestans rendek között mutatkozott, és az a ridegség, melyet a bécsi kormány ez utóbbiaknak jogos és méltányos követeléseivel szemben tanusított, csak megerősítette

<sup>1)</sup> Datum, Posonii sub grati Regni Diaetae Die 17-a Junii An. 1681. Kegyelmeteknek jóakaró barátja gr. Eszterházy Pál m. k. *Konachich* gyűjt.

<sup>2)</sup> Költ Sopronban 18. Junii. An. 1681. Kegyelmeteknek egész hazánk nyugodalmát kívánó jóakarói s atyafiai az Tekintetes Nemes Ország-nak minden Statusból álló Rendei stb. *Konachich* gyűjt.

abbeli meggyőződését, hogy az alkudozás kívánt eredményre vezetni nem fog. Tudta, hogy Bécsben csak egy érv szokott dönteni: t. i. a fegyveres erő. Méltányolta ugyan az országgyűlési ellenzék nemes küzdelmeit, melyeket az alkotmányos szabadság érdekében kifejtett; de azon körülmény, hogy a nádorválasztást is úgy kellett kierőszakolni, és hogy a főpapság a német tanácsosokkal szövetkezve döntő befolyást gyakorol a királyra, képtessé sőt lehetetlenné tett minden jó eredményt. Ezért, midőn a magyar rendeknek adandó válasz ügyében Pálly várába hívta össze híveit, ezek hasonló bizalmatlanságot táplálva, július 6-kán azt válaszolták a Sopronban gyűlésező országos rendeknek, hogy nincsenek megelégedve ezeknek magokviseletével; mert — úgymond — a praecipuált jó reménységnek nem hogy zsengéjét érezték volna, sőt inkább a mit ők mindenek előtt akartak elintéztetni, azt a rendek mellőzték és a diploma és régi tractatusok ellen más dologhoz fogtak. Különben jelentik, hogy mivel a béke ügye a nádorra bízott, tehát részletesebben annak is irni fognak külön. <sup>1)</sup> Ezt meg is tették ugyanazon a napon.

És mi volt ezen a nádorhoz külön irt levélben? Az, hogy az országgyűlés eddigi folyamával nincsenek megelégedve, mivel a régi törvényeket, diplomákat és békekötéseket nem tartják meg. »Nem reméltük — úgymond a levél — hogy a Nagyságtok s Kegyelmetek gyűlésében a pacificatiót félretévé, a tractatusoknak és libertásinknak convulsiójához a mi praediciununkkal volna, és így a Tekintetes Nemes Statu-sok azon levelünkben feltett kívánságinknak semmiben meg nem felelvén, ő Nagyságtoktól s Kegyelmetektől azoknak nem tartottunk: holott az Evangelica Religio dolgát mindenek előtt, mint publicumot ő felsége előtt közönségesen, az evangelikusok kielégítésére, nem hogy előmozdították volna, sőt inkább a diplomának tartalma szerint el nem intéztetvén, *magánügygyé* teszik, a minek elintézésétől függne az üdv és a nyugalom.

Továbbá a vallásügynek elintézetlenül való hagyásán kívül, egészen váratlanul az egész ország választását illető tisz-

<sup>1)</sup> Responsorium ad Literas per Inelytos Regni Hungariae Status et Ordines, exulantibus Hungaris transmissas factum. *Konachich* gyűjt.

tekét tettek: holott levelükben az ő kívánságuk az vala, hogy lelki testi szabadságaik dolgát velük együtt munkálják. Mely okokra való nézve az ország törvényét ekképen sértő végzésekhöz ők nem járulhatván, azokat el sem fogadják.

Azt is neheztelik, hogy azon kívánságuk, miszerint az egyezkedés a porta kielégítésével egyszerre történjék, még eddig nem teljesült, pedig abból a nemzet romlása következhetik.

A mi az ő általuk kiküldendő követeket illeti, arra nézve is van megjegyzésök. Ugyanis a felhívásban embereik egyszer meghatalmazottaknak, máskor megbizottaknak és nem követeknek mondatnak; nem is tárgyalásra, hanem kérelemre hivatnak... Mindezeknél fogva Isten s világ előtt nyilván vagyon, hogy ha e miatt hátrányok fognak következni, nem ők, a bujdosók, hanem azok lesznek az okai »a kiktől ezen difficultások és kése delmezések vettenek eredetet.« Ők továbbra is első levelök tartalmához ragaszkodnak. <sup>1)</sup> S ezzel az alku félbeszakított.

## VI.

A míg a nádor a bujdosókkal való egyezkedéssel volt elfoglalva, addig az országgyűlésen is élénken foglalkoztatta a rendeket azon tárgy, melyről a bujdosók kaposi levelökben azt irták, hogy az nekik »mindenek felett az első.«

Ez volt a vallás ügye.

A protestáns rendek ugyanis mindjárt a nádor megválasztása után, azt a kérdést intézték a katolikusokhoz, vajjon akarják-e a többi országos sérelmekhez csatolni az ő vallási sérelmeiket is, avagy nem? A személynök, a ki különben jó indulattal viseltetett irántuk, a főrendekhez utasította őket, tudván, hogy ott a klerus nézete lesz a döntő. A válasz, melyet kérdésekre kaptak, úgy hangzott, hogy *magán ügyekkel* most foglalkozni nem lehet; különben ha e válaszzal meg nem elégesznek, folyamodjanak ő felségéhez.

Mint hogy azonban a protestánsok semmiképen nem akarták azt elismerni, hogy az ő ügyök *magán ügy* volna, újra

<sup>1)</sup> Datum, ex generali Congregatione nostra in Castris ad Pálty positus celebrata 6-a Julii 1681. — *Kovachick* gyűjt.

kérték a kath. rendeket, hogy világosabban és egyenesen azon kérdésre nyilatkozzanak, akarják-e a vallásügyet nyilvánosan tárgyalni? Ezek ismét a főrendekhez utasították őket, hol a klerus kijelentette, miként a vallás dolgáról hallani sem akar; mert az evangélikus vallásnak pusztá representatiója is derogál a kath. vallásnak. Ilyen *magán ügyet* a felső ház tárgyalni nem kíván: ellenkezőleg oda akarja utasítani a sérelmi bizottságot, hogy a végvárak körül előfordult sérelmek összeírásán kezdje meg munkáját.

Ennek ellenében a protestánsok, némely katolikusoktól is segítette, <sup>1)</sup> a vallás ügyét *országos közügynek* állítván lenni, a kir. diploma pontjai szerint kívánták összeírtni a sérelmeket, köztük természetesen a vallásiakat is, — miért is kérték a nádort és a főrendeket, hogy engedjék nekik sérelmeik összeírására legalább két nap. Ekkor a főrendek beleegyeztek, hogy a két következő napon, a diploma pontjai szerint írják össze sérelmeiket.

Június 20-án Gerhard György követ lakásán összejöven, két küldöttség menesztését határozták el: egyet a felséghez, egyet pedig a nádorhoz.

Ez utóbbiban panaszkodnak a felett, hogy oly sok időt kell tölteniök a nélkül, hogy vallásukra nézve valamit kivivhatnának. Kérik ő nagyságát, a nádort, mint isten és király után a hazai törvények legfőbb támoszlopát, hogy törvényes kívánatukhoz képest, egyházi személyeik isteni tisztelet alkalomával vallásuk és nyelvök gyakorlatában ne akadályoztassanak.

Mire a nádor válaszolá, hogy ámbár nádori hivatalában megerősített, de azt saját hatalmából még sem teheti, már csak azért sem, ne hogy mindjárt hivataloskodása kezdetén gyanussá tegye magát a klérus előtt. Azt azonban nem ellenzi hogy ügyüket ő felsége elé terjesszék. <sup>2)</sup>

E nyilatkozat, mely a nádor gyávaságának egyik világos

<sup>1)</sup> »Ebben az ország statusi publica sessiójában a katolikus követ atyafiak közül, a kik érzék a tüzet, valóban segítették mint jó hazafiai az evangélikusok dolgát, noha némelyeknek azon kívül is instructiójokban volt adatva. *Gömöri követ* naplója, Nemz. Múz. levéltár.

<sup>2)</sup> *Katona*, XXXIV. 423. l.

tanúbizonyosságát képezé, világossá tette a protestansok előtt a helyzetet, melyben nekik nyerniök nem, csakis veszíteniök lehetett. Látták, hogy a nádorban nincs támaszuk; látták, hogy a klerus nagyobb ellenszenvvel viseltetik irántuk, mint valaha. Egyedül a királyban helyezték tehát bizodalmaikat; azt akarták panaszaiik igaz voltáról meggyőzni, annak szívét kellett tehát könnyörületre indítani. Hogy ez biztosabban sikerülhessen, külön küldöttségek által fordultak a Pozsonyban levő császári tanácsosok pártfogásáért is, miután a nádorral már tisztában voltak. A német tanácsosok épen nem szívesen fogadták őket; sőt neheztelésöknek adtak kifejezést, mikor hallották, hogy az evangélikus rendek külön követtséget akarnak küldeni Bécs-Ujhelyre ő felségéhez. De neheztelésök lecsillapodott, midőn gr. Kolonics Ádám, Gerhard György és még két más követ kíséretében megjelenvön náluk, s megmagyarázván az evangélikusok súlyos helyzetét, a királyhoz benyújtandó emlékiratuk másolatát tudomás és pártolás végett átnyújtották nekik. Ez a figyelem annyira megnyerte őket, hogy a pártfogást megígérték, jóllehet azzal sehogys tudtak kibékülni, hogy a királyhoz küldött bizottság az ő előleges beleegyezésök nélkül indult el Bécs-Ujhelyre. <sup>1)</sup>

Június 25-kén vette át Lipót király a protestáns rendek emlékiratát, melyben elpanaszolják, hogy vallásuk ügye, melyért 1662-ben is folyamodtak, még folyvást elintézetlenül áll. Azóta elleneik nemesak elszaporodtak, hanem még dühösebb üldözésekre vetemedtek mint azelőtt. »Oda jutottunk — úgy mond az irat — hogy az ország törvényei és a királyi hitlevél által erősített szabad vallásgyakorlatnak már csak néhány idomtalan romjai maradtak fel.«

Az evangélikusok által törvényesen és békén birt templomok, plebániák, gymnásiumok, iskolák, kórházak s az ide tartozó jövedelmek, igen kevés kivétellel, fenyegetések, ijesztések s fegyver által, vagy más szín alatt, sőt hallatlan úton tettelesen elfoglaltattak, némelyek tövükből kiforgattattak, ólakká

<sup>1)</sup> Ki voltak küldve: gr. Kollonich Ádám, Gerhard György, Mokcsay János, Pasztetics Pál, Rozga Márton, Billard Márton, és Simó János. Ezeknek költségeire a megyei követek egy-egy tallért fizettek. *Gömöri követ naplója.*

s egyéb világi czélokra átidomítottak; a halottak csak tetemes díj fizetése mellett temették; az evangélikus lelkészek és tanítók mindenféle ürügy alatt egyházi, világi urak, káptalanok, plebánusok, jezsuiták, végvidéki tisztek s egyéb rendbeli emberek, úgy a külföldi katonaság által összes vagyonuktól megfosztattak, elzárattak, vasba verettek, az országból kihuzozoltattak; közülök néhányan keresztvassal a falakhoz vagy a földhöz lánczoltattak; mások török rabszolgák módjára botoztattak; ismét mások csak váltság mellett bocsáttattak szabadon; a többiek pedig néhány iskolamesterrel s diákkal egyetemben a szokottól eltérő módon, lázadás örve alatt, törvény elébe állítottak; némelyek száműzettek, mások vármunkára és gályarabságra huzoztattak, mi többeknek halálát okozta; egy épen hármas kámpadra vonatott s elevenen megégettetett; a többiek tértvények kizsarlása mellett hivatalaikból elmozdítottak, miért is a templomok nagy része lelkészek nélkül maradt, s a nép minden isteni tisztelet nélkül barom módjára kénytelen élni, s még a csecsemők közül is számtalan halt el kereszttség nélkül. Nemesek, parasztok egyaránt, különféle örvek alatt elfogattak, bilincsekben a templomba huzoztattak; némelyiknek szája kifeszítettett, hogy beléje kényszerítsék az ostyát. Többen vagyonuktól megfosztattak, mások mert evangélikus lelkész előtt kötötték házasságot, vagy máskülönben evangélikus szolgálatával éltek, a szentszék elé idéztettek, birsággal sújtattak, vallásukból kitérni, a katolikus papokat fizetni katonai hatalommal is kényszerítették; ismét mások — még nemesek is — midőn magánházakban Istenhez fohászokdottak, vagy zsoldárokat énekeltek, gonosztevők képében elfogattak, és csak kezesség vagy váltság mellett bocsáttattak ki.

Több végházakban ő felsége külön oltalomleveleinek ellenére a tisztek makacsul elleneztek az evangélikus lelkész befogadását. Néhány megyében az evangélikus nemesek a hivatalokból kivették, miért is az evangélikusok köréből követek szokott módon a jelen országgyűlésre sem küldethettek. Néhány kir. városban és szabadalmas mezővárosban a tanács egészen vagy nagyjából eloszlatott, s helyébe nem a polgárok szabad választásából, hanem magyar kamarabiztosok és végtisztek által új hivatalnokok iktattattak, kik aztán az evan-

gelikusokat a tanácsból kirekesztették; és ámbár felsőged kegyelmes meghívó levelét nemcsak a tanácshoz, hanem az összes községhez intézte, mégis csak a katolikusok hívtak össze, s az evangélikusok kizárásával követek a szokott mód ellenére csak katolikusok közül küldettek.

Némely városokban az evangélikus hazafiak polgárokül vagy épen nem, vagy csak nagy nehezen fogadtatnak, fekvő birtokot nem vásárolhatnak; más városok evangélikus tisztikara, mert alkalmas egyének nem lévén a katolikusok között, katolikusokat nem fogadhatott keblébe, tetemes bírságban elmarasztaltatott; ismét más városok templomai a plebániákkal és egyéb házakkal egyetemben, a védúri és tulajdoni jog rövidségével a jezsuitáknak adattak át, kik a lakosság ellenzése dacára azokat elfoglalják.

Az iparosoknak régi jogaik elszedettek, s helyökbe újak adtak, miket csak vallásváltoztatással lehetett visszaszerezniök. Sok helyen az esketések, keresztelések és más egyházi szertartások betiltattak, míg az illetők vagy vallásukat odahagyták, vagy legalább reményt nyujtottak a kitérésre.

Az evangélikusoknak vallási czélokra szánt hagyományaik erőszakosan elfoglaltattak s az alapítók szándéka ellenére más czélokra fordítottak. Szántalan más tényt csak azért nem számlálnak elő, mivel nem akarnak ő felségének mindjárt kezdetben alkalmatlanok lenni részletes panaszaikkal; de ha szükség lesz rá, azt is meg fogják tenni.

Mindezeknél fogva, fennebbi sérelmeik ismétlése mellett alázattal kérik ő felségét, méltóztassék kegyelmes hitlevele értelmében, még ez országgyűlés folyama alatt, királyi hatalmánál fogva véget vetni e sérelmeknek, a sértetteket és kárvallottakat jogaikba visszahelyezni, a háborgatókat érdemök szerint büntetni s elnyomott hűséges evangélikus rendeit azon állapotba helyezni, melyet nekik törvények és szerződések biztosítanak. Ebbeli kegyelmét — végzik a rendek — nemcsak Felsőged boldogságáért s a dicsőségesen uralkodó ausztriai ház örök fennmaradásáért Istenhez küldendő bőséges imádságunkkal, hanem rendületlen jobbágyi hűségünkkel is alázattal kiérdemelni minden örönnel törekedendünk. <sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Memoriale Statuum Evangelicorum. Hist. Diplomatica, Appendix 158. l. V. ö. Kovachich gyűjt. Acta Dietalia 1681.

Az a hang, mely ez emlékiraton végig vonúl, részvétet költ; a tények, melyek abban felsoroltatnak, megdöbbentők. Nem csoda, hogy Hoher korlátnok, midőn előtte a protestánsok megjelenve s közbenjárását kérve, elmondották az itt előszámlált sérelmeiket és keserveiket, csodálkozással mondá: »Bámulandottam vala türelmeteket, ha ennyi iszonyatosságot csak tíz napig türtetek volna el, de hogy *tíz évig* hurezoltátok azokat, türelmeteket csodálnom kell!« Fájdalom, voltak sokan, a kiknek szíve annyira megkeményedett, hogy e keserves panaszok felett csak gúnyolódni bírtak. A vallási elfogultság vastag kéreggel vonta be az emberek nemesebb érzelmeit.

Különösen a király környezetében uralkodott a vallási elfogultság. Azok, a kiknek tanácsára a király legtöbbet adott, erősen meg voltak győződve arról, hogy a római kath. egyházba való térítés által istennek különösen tetsző dolgot mivelnek. Erről oly erősen voltak meggyőződve, hogy semmi erőszakos módtól és eszköztől nem riadtak vissza, csak hogy az »egyedül idévítő« róm. kath. egyház hatalmát — ha kell erővel is — megalapíthassák. Erre soha sem volt alkalmasabb idejük, mint most, midőn az ország trónján egy vakbuzgó, eredetileg a papi pályára készült fejedelem ült. Azt nem tagadhatták, hogy a protestánsok emlékiratában foglalt kegyetlen dolgok igazán megtörténtek. Nem is ezt akarták ők megerősíteni, hanem csak jogczímet akartak szerezni arra, hogy eljárásukat igazolhassák. Hiszen az ő nézetök szerint mindazon szenvedések, melyekről a protestánsok panaszkodnak, nem állanak arányban azon gyalázzattal, melyet a kath. egyház kénytelen eltűrni az eretnokség létezése miatt. Ezt kell tehát ellentétbe állítani a protestánsok panaszaival. A törvény és a kir. diploma e tekintetben nem szolgál zsinórmértékül; a király csak saját lelkiismeretére tartozik hallgatni.

Ily-nézetek uralkodván a király tanácsosai között, Nostitz júl. 3-kán értésül adta az evang. rendeknek, hogy emlékiratukat ő felsége elolvasta és megvizsgálta ugyan; de, mivel abban igen súlyos dolgok foglaltatnak, azt határozta, hogy e tárgyat a katolikusokkal is közlendő, s válaszát csak azok meghallgatása után adhatja ki. A katolikusok ilyen felhívás

után hozzá is láttak a czáfolathoz, illetőleg a protestánsok panaszait ellensúlyozható sérelmeik összegyűjtéséhez.

De a míg ez történt, ez alatt egy különös rendelkezés zavarta fel a kedélyeket. Ugyanis a »király nevében« írásban adatott ki a kemény parancs, mely szerint a király, hercegek, grófok és követek kivételével senkinek sem volt szabad részt venni az evangélikus nyilvános isten tiszteleten. Nagy büntetés volt szabva nemcsak azokra, a kik e parancsot áthágják, hanem a kapuknál levő tisztek is hivatalvesztéssel sőt veréssel is fenyegettetek, ha valamely evangélikust a vidékről bebocsátanak prot. templommal bíró városba.

Mi lehet természetesebb annál, hogy a király elhatározását váró protestáns rendek ily »királyi rendelet« hallatára felháborodtak, s rémülten kértek felvilágosítást úgy a nádortól mint Nostitz gróftól! Ezek eleinte magok is meglepetést színeltek; s midőn látták, hogy a protestánsok ebből nagyobb zajt ütnek, mint egyelőre gondolták, midőn látták, hogy nyílt protestáció mellett új felirattal akarnak járulni ö felségéhez, akkor Nostitz hivatalos komolysággal kijelentette, hogy a szóban forgó rendelet ö felségének akaratan kívül *tévedésből* adatott ki. Magyarázatául csak annyit mondtak, hogy e rendelet 1680-ban kelt s küldetett a városi előljárásnak, s most a bírónak közbejött halála folytán nem tudni miképen jöhetett napfényre. Ezzel nagynehezen lecsillapultak a kedélyek, és a protestánsok várták a király határozatát. Időközben, júl. 8-kán Ostffy Miklós abbeli panaszát, hogy a Rába vizén túl fekvő kastélyát a katonák azért dulták fel, mivel ott egy Fekete István nevű prédikátort tartott, a rendek fölvették az országos sérelmek közé.

## VII.

A katolikusok e közben összegyűjtötték a magok sérelmeit; s azokat a protestánsok emlékiratánál sokkal hosszabb ellenfeliratban nyújtották be a királynak.

Az ágostai és helvét hitvallásuaknak — ugymondák — 1662. óta összekeresgölt sérelmeik első pillanatra némi súlylyal látszanak birni; de ha összehasonlítatnak azokkal, melyeket a

katolikusok ama hitvallások első kezdete óta követőiktől szenvedtek, épen semmiknek fognak feltűnni. Ugyanis, miután a r. katolikus s valóban keresztyén vallás nem az isteni ígének hirdetése, hanem beháború és fegyver által csonkított meg, szabadságukban állott az *igazhíű* hazafiaknak ősi örökségöket, az az a templomokat és egyházakat megint visszafoglalni, melyek hajdanában katolikusok által építettek, alapítottak, és melyek aztán kezeikből erőszakosan vétettek ki. Lesznek, kik mondani fogják, hogy a később keletkezett királyi levelek, a hosszas gyakorlat tiltják ez eljárást. Nem tiltják, felséges császár, mert ama törvények az erőszak fegyverei által csikartattak ki, mert az összes egyházi rend számos világi úrral együtt ellentmondottak e törvényeknek; s mert az annyiszor emlegetett hitlevéli alap magok a protestánsok által rendített meg. Ugyanis a bécsi békekötés 1606. 1. t. cikkelye, melyre valamennyi későbbi hitlevél a hatodik ágazatban vonatkozik, világosan rendeli: hogy a vallásgyakorlat szabad legyen, de a kath. vallás rövidsége nélkül; hogy a kath. klérus, a kath. templomok és egyházak illetlenül maradjanak, hogy visszanyerjék mindazt, mitől a zavargások idejében megfosztattak. De a zsákmány nem adatott vissza, sőt a békekötés az erre alapított kir. hitlevelek daczára, számos lélek vesztével és az összes katolikus világ nyilvánvaló rövidségével az erőszakos foglalmány még erőszakosabban tartóztatott le. Aztán, isten kegyelméből, jelenleg az országban egészen máskép állanak a vallási viszonyok. Mert van-e, ki ne tudná, hogy a hatalmas nádorok és urak, a Thurzó, Illésházy, Perényi, Nádasdy, Szécsi, Batthyani, Rákóczy és más nemzetségekből majdnem az ország nagyobb részét bírták, s magok protestánsok lévén, saját vallásokra kényszerítették jobbágyaikat is, s az uradalmaikban levő templomokról kényök-kedvök szerint rendelkeztek. Most az urak és nemesek nagyobb része már visszatért szentegyházunk kebelébe, csak a jobbágyok és pedig a kath. urak jobbágyai ragaszkodnak ama hitvallások maradványaihoz. Vajjon mi joggal követelhetni, hogy az úrnak állása rosszabb legyen a jobbágyénál, hogy a mely földeken az ország törvényének értelmében munkabéren kívül egyéb nem illeti a jobbágyot, övéi legyenek a templomok, a földes úr pedig magánház-

ban szolgáljon vallásának? Nem méltányos-e, hogy az urak, mint patronusok, vallásáé legyenek a templomok?

A protestánsok által felhordott panaszokat, mint részben ismeretleneket, részben egészen más vagy épen semmi-féle tényeken sem alapulókat, részben elégséges ellenokkal eloszlathatókat — hogy névszerint a lelkészek nem mint lelkészek, hanem mint lázadók bűnhődtek — könnyen megczáfolhatnák. De elég annyit mondaniok, hogy ők a protestánsoktól sokkal iszonyatosabb dolgokat szenvedtek. A bujdosók, s elő-kön lelkészeik, bőven elkövelték mindazt, mit a kath. vallás gyűlölete képes megfogantatni az elvetemedett lélekben. Elmondják továbbá, hogy a protestánsok vallásos gyűlölet által vezéreltetve, a katolikusokat mind a vármegyékben, mind a szabad városokban kizárták a hivatalból, és czéhekből; még szolgálul sem fogadtak katolikusot, csak ha kész volt hitét megtagadni. Az ágostai és helvét hitvallásu alispánok nem ismeretek mértéket a büntetésben, ha saját lelkészeiken ejtett sérelmeket kellett orvosolniok; a katolikusok bármit s bármennyit szenvedtek, nem nyertek elégtételt. A superintendensek váló pereket a katolikusok ellen az ő székeik előtt indítottak, lelkészeik eltiltották híveiket a kath. templomba járástól »bálványimádók«-nak czimezvéen őket. Elpanaszolják, hogy őket a protestánsok birtokszerzésben és házasságokban is gátolják, temetéseiknél a harangszót és szertartásokat eltiltották; a főbb kath. családok sirboltjait feltörték, a holttesteket megesonkították, kifosztották és kihányták; a jobbágyokat fellázították, a kath. megyei bírákat s egyéb hivatalnokokat megcsufolták, őreiket agyonlőtték; a király biztosait eljárásukban fegyveres kézzel akadályozták, másokat megverték, kínoztak, gyilkoltak s vallásuk megvetésére homlokaikra vésett kereszttekkel az országutakon hagyták az ebeknek és vadállatoknak martalékul. Hogy katolikus nemesek beretvált szakállal, bajússzal és lenyirt hajjal pelengérré állítottak, néhánynak nyelvét elmet-szették; mások a töröknek rabúl eladattak, többen, köztük urak is, kegyetlen halállal kivégeztettek; szám os mezőváros és falu fölgyújtott, lakóik tüzzel vassal pusztítottak. Mindez nem elégítette ki olthatatlan áldözési vágyukat. Az egyházi személyek, a szerzetesek ellen még dühösebben dúltak. A plé-

bánusok jogaiktól, vagyonuktól megfosztattak, mindenféle képen gányoltattak, mások kegyetlenül megverettek, megsebesítettek, mások télnek idején egy ingben lóhoz kötve hurczoltattak, mások fogságra vettettek és szabadságukat csak nagy váltságdíj lefizetése mellett nyerték vissza, ismét mások meztelenül faluról falura hurczoltattak, némelyek szeméremtesteikre kötött fél-mázsányi kövekkel, testeikre vetett farkas bőrökkel utczáról utczára vitettek, tánczolni, tűzön átugrálni korbácssal kényszerítették, csalánban és bogácsokban hengergettettek; mások lovak módjára kezeiken és lábaikon megpatkoltattak; mások a török végekben eladattak, mások pelengér alatt felkonczoltattak vagy más halálnemmel kivégeztettek, névszerint egy plebános az egyházban a szétroncsolt oltárhoz köttetett, feje felett a prot. lelkész által a képek és szentek tisztelete ellen irányzott hosszú, szitkozódó beszéd mondatott, melynek bevégezése után a fogoly a piacra vitetett, a felgyújtott oltár töredékei közé dobatott, hét sebbel hajánál fogva a városból kihurczoltatott, mellbe lövetett és félholtan eltemettetett; mások megmérgeztettek, némelyek hátán dohányt vágtak, fejüket fatörzsökhöz sujtották. Nincs iszonyatosság, melyet egyházakon, oltárokon, feszületeken, képeken, kelyheken, ostyákon el nem követtek volna, — szóval a katolikus vallás annyira megnyirbáltatott, hogy Liptóban csak két kath. templom van, holott a protestánsok negyvenhatal birnak; Szatmárban és Szabolcsban a várakat kivéve, katolikus papot, egyházat sehohsem találni; Zemplén, Ungvár, Bereg, Ugocsa, és Abauj vármegyékben alig van néhány kath. pap, s vajmi sokan a predikátorok; Szepesben, Tornában, Gömörben, a városok kivételével, kevés a plebános, az is rejtőzni kénytelen s csak életveszélylyel láthatja el híveit; Veszprém-ben, Zalában, a végek és Muraköz kivételével, csak öt plebános van, míg predikátor tizenhat; Somogyban egyetlenegy plebános sincsen, míg predikátor körülbelül száz; Baranyában szintén nincs plebános, míg a predikátorok száma ötvenre megy. — Kérik tehát végül a királyt, hogy nekik, kiknek sérelmeik az ellenfelét túlhaladják, kellő elégtételt szolgálni méltóztassék. <sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Replica Dominorum Catholicorum ad Status evangelicis Sacrae Majestati per modum Memorialis exhibita Gravamina, ex Cancellaria

E két vádirat szomorú képét tünteti fel azon kor türelmetlenségének. Lehetetlen megindulás nélkül szemlélni e versengést, és sajnálkozás nélkül tapasztalni a szomorú tényt, hogy egy azon hazának polgárai, egy azon Krisztusnak követői, mily gyűlölettel viseltettek egymás iránt, csupán belső meggyőződés miatt. Valóban akármely pogány vallás szellemében inkább cselekedtek, mint a keresztyénség szellemében, melynek legelső elve: a testvéri szeretet. — Másfelől azonban lehetetlen észre nem vennünk a különbséget is, mely a két panaszíratot jellemzi. Míg a protestánsok évek hosszú során keresztül szenvedett s folyvást halogatott sérelmeik orvoslatát s a törvények szigorú végrehajtását követelik, addig a katolikusok újra azt kívánják bizonyítani, hogy a protestánsokra nézve kedvező vallásügyi törvényeket nem szükség megtartani. Míg a protestánsok azon komoly-és általános sérelmeiket hordják fel, miket kath. főpapok, főurak és országos hatóságok béke időben követtek el rajtuk mindenféle ürügyek alatt, addig a katolikusok azon üres fordulattal »hogy a protestánsok panaszait könnyen megczáfolhatnák« mellőzik a lényegét és a háború folyama alatt egyes kicsapongók által állítólag elkövetett kegyetlenségeket emlegetik fel.

Ily körülmények között nem csoda, ha a papi befolyás alatt álló király nem tudott határozni. A törvényeket nem akarta teljesíteni, a papok kívánatait nem merte mellőzni. Legkényelmesebbnek találta tehát júl. 19-ki leiratában felhívni a rendeket, tegyék félre a magán ügyeket, lássanak az országos sérelmek szerkesztéséhez, s fogjanak a közbéke és közbiztosság helyreállítását célzó kir. előadások tárgyalásához.<sup>1)</sup> Nostitz júl. 24-kén, midőn az országos sérelmek előterjesztése mellett újra sürgették a protestánsok a király leiratát, kijelentette, mikép ő felsége jobban szeretné, ha a rendek nyilvános tárgyalások között barátságosan intéznék el a fenforgó viszályokat. Különbben intette az evangélikusokat, hogy e végre békeszerető, becsületes férfiakból álló bizottságot nevezzenek ki magok

ria Palatinai extradata. Histor. Dipl. Appendix 163—166. I. Bulyovszky Acta Comit. Sopr. — Das vorwirrte Königreich Hungarn, Szataynál V. 200—204. I.

<sup>1)</sup> *Ribini* Memorabilia és Histor. Dipl. App. 161. sk. I.

közül az 1647-ki mód szerint, mit a katolikusok szintén hajlandók lesznek megtenni. Ha pedig ez úton nem boldogulnának, akkor ő felsége kész lesz királyi tekintélyével intézni el ez ügyet. De a klérus törekvései mellett eredményt várni nem lehetett, már annál fogva sem, mivel Bársony György nagyváradi püspök által szerkesztett »*veritas toti mundo declarata etc.*« cím alatti röpirat — mely országszerzte terjesztetik — azt kívánta bebizonyítani, hogy a király nem tartozik megtérni az országban a protestánsokat. Ezek a következő napokon hiába kérvén ki a katolikusok ezíratát, kérték a nádort és a barátságos egyezkedést sürgető kir. biztosokat, lennének közbenjárók a királynál ügyök szerencsés eldöntéséért. Nostitz azzal csendesítette őket, hogy a »*Veritas...*« kibocsátása ő felsége tudta és akarata nélkül történt, és hogy ő felségének főhajtása, hogy az evangélikusok elégtételt nyerjenek.

A nádor némi nehezítést mutatott irántok azért, hogy az ő mellőzésével előbb a kir. biztosokhoz mentek kérelmekkel, holott tiszte szerint ő lenne »a mediator.« De felvilágosítottván arról, hogy nem ők folyamodtak a kir. biztosokhoz, hanem azok hívták őket, kibékült és megígérte, hogy a fennebb közlött kath. sérelmek másolatát ki fogja nekik adni. A protestánsok ugyanis különösen azért kívántak a katolikusok sérelmeire válaszolni, nehogy az utókor azt mondhasa, hogy ime a katolikusoknak akkor ilyen sok sérelmök volt, és az evangélikusok nem bírták azokat megczáfolni! A nádor és a kir. biztosok által ajánlott barátságos egyezkedésbe pedig azért nem akartak bocsátkozni, mert küldöik által nem arra utasítottak, hogy a katolikusokkal tractáljanak, hanem, »hogy ő felségétől supplicáljanak diploma szerint való satisfactiót az evangelica Religiónak megbántása miatt.« A kir. diploma azt mondja, hogy ezután templomfoglalások ne történjenek, és hogy a felmerülendő sérelmeket ő felsége fogja megorvosolni. Ezt kívánják most, és semmit egyebet. Ha barátságos egyezkedésbe bocsátkoznak, akkor eltérnek a diplomától, mit nem akarnak, mert csak ő felsége nyugtathatja meg őket. Hivatkoznak arra, hogy ők híven teljesítették a törvény követelményeit, teljesítsék hát a katolikusok is. Ő felsége pedig szerezzon érvényt az országgyűlési határozatoknak. Az 1647-ki példára

való hivatkozás nem alkalmas arra, hogy őket hajlandókká tegye a barátságos egyezkedésre, sőt ellenkezőleg az épen elriasztja tőle. Mert mi történt akkor? Igazságosak voltak-e a katolikusok? Visszaadták-e a jogtalanul elfoglalt templomokat? Hiszen tudva van, hogy a protestánsok négyszáz templom helyett, melyekhez a kir. diploma értelmében joguk volt, csak kilenczvenet kaptak vissza, és a klerus még annak is ellentmondott! Most is ugyanazt tenné, és így minden barátságos egyezkedés haszontalan maradna.

## VIII.

Sem az országos sérelmek tárgyalásával foglalkozó bizottság erélyes magaviselete, <sup>1)</sup> sem a királyi biztosok békitő szavai nem elégitették ki a protestánsokat; s mihelyest a nádor által megkapták a katolikusok sérelmeinek másolatát, aug.

<sup>1)</sup> »Ez alkalommal — írja a gömőri követ naplójában — több discursus között ezen Compillator uralméknak . . . ezek voltak a megjegyzésre méltóbbak:

1. A Locumtenentiára nézve, — hogy ennek utánna ő Felsége nem egyházi személyre bizza a kir. Helytartóságnak tisztit, a mikor Palatinus nem talál leendeni, citáltatván Albert király Decretumának 8-ik artikulusát, mivel ez onnét ki nem hozattathatik, hogy azt a tisztet nem viselhetnék az egyházi személyek; azért méltán kívánják, hogy erről új artikulus lenne irattatva.

2. Az Egyházi és világi személyeknek egyenlő voltokról, — azt tartván felőle az hazának minden törvénye, nevezet szerint a Tripart. Decr. I. rész 9-dik és II. r. 52. titulusi, hogy azonegy szabadságok volna mindnyájoknak. De mivel az egyháziak a haza törvényeit ebben megvetvén, nem akarnák ahhoz tartani magokat, azért valami keményebb büntetéssel való artikulust kellene csinálni róla.

3. Amint a püspökök a plebánusokat azon hely patronusai akaratya ellen kezdtették beállatni a plebániákban, az ellen csinált előbbeni haza törvényének, mely vagyon in Art. 68. Ulászló k. Decr. 3. meg kellene erősíteni.

4. Hogy a palatinus halála után az ország bírója tartozzék esztendő forgása alatt bizonyos büntetés terhe alatt országgyűlést hirdetni.

5. A palatinus ülőhelyéről . . . .

6. A palatinusnak és az esztergomi érseknek nem adathatik meg a fejedelmi czim.

8. A kir. propositiókra adott válasz mely helyre tétessék . . . . Nemz. Múz. levéltár.

1-jén egy újabb felíratot nyújtottak be, melyben a katolikusok vádjait megczáfolják. Miután látják, hogy ügyök hat hét óta eredmény nélkül halasztatik, és reményök arra nézve, hogy sérelmeik még ezen országgyűlés folyama alatt királyi szóval orvosoltatni fognak, nem teljesedett; miután a katolikusok azon iratukban, mely velök közöltetett, méltatlan és nemtelen módon háritják reájok a vádakot, — tehát kénytelenek újra ő felségéhez folyamodni.

Sérelmesnek találják azt, hogy midőn ő felsége a fennálló törvények szerint elismeri őket *evangelikus reudeknek*, a kath. status e czímet megtagadja tőlök. Hasonlóképen bántja őket azon vád is, mintha ők a közbéke helyreállítására nem törekednének. Hivatkoznak e részben magára ő felségére, lehet-e őket azért, mert ő felségéhez, mint Isten után legfőbb védőjökhez folyamodtak, a közbéke háborítóinak nevezni?

A benyújtott emlékiratban semmi újat nem kívántak, hanem csak azt, a mi a linezi békeokmányban, a diploma hatodik feltételében és az 1647: 6. t-cikkben foglaltatik. Megütkezésével olvassák a katolikusok panaszaiban azt az állítást, hogy a templomokat jogosan foglalták el a protestánsoktól, s ennek támogatására különféle — újabb törvények és diplomák által eltörölt — törvényekre hivatkoznak. Ez homlokegyenest ellenkezik ő felségének és elődeinek diplomáival és a hazai törvényekkel; ellenkezik a népek jogával, a mennyiben minden békének felbontására vezet. Mély fájdalommal és nehezteléssel utasítják vissza azon állítást is, mintha a reformatió nem isten igéjének hirdetése, hanem fegyver által terjesztett volna az országban. Ezen állításnak ellentmond a mult század története. Az evangelikus vallás egyedül az isten igéjének hirdetése, és nem fegyver vagy más erőszakos eszköz által terjesztett, s midőn a jelen század elején a közszabadság, a bécsi békekötés tanúsága szerint, minden kigondolható módon, néhány vendbontó katolikustól megsértetett, akkor kezdődött az evangelikus hitvallás üldözése is. — Az is méltatlan és igazságtalan vád, mintha a királyi hitlevelek fegyver által csikartattak volna ki, mert ő felsége koronázásakor, s 1659-ben, midőn hitlevele törvénybe iktattatott, nem volt háború; valamint Mátyás, II. és III. Ferdinánd hitleveleik is ellenkezőt

bizonyítanak, melyekben olvasható, hogy ő felségeik nem félelemből, hanem atyai szeretetből és hű alattvalóik alázatos kérelmére kötötték békét. Igazság és jog szerint a klerus ellenmondására sem lehet hivatkozni, mert az 1647-ki 5-dik t. cz. azon ellenmondást a király határozott akaratja folytán *örökre érvénytelennek nyilvánítja*. Azzal is vádoltatunk — mondja tovább az emlékirat — hogy a bécsi békét mi szegtük meg, mivel nem adtuk vissza az ott kiadatni rendelt templomokat. Feltéve, de meg nem engedve, hogy a katolikus rendeknek azon béke pontjai szerint némely templomokat vissza kellett volna adnunk, a bécsi béke azért korántsem válik érvénytelenné, mert azon esetben a katolikusok a következő országgyűléseken visszakövetelhetnék volna templomaikat. Ilyesmit azonban nemesak állítani, hanem bizonyítani is kell. Mint-hogy az 1608-ki koronázás előtti 1. t. cz. nem említi a templomok ezen visszaadását, sőt az 1647-ben és 1649-ben kelt kir. hitlevél nemcsak templomaik birtokában megerősítette az evangélikusokat, hanem azon felül még kilenczvenet vissza is adott nekik: ennél fogva semmi vád sem érheti az evangélikusokat a templomok lefoglalása miatt.

Mi a katolikusok számának újabb növekedését illeti, az ismeretes; e kérdés fejtegetésébe nem akarnak bocsátkozni a prot. rendek, mivel a példák felhozatala gyűlöletes; de az nem hallgathatják el, hogy a paraszton kívül a nemesség városok, mezővárosok és véghegyek nagy része az evangélikus vallást követi, s a mellett ő felségéhez is ragaszkodnak, bár ellenségnek mondatnak. A katolikus rendnek azon állítása, hogy a vallásukbeli földesurak jószágain épült templomokhoz jobbágyaiknak semmi joguk, arra mutat, hogy ők megfélemedtek az 1646-ki nagyszombati szerződésről s az utána következő országgyűlés intézkedéseiről, melyek a szóban forgó ügyet teljesen kimerítik, a mennyiben a templomok elvétele a földesurak, sőt még a kir. fiskus jószágain is eltiltatott. A katolikusok azon kifejezésének, hogy a mi szabad volt a protestánsoknak, az szabad nekik is, nincs értelme az előbbiek szerint. A templomok foglalásán kívül áttérnek más felhozott sérelmeinkre is, s azokat részint tagadják, részint igazságosaknak állítják, így, hogy a pozsonyi törvényszék elé állított papok nem

vallásukért, hanem lázadásért küldettek a gályákra. Mindez azonban csak ürügy volt az üldözésre, mit az evangélikusok az egész ország előtt készek bizonyítani.

A mi továbbá a katolikusok azon állítását illeti, hogy ők még sokkal kegyetlenebbül üldöztek, azt nem csekély megbotránkozással és fájdalommal értették; mert hiszen napnál világosabban látható, hogy a kérelmekben felhozott templomok, iskolák stb. a protestánsoktól csakugyan elvették. Ám bűnhődjenek a legnagyobb szigorral mindazok, kik a törvények és kir. hitlevelek ellenére a katolika egyházat megsértették; de igazságtalanság a kath. rendek részéről, hogy egyes emberek kihágásait az összes evangélikus statusra fogják, ők a névszerint megnevezett kath. papok kihágásait soha sem tulajdonították általában az összes kath. rendeknek. Mindezek után kijelentik, hogy ily körülmények között nincs kedvök egyezkedni a katolikusokkal, s e végre nem is küldenek ki biztosokat; nem teszik pedig azért, mivel ez 1647-ben sem vezetett célra, midőn négyszáz templom helyett csak kilenczvenet kaptak vissza, s mivel a klerus újra ellentmondana, s végre mert a barátságos egyezkedésnek az a természete, hogy az illető felek jogaikból valamit engednek, az evangélikus rendek pedig szoroson ragaszkodnak a kir. hitlevél értelméhez; kéri tehát ő felségét, méltóztassék ez ügyet királyi főhatalmánál fogva még ezen országgyűlés alatt elintézni. <sup>1)</sup>

A Bécs-Ujbelyen tartózkodó király ezen feliratot is kegyelmesen fogadta, s megígérte, hogy törekedni fog a dolgot tisztába hozni, s választát biztosai által fogja tudatni. Schwarzenberg kir. biztos, midőn pártfogását a protestánsok kérték, szintén jóakaratot mutatott irántok, egyszersmind egyetértésre intette őket, mivel — úgy mond — mind a két részen Trója falain belül és kívül követettek el törvénytelen ségek; egyetértés által csekély dolgok nagyokká lesznek, ne emlegessék a mi napi szerződés szerencsétlen eredményét, mert nem a múltban, hanem a jelenben él az ember. Gr. Kaplier kir. tanácsos, reményét fejezte ki az ügy szerencsés kimenetelére iránt. Hocher főkan-

<sup>1)</sup> Duplica Status Evangelicæ in forma Memorialis Sacr. Suae Maj. porrecta, de qua die 1. aug. actum est. Histor. Dipl. App. 166—169 l. Acta Comit. 35. l. Katona XXXIV. 444. l.

ezellár pedig ékes beszédben figyelmeztette az evangélikusokat azon igazságra, hogy a magában meghasonlott ország elpusztúl; azért ne csak szóval, hanem tettel is törekedjenek a békére, melynek létrehozására ő felsége is mindent el fog követni. Innét a bécsi püspökhöz mentek, ki ho szszas beszédben fejtegette nekik, hogy sokat követelnek, és hogy a közbéke kedvéért engedjenek; a kir. hitlevélre nézve megjegyezte, hogy ő legjobban ismeri az akkori idők viszonyait; ő azt is tudja, hogy a kir. fiskus néhány templom építésének ellentmondott. A badeni örgróf arra figyelmeztette az evangélikusokat, hogy háborús idő lévén, akár a császár, akár a török győzzön, ügyök csak rosszra fordulhat, mert az erdélyi fejedelem pártfogása nem sokat fog érni. Aug. 6-kán gr. Nostitz arra intette az utasításokra hivatkozó követeket, hogy új utasításokat kérjenek, és vegyenek részt a köztárgyalásokban, annál is inkább, mivel a vallás ügye nem a klerustól, hanem ő felségétől függ. A követek felvilágosították Nostitzot, hogy utasítások adására nem a Sopronban levő rendek, hanem a vármegyék és a városok vannak csak jogosítva, és hogy ez a mostani zavaros időben, különösen a felföldön, hol Tököly hadai állanak, szinte lehetetlen. De különben sem térhetnek el a kir. diploma tartalmától. S midőn a király német tanácsosai azt mondták nekik, hogy a diplomának és a törvénynek sok magyarázata lehet, siettek azonnal a törvény azon szavaira hivatkozni, melyekben meg van írva, hogy »non obstantibus quibuscunque interpretationibus.« Végre, minthogy mindazon ügyek, melyeket most a katolikusok kérdésbe akarnak hozni, a nagyszombati tanácskozmányban már eldöntettek, nem látják szükségét a király által javasolt magántanácskozmánynak.

A tizenhárom felvidéki vármegye követei az alatt türelmetlenül sügötték a királyt és az ország rendeit, hogy a bujdosó magyarokhoz békítő követség menesztessék. Napokon át tartottak az üzenetváltások, míg végre a király azon válaszával lohasztotta le lelkesedésöket, hogy ő nem egyezik bele a bujdosó magyarokhoz való követküldésbe, hanem utasítja a nádort és az esztergomi érseket, hogy azok a magok nevében érintkezzenek a magyarokkal.

Aug. 18-kán a hollandi követ Hamel C. Bruininx levelet intézett a protestáns rendekhez, melyben a közjó érdekében az engesztelőkenység szellemét ajánlja nekik. Senki sem tehetett ezt oly joggal, mint Bruininx, a ki a lefolyt üldözés éveiben tanúja volt a magyar lelkészek száműzetésének, gályarabságra való hurczoltatásának, kínoztatásának és börtönöztetésének, és a kinek emberbaráti szíve akkor is arra ösztönözte őt, hogy közbenjáró legyen ő felségénél a szerencsétlen üldözöttek érdekében. Ez a nemeslelkű férfiú mindezekre hivatkozik, és szelíd, böles hangon inti a protestáns rendeket, hogy igyekezzenek a béke helyreállításán; tegyék félre a szenvedélyt, mely soha jóra nem vezet, és fogadják el a mérséklet szellemét, mely egyedül képes a tanácskozmányokat kívánt eredményre juttatni. Az isten mindent jóra fordíthat, ha a keresztény szelídség, békesség és szeretet erényeit fogják gyakorolni. Felhívja őket, hogy álljanak el követeléseiktől, feledjék el a multban elkövetett hibákat, és békében egyesüljenek a haza többi polgáraival. Enyhítsétek — úgymond — sérelmeiteket a kegyesség törvényei szerint; mellőzzétek a jog ridegségét; keressétek mindenek előtt a békét és az egyetértést önmagatokért, nejeitekért, gyermekeitekért, hazátokért, és polgártársaitokért; a keresztény államokért, királyokért és fejedelmekért, az érettetek könyörgőkért, a felséges házáért, mely annyi éveken át sok vérrel és pénzzel védelmezett benneteket és a kereszténységet ellenségeitek ellen; a ti jó, igazságos és kegyelmes királyotokért, a ki minden alattvalóit, veletek együtt szereti, a ki békét, kegyelmet és irgalmot óhajt még az érdemetlenek számára is.

Ezen jó királynak a béke és a haza nyugalma iránti jó törekvéseit támogatni kell; ezzel megszegyenülnek ellenfeleik is, a kik az evangélikus vallás eltörlésére és a szabad vallás gyakorlásának megzavarására törekednek. Bizzanak a királyban, a ki bizalommal hívta őket össze, a ki nádort adott nekik, és bizonyára még többet is fog adni, hogy mindnyájan örömmel távozhassanak haza.

Ezeket fontolgassák meg komolyan az ő kedvéért, a ki őket mint Krisztusban való barátait tiszteli, a ki javokat akarja, a ki egész lélekből őszintén kívánja, hogy a jóságos

isten a Krisztusban áldja meg őket javaival, úgy a földön, mint az égben is.<sup>1)</sup>

Bármily jeles férfiútól, bármily szent ügyben iratott is e levél, a protestánsok még sem merték azt felbontani, míg előbb ő felségével nem közlik. És minthogy a nádor épen akkor nem volt Sopronban, átadták azt gr. Nostitznak, ki nem is késett őket megdicsérni a király iránt tanusított ezen loyálitásukért.

Azonban, a midőn a hollandi követ fennebbi szép intelmeit illő tisztelettel és hálával fogadták; a midőn annak szellemében teljes tiszteletet és hódolatot tanusítottak koronás fejedelemök iránt: nem lehettek hűtelenek küldöikhez, utasításaikhoz, elveikhez és az apák által nagynehezen kivívott vallás ügyi törvényekhez. Ezért a feliratukban kifejtett okoknál fogva, most sem akartak résztvenni a tárgyalásokban, míg kielégítő választ nem kapnak a királytól.

A belga követnek adott válaszukban köszönetet mondanak azon szíves figyelemért és buzgalomért, melyet az a magyarhoni protestáns egyház iránt tanusít most, és tanusított akkor, midőn lelkészeik a gálya-rabság kettős fájalmát voltak kénytelenek szenvedni. De nem hallgathatják el most sem azokat a rendkívüli méltatlanságokat, melyeket ev. vallásukért még mindig szenvedni kénytelenek, úgy, hogy kevés kivétellel, majdnem minden templomaik, paplakjaik, iskoláik, főtanodáik, kórházaik és az azokhoz tartozó jövedelmeik tényleg elfoglaltattak. Az elfoglalt templomok istállókra és más profán czélokra használtatnak, az ev. lelkészek és tanítók különféle ürügyek alatt elmozdítottak, elzárattak, és kizsároltak; a nemesek illetéktelen bírák elé hurczoltatnak, javaiktól megfosztatnak, míg a szegény nép számtalan módon elnyomatik és nyomorgattatik. Mindezen, a fennálló törvények, békekötések és a kir. diplomák ellen elkövetett méltatlanságokat bővebben, de mégis csak általánosságban kifejtették a törvényes királyukhoz benyújtott emlékiratukban, kérve őt, hogy ezeket, mint igazságos bíró, a törvények szerint elintézzni kegyeskedjék.

<sup>1)</sup> Copia literarum Ablegati Statuum et Ordinum Confoederatae Belgiae Statui Evangelico Incliti Regni Hungariae ocluse missarum. *Hist. Dipl. App.* 172. l.

Ezen az úton, melyet az említett törvények is kijelölnek, csak békét és nyugalmat keresnek, mert semmit sem óhajtottak és semmit sem óhajtanak inkább, mint hogy a sokat szenvedett haza az óhajtott békét elérje. Ezen útról az alkudozás útjára térni nem tartják sem tanácsosnak sem biztosnak; ettől visszariasztja őket őseik példája. Lám 1647-ben, a királyi diploma értelmében 400 ev. templomot kellett volna az evangélikusoknak visszaadni, és mivel elődeink az alku terére léptek, kénytelenek voltak 90-ig engedni; és a klerus még ennek is ellentmondott! Most sem lehet egyebet várni.

A barátságos tanácskozásnak természetében fekszik, hogy az illetők eltérnek a törvénytől, feladják a királyok diplomáiban biztosított jogaikat. Ők nem akarják ezt feladni, nem akarják magokra vonni utódaiknak kárhoztató ítéletét. Az igazság és törvényesség útján meg kell maradniok; ezen haladva, bizalommal fognak járulni kérelmeikkel ezután is ő felsége számolyához. Kérni fogják azt, a mi igazságos, a mi törvényes, a mi békére vezet és a mi az egész országnak javára lesz. Azt hiszik, hogy ez által senkit nem sértenek; sőt épen a békét, a kölcsönös egyetértést és testvéri szeretetet mozdítják elő.<sup>1)</sup>

## IX.

Ily szellemtől áthatva, a protestáns rendek aug. 20-kán, Sz. István napján két küldöttséget menesztettek ki a magok kebeléből. Egyet a personálshoz azon kérelemmel, hogy ha a sérelmek nyilvános felolvasása alkalmával, midőn a hatodik feltételt illető gravamen jön szóba, szakítsa félbe az olvasást, s ne menjen tovább, mert ők utasításaiknál fogva mindaddig tovább nem tárgyalhatnak, míg a vallás ügye el nem intéztetik. Kérik tehát ő nagyságát, a personálist »vétkül ne tulajdonítsa az evang. statusnak, ha a gravaminak olvasásában tovább nem consentiálna.«<sup>2)</sup>

A personális ezen üzenetet, mely kétségen kívül udvarias előzékenységet tanusított iránta, szívesen vette, és azt vá-

<sup>1)</sup> *Hist. Dipl. App.* 177 l.

<sup>2)</sup> *Gümöri követ Naplója Nemz. Múz. kéziratárában.*

laszolta, hogy két-három nap alatt ő felségénél audentiát kér s ügyöket ott előmozdítani igyekezni fog. Ezt a protestáns rendek annál nagyobb örömmel vették, mert így reményök lehetett arra, hogy ő felsége, kihez ugyanaznap, t. i. aug. 20-kán egy másik küldöttség már a *harmadik emlékiratot* vitte, végre valahára be fogja látni kérelmök igazságos és méltányos voltát.

Ezen harmadik emlékiratban nem akarják ismételni azokat, miket már előbbeni irataikban bőven kifejtettek; de kénytelenek mégis alkalmatlankodni könyörgéseikkel trónja előtt, hogy ügyöket kegyelmesen elintézni méltóztassék. Ők a kir. diplomában vallási szabadságuknak erős várát szemlélik, s ennek védelmét várják ő felségétől. Azt hiszik, hogy nem követnek el vétket, ha elnyomatásukban könyörgéseikkel az ég felé fordulnak segítségért és szabadulásért. Az isteni felségnek látható kifejezése e földön a király, kihez folyamodniok minden nehézségek és ijesztések daczára kell. Nem is szünnék meg hozzá könyörgéseikkel és könyeikkel folyamodni, hogy azt, a mi vallásuk szabadsága és biztossága érdekében a kir. diplomában foglaltatik, királyi tekintélyével elintézni méltóztassék, hogy a vallási sérelmek orvoslása folytán maga az ország jóléte is biztosíttassék.

Semmit olyast nem kívánnak, a mi a királyi méltóság ellen lenne; csak azon diplomához ragaszkodnak rendületlenül, melyet ő felsége megkoronáztatásakor kiadni méltóztatott; nem magánérdek ez, mint azt ellenségeik állítják, hanem olyan közérdek, melytől az ország békéje és nyugalma függ. Minél fogva kérik ő felségét, hogy őket már több feliratukban kért és óhajtott határozatával megörvendeztetni kegyeskedjék. <sup>1)</sup>

A király kegyelmesen fogadta az emlékirat átnyújtásával megbizott küldöttséget s újra ígérte, hogy mindent megtesz »quod justum et equum erit.«

Másnap a prot. küldöttek meglátogatták a befolyásosabb urakat, kérvén őket, hogy ügyöket ő felségénél előmozdítani sziveskedjenek. Schwarzenberg felajánlotta szolgálatát, de egy-

<sup>1)</sup> Copia Tertii Memorialis Sacr. Suae Majestati per Statum Evangelicum porrecti. Hist. Dipl. App. 173. l.

üttal intette is őket, hagyjanak fel túlzott követeléseikkel, annyival is inkább, mert a katolikusoknak is elég panaszuk van. »Sat prata bibere, claudite jam rivos« — mondá Vergiliussal. A bécsi püspök hasonlóképen intette őket, fejtegetvén a templomokhoz való különféle jogokat. Némelyeket azért követenek a katolikusok, mert az ő eleik építették; másokat azért, mert a katolikusok által lakott helyen építvék; némelyeket azért, mert habár szabad funduson épültek, de annak a papság és a fiskus ellentmondott; másokat ismét azért, mert az előleges ellentmondás daczára épültek. Csak oly templomok nem jöhetnek kérdésbe, melyek szabad funduson, a papság ellenmondása nélkül, az evangélikusok költségén épültek. Azért gondolják meg, hogy mit követelnek az evangélikusok vissza. Hoher kancellár közönnyel vette a küldöttség tisztelgését. »Azért jöttem ide, úgymond, hogy a haza lakosai között való egyezés létrehozásának eszköze legyek; boldognak fogom magamat érezni, ha az én közbenjárásomnak kivánt gyümölcsét vehetem.« De a mellett arra inté őket, hogy ne ragaszkodjanak oly »komor kedvvel« a diplomához, nehogy úgy tűnjék fel, hogy erővel akarják ő felségét rákényszeríteni. Zinzendorf a király jó akaratát emelte ki a protestánsok iránt. Ő felsége — úgymond — azon törekszik, hogy az evangélikusok sérelmei megörvösoltassanak, hogy mind a követek, mind azoknak küldői megvigasztalódjanak. Eddig azért nem történt ez, mert ő felsége az országos gravamenek között várta e sérelmeket. Higyék el, ő felsége sokkal jobban igyekszik a bajokon segíteni, mint sokan hiszik. A küldöttek azon megjegyzésére, hogy ők csak igazságot kívánnak, Zinzendorf azt felelte, hogy ő felsége sem akar igaztalan dolgokat. <sup>1)</sup>

Amig ezek Bécsújhelyen történtek, addig Sopronban a felett folyt a vita, hogy mi történjék a hatodik feltétel olvasása alkalmával a vallásügyi sérelmekkel? Meghallgassák-e a többi sérelmek felolvasását is, avagy jobb lesz egyszerűen elhagyni a gyűlést, nehogy úgy járjanak, mint elődeik 1659-ben, a kiket szép szóval és esküvel felbiztattak, hogy orvoslást fog-

<sup>1)</sup> Gömöri követ Naplója, Nemz. Múz. Ugyanott elbeszéltek aug. 25-kéről a badeni nagyhercegnél járt küldöttség jelentése, mely lényegileg az itt közlöttekkel megögyezik.

nak nyerni, s azután mihelyest beleegyeztek az országos sérelmek tárgyalásába, semmiféle resolútiót sem kaptak ő felségétől! Némelyek úgy vélekedtek, hogy nem is kell részt venni a tanácskozásban, nehogy a vitába vonatván, megcsalassanak. Mások azt javasolták, hogy részt kell ugyan venni a gyűlésben, de ott erősen kell protestálni az erőszakos eljárás ellen, valamint a referens azon eljárása ellen is, hogy sérelmeik »nem oly szókkal és meghatározott igékkel tétettek fel« mint azt magok az evangélikusok tették volt. Voltak olyanok is, a kik előzetesen küldöttség által kívánták megkérdeztetni a főrendeket, ha vajjon az evangélikusok ügyét akarják-e »közönségesen gravamennek elismerni vagy sem?« És ha erre tagadó választ nyernek, akkor kell odahagyni a gyűlést.

Mindezen kérdések megbeszélése után abban történt a megállapodás, hogy a protestánsok óhaját Gerhard György és Szirmay István fogják előadni az országos rendek nyilvános ülésében. Ehhez képest aug. 23-kán azok kijelentették, hogy ámbár a linczi és bécsi békekötések szerint mindenekelőtt a vallási sérelmeket kellett volna eligazítani, és ámbár ezen eligazítást a diploma szerint ő felségétől várták és remélték: mindazáltal ez ideig semmi sem történt, sőt még a hatodik feltétel szerinti sérelmeiket sem úgy írták össze, a mint azt az evangélikusok tették. Ennél fogva kérik az országos rendeket, hogy egyetértve a főrendekkel, küldjenek egy követséget ő felségéhez azon kérelemmel, hogy a vallásügyi sérelmeket tényleg és valóban elintézzék; mert különben nekik lehetetlen lesz a további tárgyalásokban résztvenniök.

Ezen nyilatkozat felett nagy vitatkozás támadt. A káptalani és konventi követek nem akartak résztvenni a kiküldendő bizottságban. Végre maga a personalis vállalkozott reá; de mivel a főrendek országos bizottság kiküldetését nem tartották szükségesnek, eredménytelenül tört vissza.

Az alatt a nádor magához hívatta Szirmay Istvánt, Torkos Jakabot, Gyürky Pált és még néhány befolyásosabb ev. követet, hogy őket és általok a többieket is a tárgyalások folytatására bírja. Felhozta előttök, hogy a gyűlés megszakitása igen kellemetlenül hatna ő felségére, a ki különben jó indulattal viseltetik az evangélikusok iránt. Biztatta őket, bizzanak

abban, hogy ügyök nem fog elodáztatni, mint az a felhozott 1659-ik évben történt. Ő és a király azon van, hogy az evangélikusok megnyugtattassanak; már írják is össze a visszaadandó templomokat s néhány nap múlva ki fog adatni a resolútió. A követek azon kívánságára, hogy mint 1647-ben, most is országos biztosok küldessenek ki a templomok visszavételére, továbbá azon aggodalmukra, hogy a klerus ismét ellent fog mondani, megnyugtatólag felelt a nádor. A klerus ellenmondása — úgymond — nem tesz akadályt, mert ő felsége a klerus nélkül fog határozni e dologban. De másfelől figyelemzteni őket előre, hogy nem minden templomot fognak visszanyerni. Oly helyeken, hol az evang. lakosság megfogyott, nem szükséges visszaadni a templomot; ellenben oly helyen, a hol az evangélikusok többségben vannak, visszakapják azt.

Erre a követek megjegyezték, hogy a legutóbbi üldözések következtében sokan nem merik bevallani, hogy evangélikusok. Legyen csak — úgymond — megengedve a szabad vallásgyakorlat; legyenek csak visszaadva a templomok, majd ki fog tűnni, milyen sok protestáns ember van az országban! Gyürky Pál a feletti neheztelésének adott kifejezést, hogy a rendek egyes magánszemélyek panaszát támogatják ő felsége előtt, be is írják a sérelmek közé; de a sok ezerből álló evangélikus status kérvényét a vallás dolgában nem akarják beírni, csak megváltoztatva.

— Hiszen, mondá a nádor, ha csak abból áll a kegyelmetek nehézsége, én véghez viszem, hogy akképen legyen beírva, a mint kegyelmetek feltette; csak kegyelmetek a többi státu-sokkal járjon be a sessióra és tractálja az ország dolgait. — Azután kérdezte őket: ha ő felsége resolútiót ad kegyelmeknek a religió dolgában, be fog-e kegyelmetek járni az ország házába és a többi dolgok tárgyalásához hozzá fog-e vagy sem?

— Igenis, mondák a követek, akkor vidámabban fogunk látni a többi dolgokhoz.

— Assecurálhat-e kegyelmetek, kérdé tovább a nádor, hogy ha teljes satisfactiót nem nyer is kegyelmetek, azért nem fogja magát elvonni a bejárástól?

Erre Szirmay azt felelte, hogy ezen kérdésre most nem

lehet válaszolni; de ha csak egy templom fog is elmaradni, akkor újra folyamodni fognak ő felségéhez.

Midőn ezen kérdés a nyilvános ülésben előhozatott, ismét a felett folyt a vitatkozás, hogy a hatodik feltétel szerinti sérelem felolvasása után belebocsátkozzanak-e a tárgyalásokba vagy ne? Végre abban állapodtak meg, hogy igenis bemennek, de a felsőház magatartásához képest fogják a további teendőket meghatározni. S mivel a főurak — mint fennebb láttuk — nem tartották szükségesnek országos bizottságnak ő felségéhez való küldését, — a protestánsok kénytelenek voltak ismét csak a magok nevében nyújtani be, immár *negyedik emlékiratukat*. Az átnyújtásra ezúttal a nádor vezetése alatt Torkos Jakab, Feszetics Pál, és még néhány követ kéretett fel.

A király aug. 26-kán vette át ez iratot, melyben kijelentik, hogy mivel előbbeni emlékirataikra választ nem nyertek, kénytelenek könyörgéseikkel újra alkalmatlankodni, de a katolikusok panaszai által érintve nem érzik magokat. Kijelentik határozottan azt is, hogy mivel a kir. diploma hatodik feltétele szerint a vallási sérelmek még ez országgyűlés alatt lennének megorvoslandók, ők tehát addig, a míg ez meg nem történik, a míg elégtételt nem nyernek, a tárgyalásokban részt nem vehetnek. Tiltják ezt az 1649. után bekövetkezett szerencsétlen évek alatt szerzett tapasztalataik, midőn világos ígéretek és rendeletek daczára sokféleképen üldöztettek. Aztán a jelen országgyűlés alatt is sokan fennen hirdetik, hogy bármily törvény hozatnék is jelenleg a templomok visszaadására nézve, a visszaadást ők meg fogják akadályozni.

Nehogy tehát más tárgyakhoz való átmenetel által a vallási sérelmek orvoslásától elűtessenek, újra ő felsége lábaihoz borúlnak, kérve őt, hogy a vallási sérelmeknek a diploma értelmében való elintézése által, ezen sokat szenvedett haza óhajtott békéjét, visszaállítani kegyeskedjék. Midőn e czélből a mondott okoknál fogva más tárgyalásokba bocsátkozniok nem lehet, azt ő felsége ne tulajdonítsa egyébnek, mint annak, hogy benyújtott kérelmeikre minél előbb kegyelmes választ és intézkedést várnak. <sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Copia Memorialis Inelyti Status Evangelicéi quartí Sacr. Suae Majestati per Excell. Comitum Palatinum exhibiti. *Hist. Dipl. App.* 175. l.

A protestáns rendek érezték, hogy ellenségeik ezen eljárásukat nyakasságnak és engedetlenségnek fogják tulajdonítani. Azért külön bizottságok által világosították fel a nádort, a personalist és a királyi biztosokat, jelesül a badeni nagyherceget, a bécsi püspököt és a birodalmi kancellárt indokaik felől. Ismételve is kérték őket, hogy ügyöket ő felségénél előmozdítani szíveskedjenek.

A personalist arra kérték, hogy mindaddig ne hívjon össze ülést, míg ő felségétől választ nem nyernek, mert ők a gyűlésre föl nem mehetnek. Ne tulajdonítsa ezt átalkodottságnak, hanem egyedül azon fontos okoknak, melyeket már többször elmondottak. Mind a personalis, mind a nádor, mind a kir. biztosok a rábeszélés minden módját felhasználták, hogy őket feltett szándékjuktól eltérítsék. Volt biztatás, volt ígélet, volt fenyegetés, volt minden, a mi a hatalom részéről hatást gyakorolhat az emberekre. Ígérve volt, hogy ő felsége néhány nap múlva kiadja rendeletét, de addig is járjanak be a gyűlésekre; biztatva voltak ő felsége jóakaratóival, kegyelmével, csak ne kívánják, hogy kényszerítve tegyen valamit; mert különben azt fogja mondani, hogy megátalkodottságból és gonosz szándékból ellenzékenkednek.

Mind hiábavaló volt. A protestáns követek az aug. 27-ki nyilvános ülésben meg nem jelentek; sőt a felvidéki tizenhárom vármegye katolikus követei is kijelentették, hogy követársaik nélkül semminemű tárgyalásokba nem bocsátkoznak, mivel nekik is ugyanolyan utasításuk van, mint társaiknak. Különben is a társaik távollétében netán hozandó határozatok ép oly haszontalanok lennének, mint voltak az 1662-iek.

A personalis ezért keserű panaszokban tört ki. Ő, úgy mond, a katolikusok neheztelését vonta magára a protestánsok pártolása miatt; s ime, most mi az eredmény! Aug. 28-kán magához hívatta a tekintélyesebb ev. követeket. Újra meg újra intette őket, ne kételkedjenek ő felsége kegyességében, a ki szíven viseli a haza romlásának baját. Elégedjenek meg azon biztosítással, melyet ő felsége a nádor által tett nekik, s járjanak fel a gyűlésbe. Ő maga is tudja s becsületére meri állítani, hogy ő felsége még e gyűlés folyama alatt fogja magát elhatározni a vallás dolgában. Különben gondolják meg, mit

nyernek az által, ha magokat a gyűlésekből kivonván a tárgyalásokat megakasztják: nem lesz-e abból az evang. státusnak és vallásnak több kára, mint haszna?

A nádor azon felhívására, hogy legalább oly ügyek tárgyalására jelenjenek meg, melyek nincsenek összefüggésben a sérelmekkel, végre gondolkodóba estek a protestáns rendek; és azon reményben, hogy ő felségétől ki fognak elégíteni, csakugyan bementek a gyűlésbe.

Ekkor adta ki a király azon dekretumát, melyben visszatetszését fejezi ki a felett, hogy a rendek az országos sérelmeket mindez ideig össze nem állították, és hogy az evangélikusok emlékiratukban kijelentett szándékuk szerint mindaddig nem akarnak más ügyek tárgyalásához fogni, míg az ő sérelmeik meg nem orvosoltatnak. Az ágostai és helvét hitvallású evangélikusok ezen nyilatkozata szokatlan újítás, mely nem egyezik meg sem a király, sem az ország javával, a mennyiben akadályozza a közügyek menetét; s annál inkább rosszalandó, mivel ő felsége épen most atyailag gondoskodik arról, mint lehetne a vallási viszálykodásokat barátságos úton, még ezen országgyűlés alatt kiegyenlíteni. A míg tehát ő ebben fárad, kívánja, hogy az ágostai és helvét hitvallást *követők* és a többi *katholikus rendek* haladék nélkül folytassák a többi közügyek feletti tanácskozást.<sup>1)</sup>

Ha a királyi dekrétumban, melyet láthatólag a protestánsok ellenségei sugalmaztak, nem lett volna is benn azon sértő megkülönböztetés, hogy a protestánsok egyszerűen csak ágostai és helvét hitvallást *követőknek*, míg a katolikusok kintüntetve *rendeknek* neveztetnek; még akkor is hatástalanok lettek volna az ottan ismételt üres ígéretek. Sokszor hallották már azt a prot. rendek, hogy ő felsége meg fogja orvosolni a sérelmeket; de az eredmény mindig elmaradt. Most sem tekintették azt egyébnek, mint az ügy elodázásának azon ideig, míg a Tökölyvel folytatott harc kockája el nem dől. Ugyanis Tököly az erdélyi fejedelmi és a török seregek által erősödvé Debreczen-felé vonult. A harc kimenetele még bizonytalan volt. S ez a protestánsokat is arra ösztönözte, hogy kitarthók

<sup>1)</sup> Hist. Dipl. App. 176. 1.

legyenek, és csak igazságos kívánataik kielégítése után fogjanak a többi országos ügyek tárgyalásához. Ki is jelentették aug. 30-kán kiküldött követeik által, mind a nádor, mind a personalis, mind a kir. biztosok előtt, hogy ezen eljárásuk egyáltalában nem szokatlan újítás, mert az evang. követeik az előbbeni országgyűléseken sem akartak addig más ügyek tárgyalásához fogni, míg a vallás ügye el nem intéztetik. Most is több rendbeli emlékiratokban indokolták eljárásukat, s várták a többször megígért resolútiót; de hiába várták.

A fölkeresett férfiak, mint az előtt, úgy most is jóindulatot mutattak a protestánsok iránt, de el nem mulasztották ismét azon intést intézni hozzájuk, hogy ne makaeszkodjanak. A bécsi püspök ezúttal is igen hosszas párbeszédben fejtegette előttök ő felségének súlyos helyzetét, a katolicizmus előjogait és a protestánsok túlzásainak veszélyességét. Öszintén megmondotta nekik, hogy minden kívánságaik nem teljesíthetők, s ezt ne is várják. A personalis érzékenykedett most is. Schwarzenberg a vallási sérelmeket nem tartotta elválaszthatóknak a többi országos sérelmektől. Zinzendorf azon reményét fejezte ki, hogy minden sérelmekre egyszerre fognak kapni választ. Nostitz a vallási sérelmekre külön választ jósolt. Hoher ismét a közös válasz lehetőségét hangsúlyozta.

Azonban a sérelmek oly óriási halmazt képeztek, hogy azoknak csak felolvasása is elrémítette a rendeket. Ezért örömmel fogadták Kapy Gábornak azon indítványát, hogy e halmazból ezúttal csak a lényegesebbeket szedjék össze tizenkét pontba, a többieknek elintézése halasztassék a jövő országgyűlésre. Csakis így lehetett elérni azt, hogy a halasztást nem tűrő lényegesebb sérelmek sorozata szept. 7-kén a nyilvános ütlésben felolvastathatott.

Másnap a protestáns rendek, megértvén azt, hogy ő felsége, ki néhány nap előtt leginkább a vallás ügyének elintézése végett jött volt Sopronba, ismét elutazik, és a további tárgyalások vezetését k. biztosaira bízta: új felirattal járultak hozzá, kérvén őt, hogy méltóztassék többször kifejtett okaikat figyelembe venni és ügyüket még elutazása előtt akképen elintézni, hogy azon megnyugodhassanak, s mind az ő, mind küldőik síralmai örömmé változhassanak és zavartalanul könyöröghes-

senek fel az egék urához ő felségének és felséges házának boldogságáért.)

A benyújtott országos sérelmek hatodik pontja azt sürgeti, hogy a vallás ügye még ezen országgyűlés folyama alatt intéztessek el ő felsége által.

A király biztosai mindent elkövettek, hogy a protestáns rendeket, az 1647-ben követett mód szerint, barátságos egyezkedésre bírják. Még egyszer felszólalt ez ügyben a hollandi követ is; de hiába, a protestánsok egyedül a törvények szigorú megtartásától vártak eredményt, s minden egyezkedést elutasítottak magoktól.

## X.

Az alatt a király tanácskozott tanácsosaival a beadott országos sérelmekre adandó válasz felett. A magyar tanácsokban, úgy látszik, keveset bíztak. Hallgatagok voltak; a közelgő vész zúgása gondolkodóba ejtő őket. Ugyanis Tököly erősített seregével megkezdte a háborút. A felvidéki követek feljajdultak és oly választ követeltek a királytól, mely képes legyen megnyugtani a kedélyeket.

Lipót végre belátta, hogy valami határozó lépést kell tennie; de még mindig halogatta a végleges eldöntést. Szeptember 27-kén kiadott válaszában csak annyit mondott, hogy mivel a protestánsok nem akarnak alkudozni a katolikusokkal, ez ügyben ő még ezen országgyűlés folyama alatt intézkedni fog. — Egyébiránt inti őket, hogy félretéve minden feleselést, siessenek a gyűlést befejezni.

Tehát ismét csak üres biztatással akarta elűzni a dolgot!

Azonban a hadi események kényszerítőbb hatást gyakoroltak a királyi udvarra, mint a protestáns rendek sürgetései és törvényre való hivatkozásai. Tökölyi előnyomulásán kívül arról is hírek jöttek, hogy a francia király szept. 29-kén elfoglalta Strassburgot! Ez hatott Lipótra, de hatott a protestánsokra is. Remény és félelem ellenkező nyomása alatt folytak tovább a tanácskozások. Lipót hajlandó volt véget vetni az

1) Hist. Dipl. App. 181. l.

unalomig hosszúra nyult vallási vitáknak; de utjában állott a klérus, mely királyi tekintélyének és lelkiismeretének sérelmére való hivatkozással vissza akarta tartani, minden oly igérettől, mely kötelező erővel bírna reá. Mikor látták, hogy a rendek sürgetése miatt a megígért resolúció kiadását tovább nem tagadhatja meg, azt tanácsolták neki, hogy hallgassa meg ez ügyben »a sz. írást magyarázó doktorokat is« és azok tanácsát meg ne vesse.

Hogy mikép gondolkodott a magas klérus, legjobban kitűnik az az esztergomi érseknek azon bizalmas beszélgetéséből, melyet október 2-kán Gerhard György prot. követtel tartott. Ugyanis az érsek szemrehányásokat tett a protestánsoknak azért, hogy nem akarnak egyezkedni, és hogy nyakasságukkal megakadályozzák a közügyek előmenetelét. Azután ekképen szólott: »miért nem bocsátkoznak compositióra? Tudják meg az evangélikusok, ha szinte el fog is oszlani a gyűlés némelyek közülök megarestáltatnak. Ő ugyan nem fenyeget senkit; de figyelmezteti Gerhardtot, hogy az vele is megtörténhetik; azért vigyázzon magára. A diplomára hiába hivatkoznak, mert az erőszakkal van kicsikarva, és az csak Rákóczy diplomájának tekintetik. Egyébiránt akkor, mikor a diploma íratott, a protestánsok jó állapotban voltak, birták a templomokat, mert a katolikusok a magok templomaiból 90-et voltak kénytelenek nekik átengedni. Mostan immár más idő vagy. Most a katolikusok jutottak kedvezőbb helyzetbe és a templomok birtokába. Az evangélikusok hiába járnak ő felsége minisztereihez könyörögni a templomokért, semmit sem fognak nyerni. 1)

Nem csoda, hogy ily körülmények között a protestánsok nem sokat bíztak a király ígéreteiben. A halogatásból látták, hogy a klérus befolyása alatt áll az egész udvar. Innét magyarázható ki egyrészt az a szívósság, melyet a prot. rendek a küzdelemben tanúsítottak, másrészt a bizalmatlanság, melyet a király szavai iránt nem egyszer tanúsítottak. Legtöbbit bíztak a nádorban, a kivel egy héten át naponként tanácskoztak, a kinek elmondták fájdalmaikat, követeléseiket és reményei-

1) A gömöri követ naplója. Nemz. Múz.

két, elmondták aggodalmaikat és ezek folytán a nyilvános ülésből való kimaradásuknak okait is.

A nádor e bizalmat meg is érdemelte. Közbenjáró szerepét betöltötte, s hogy nem volt kellő eredménye, az egyedül a klérus ellenkező befolyásának tulajdonítható.

Az evangélikus rendek azt kívánták, hogy a királyhoz ne csak evangélikusokból, de az országos rendek egyeteméből választandó vegyes küldöttség menjen azon kérelemmel, hogy: miután ő felsége az országos sérelmek majdnem mindenik pontjára méltóztatott resolútiót adni, csak a vallásról szóló hatodik pontra nem; mivel e pont épen oly országos sérelmet képez, mint a többi: legyen kegyes a rendeknek e részben is kegyelmes resolútiót adni; ezt annál inkább kéri, mert az ügy igazságos és törvényes, és mert a rendek az országos sérelmekben a vallás ügyét is felölelték. A protestáns rendek tehát következetesek voltak, midőn országos küldöttség által kívánták újra felkérni a vallásügyben való intézkedésre; mi ha megtörténik, az evangélikusok készek lesznek az ő felsége resolútiójára való replikában közreműködni egész a hatodik pontig remélve, hogy a közben ő felsége válaszolni fog. Ha pedig az meg nem történik, akkor kénytelenek lesznek előbbeni álláspontjukhoz ragaszkodni, t. i. hogy mindaddig semmiféle tárgyalásokban nem fognak részt venni, míg a vallási ügy teljesen és a diploma értelmében el nem intéztetik; sőt minden oly határozatnak, mely az evang. status sérelmét foglalná magában, határozottan és ünnepélyesen ellentmondanak.

Ezen nyilatkozatot nemcsak a protestáns, hanem a katolikus követek nagy része is helyeselte, mert tudták, hogy e nélkül nem lesz béke az országban. Csak a klérus ellenezte most is az országos deputátiót, hivatkozván lelkiismeretére, mely nem engedi, hogy ilyen kérelemmel járuljon ő felsége elé. Sőt még azon küldöttségben sem akart részt venni, mely a tervet a főrendekhez vala viendő. Minthogy pedig a papság nélkül tett intézkedések könnyen a törvénytelenység színében tűnhetek fel, a prot. rendek a nádorhoz fordultak azon kérdéssel: hogy ha a papság ezután is ellenkezik, és a többi három rend egyező akarattal fog ő felségénél kérni és kapni resolútiót, fog-e arról bizonyítványt adni az evangélikus rendeknek?

A nádor erre késznek nyilatkozott. De midőn arra kérték, hogy ő vezesse a küldöttséget ő felségéhez, azt megtagadta, s ismételve felhívta őket, hogy fogjanak a további tárgyalásokhoz; ő reméli, hogy a várt királyi válasz, mely már készen áll, egy nap alatt ki fog adatni. De még ez sem bírta őket megingatni azon előbbeni határozatukban, hogy nem vesznek részt a tanácskozásokban.

A király mindezekről tudomást szereztén magának, nem titkolta kedvetlenségét. Rendkívül bosszantotta, hogy nem hisznek neki. Okt. 5-kén így nyilatkozott a nádor előtt: »Nem akarom őket megcsalni; hiszen megmondottam, hogy addig el nem megyek, míg választ nem adok nekik; csak fogjanak a munkához.« Ezen nyilatkozathoz képest a nádor újra ajánlotta nekik, hogy engedjenek és fogjanak a munkához. Ha az alatt nem érkeznek meg a kir. resolúció, ám akkor maradjanak el ha úgy tetszik; de legalább mutassák meg ő felségének, hogy nem akarnak vele kötekedni. Gerhard György okt. 7-kén az egész protestáns status nevében ezt válaszolá: »Minthogy ő nagysága a nádor szavaiból kitetszik, hogy a kir. resolúció még most sem adatott ki, az evang. status minden fenyegetőzést s az abból származó félelmet félretévén, elvégezte, hogy be nem megyen (a gyűlésbe), hanem ő nagyságának palatinus urunknak megjelenti abban való akaratját, hogy minekelőtte az ő felsége diplomatika resolúciója ki nem adatik, addig sessióba nem fog járni. Azért ő nagysága méltóztatassék munkálódni benne, hogy immár ennyi idők után érthessék az ő felsége kegyelmes királyi resolúcióját.«<sup>1)</sup>

Ezen magatartásukat azzal indokolták, hogy ha bemenének, akkor tudják, nem kerülnek ki a szemrehányást, mely szerint »az egész dologba consentiáltak.«

A király napról napra izgatottabb lett a protestánsok macacosságig menő szilárdsága által. Resolúciója készen volt, de hiúsága nem engedte, hogy azt kényszerítve adja ki. Okt. 8-kán újra hívatta a nádort, és haragosan kérdezé tőle: »benn vannak-e az evangélikusok a sessióban és hozzá fogtak-e a dolgok tractálásához?«

<sup>1)</sup> A gömöri követ naplója, Nemz. Múz.

— Be se mentek — válaszolá a nádor — nemhogy a dologhoz fognának, míg felséged válaszát a sérelmek hatodik pontjára meg nem tudják.

Ezt hallván Lipót, megindult rajta, és csodálkozását fejezte ki a felett, hogy ámbár ismerik királyi ígérését, mely szerint a resolútiót addig, míg a hatodik pontig jutnak, ki fogja adni, mégis ime úgy látszik erővel akarják azt tőle kifacsarni, mintha meg akarná őket csabni!

A nádor maga is már csak azon dolgozott, hogy a király tekintélyét és méltóságát, mely rossz tanácsadói által veszélybe került, megmentse. Már csak azt kívánta, hogy a protestánsok, ha nem tárgyalnak is, legalább bemenjenek az ülésbe, hogy ő felsége compromittálás nélkül, legalább az önkényesség színével adhassa ki a már készen tartott kir. resolútiót.

Mind ezt a protestáns rendek igen jól tudták; de tudták azt is, hogy a klérus mesterkedése következtében azt a sokat emlegetett resolútiót oly alakban akarja a király kiadni, mely reá nézve semmiféle hivatalos kötelezettséget ne hártson. Ennél fogva ők is óvatosak voltak s kijelentették a nádornak, hogy ők külön, mint ev. status, nem akarják elfogadni a királyi resolútiót. A vallás ügye az országos sérelmek közé lévén fölvéve, az arra adott királyi válasznak is nyilvános gyűlésben az összes rendek előtt kell felolvasatnia. Ezt a multak szomorú tapasztalása alapján követelték. Mert ő felsége 1659-ben is így ígérte a resolútiót, mégis elmaradt a királyi szó beváltása. 1662-ben sem kaptak elégtételt, daczára annak, hogy a nádor akkor is úgy biztatta őket, mint most.

Mindazonáltal, midőn a beteges personalis az istenre kérte az evangélikus rendeket, hogy tekintsék a királyi méltóságot; midőn esküvéssel fogadta, hogy félóra mulva a kedvező királyi válasz kezökben lesz; nagy nehezen ugyan és ünnepélyes protestatio mellett rámentek, hogy legalább a bevezető szavakat hallgassák meg, míg a vallásra vonatkozó külön resolútiót behozzák.

Az is megtörtént. Mindenkinek figyelme az azt felolvasó Orbán Pál itélőmester felé volt fordítva. Tizennégy pontban volt megírva:

1. hogy az ország határain belül lakó rendeknek és egye-

seknek, főuraknak, nemeseknek, szabad kir. városoknak és kiváltságos községeknek szabad vallásgyakorlatuk legyen;

2. hogy e szabadság megadatik a véghelyeken lakó magyar katonáknak is;

3. hogy nemesak a vallásbeli szabadság, hanem a válásnak szabad gyakorlata is megengedtetik, de csak a földesúri jogok sérelme nélkül;

4. hogy ezentúl egyik félnek sem leend szabad egymás lelkészét elmozdítani és kiűzni oly helyről, a hol szabad vallásgyakorlat van;

5. hogy ezentúl templomfoglalások ne történjenek;

6. hogy az 1670-ig elfoglalt templomok maradjanak mostani birtokosaik kezében;

7. hogy az ágostai hitvallásuaknak és az e név alá tartozóknak, minden oly megyében szabad templomot építeniök, a hol eddig nem bírtak semmiféle templommal;

8. ha pedig bírtak, azok birtoklásában meghagyassanak, a parochiához tartozó jövedelmekkel együtt.

9. hogy azon vármegyékben a főuraknak és nemeseknek szabad legyen vallásuk gyakorlata végett a várakban imaházakat és kápolnákat építeniök;

10. hogy a bécsi békének első pontja érvényben maradjon;

11. hogy a katolikusoknak az egész országban megengedtéssék vallásuk szabad gyakorlata;

12. hogy különösen a pozsonyi ág. hitvallásuaknak szabadjon alkalmas helyen templomot építeniök, és hogy Sopron városa is háborítatlanul hagyassék meg eddig élvezett szabad vallásgyakorlatában;

13. hogy ezután felmerülendő vallási sérelmek ne fegyverrel, hanem a király által intéztessenek el, mind a két félnek kihallgatása után, és Ulászló király 6-ik decretumának 8. cikke megújittassék és megtartassék;

14. végül királyi kegyvesztés fenyegetése mellett intetnek, hogy mind a rendek mind a lakosság tartózkodjanak vallási viszályoktól. <sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Benignissima Sacr. Caes. Regiaeque Majestatis, Domini D. nostri Clementissimi Resolutio in negotio Religionis, medio Excell. Domini Comitis Palatini facta, ac die 8 mensis Octobris per D. Vicepa-

Ezen leirat azonban nem nyugtatta meg a rendeket. Tartalmán kívül a külkiállítás ellen is sok kifogásuk volt, a mennyiben a cím, a kir. aláírás és pecsét hiányzott. Az is fel-tűnt, hogy a német kancelláriából volt keltezve, és mint közenséges irat egy selyem szállal volt összekötve. Ennélfogva az egész leiratot csak a papság mesterkedésének tartván, viharos vita támadt, mely alatt a kath. világiak is éles kifeje-zésekben vonták kétségbe ez iratnak hitelességét. Ezek az evan-gelikusokkal együtt azt sürgették, hogy az irat küldessék visz-sza a királynak, hitelesítés végett. Ők csak oly resolútiót fo-gadhatnak el, mely a magyar kancellária útján királyi pecsét-tel és aláírással jön hozzájuk. A klérus látván, hogy csinyje nem sikerült, határozottan ellenszegült, mire maga a kir. sze-mélynök is kifakadt és a klerust vádolta a haza bajának okozó-jául. Az evangelikusok kérése — úgymond — jogos és igazságos, midőn a hitelesítést sürgetik, mert máskülönbén a leiratot gúnyiratnak is lehetne tartani. Egyébiránt ha a klérus, eddigi szokása szerint nem tud egyebet, mint a karoknak és rendel-eknek ezután is csak ellentmondani, úgy ő inkább lemond az elnöki székéről, s odaadja a klérusnak, mert attól is lehet tar-tani, hogy a klérus ilyenén túlkapásai miatt megfosztatik rendiségétől és szavazati jogától. Mert ő felségének is az az akarata, hogy a klérus nyakassága daczára a többi status határozzon.<sup>1)</sup>

Úgy látszik e szavaknak volt hatása, mivel a felirat csakugyan visszaküldetett aláírás végett, s a klérus nagy fájdalmára ki is lőn igazítva az *alaki* hiba. A protestánsok azon-ban a leirat *lényegével* sem lehettek megelégedve, mert általa sérelmeik épen nem orvosoltattak. Az országos sérelmek tár-gyalása felett ismét áradozó szónoklatokat lehetett hallani.

latinum, Spect. ac Magn. Domino Praesentiae Regiae, consequenterque universis Inclutis Statibus ac Ordinibus Regni in domo regnicolarum representata. Hist. Dipl. App. 185. l.

<sup>1)</sup> Hist. Dipl. App. 186. l. A gömőri követ naplója erre vonatkozólag ezeket írja okt. 10-kéről: Personalis uram — úgymond — a papoknak minden méltó ok nélkül való magokmegkeményítését való-ban megfeddette, és ilyen szókra fakada: ha a Diaeta a klérus kemény-kedése miatt re infecta fog rumpáltatni, isten őtet úgy segélyje, nagyobb impositiót vetnek nyakába, és perditionis nostrae illo erit causa... Nemz. Múz. lev.

Az alsóházban még a kath. követek is tisztában voltak azzal, hogy a király oly tanácsosokkal van körülvéve, kik nya-kasságukkal és botorúl alkalmazott ravaszságukkal az orszá-got veszélybe fogják dönteni; világos volt az is, hogy a felső-ház többsége a klérus befolyása alatt állván, mindent el fog követni, hogy a királyi resolútióra adandó válasz el ne fo-gadtassék.

A klérus makaessága érthetővé válik, ha tudjuk, hogy nem csupán a vallásról szóló hatodik czikkely érdekelte, ha-nem a papi hatalmat érintő más pontok is, minő volt például a nádorról szóló, mely az esztergami érsek kir. helytartóságát fenyegette, továbbá a kancellária és a kamarai prefektusság melyhez szintén püspöki reminiscenciák kapcsolódtak.

Mikor Orbán Pál itélőmester a főrendek előtt, okt. 13-kán felolvasta a királyi resolútióra adandó válasz conceptusát: az esztergami érsek mélyen hallgatott. E hallgatás okát a többi püspök azon nyilatkozata magyarázza meg, melyszerint *ő nagyságok ezen replikát nem ostromolják, mert a nemes statu-soknak szabad kérni és supplicálni, — ő felségének pedig sza-bad a kívánt dolgot meg nem adni.*<sup>1)</sup> Ezen szavak véghetetlen elkeseredést szültek, és a rendeket arra ösztönözték, hogy tör-vényes követeléseikhez még inkább ragaszkodjanak.

A protestánsok nevében Gerhard György okt. 14-kén javasolta: hogy mivel a kir. resolúció nem az evangelikus status kívánsága szerint adatott ki, kéressenek fel a főrendek, közös akarattal tovább is könyörögni ő felségénél, hogy a vallás ügye még ezen országgyűlés alatt elintéztessék, mert az eddig adott válaszszal meg nem elégedhetnek, s küldöikhez nem mehetnek. Nem kér ő egyebet, mint hogy a törvény és a kir. diploma meg-tartassék. A rendek e javaslatot el is fogadták, s a többi pon-tokhoz csatolva újra átküldötték a főrendekhez.

De a főrendek most is rideg ellenállást tanúsítottak, nemcsak ezen, hanem más pontok irányában is. Nevezetesen nem akarták, hogy a szombathelyieknek a győri püspök ellen beadott panasza itt elintéztessék; nem akarták, hogy a pozsonyi kamarai kincstárnokság Kollonics német-ujhelyi püs-

<sup>1)</sup> A gömőri követ naplója. Nemz. Múz. lev.

pöktől elvétessék, mivel — úgymond — ezen tisztet az előtt is egyházi személyek viselték, és mivel Kollonics, mint nemes ember és birtokos azt ő felségétől nyerte. A mi azonban leginkább sértette a rendeket, az a főrendeknek azon eljárása volt, melyszerint az evangélikusoktól a »status« nevezetet is újra megtagadták, hivatkován arra, hogy az 1647: 11. t.-cz. hibásan vette fel e nevezetet.

Ezen ellenvetéseket könnyű volt megezáfolni. A mit az egész ország elhatároz, s a mit a király ünnepélyesen megerősít, az nem téves, hanem törvényes cselekedet. Épen azért a rendek, azon meggyőződésben lévén, hogy javaslatukban semmi törvénytelen és illetlen dolgot nem kívánnak, egymás között elvégezték »hogy valamely dolgokat ezen replikában feltettek s valaminemű punktumokat beirattanak, azokban mind végig megmaradnak és azoktól csak egy körömnnyire sem távoznak el.«

Maga a hidegtelelős personalis Orbán István is kijött a türelemből, midőn Kollonics püspök és a többi főpapok magaviseletéről értesült.

A gömöri követ feljegyzése szerint, a derék katolikus férfiú ilyen szavakra fakadt ki a klérus, különösen pedig Kollonics ellen: »Úgy látom, hogy a klérus igen fogja pártját Kollonics uramnak; okát nem tudhatom miért, mert a magyar papi rendnek soha jóakarója nem volt, s nem is leszen... nyilvánvaló dolog, hogy mind az esztergami, mind az kalocsai érsekek öreg emberek, maholnap meghalnak, s ottan hamar Kollonics uram elnyeri az esztergomi érsekséget, s azt fogja ő felségével elhíttetni, hogy a vacans püspökségeket nem conferálhatja, hanem azoknak collatiójokat suspendálhatja és jövedelmét az ország szükségére vagy más állapotokra fogja fordítani ő felségével. És ha conferáltatja is azon püspökségeket, nem magyaroknak, hanem olaszoknak conferáltatja; a mint most is vannak oly papok és püspökök a magyarországi klérus között, hogy Rómában az ablakok alatt kosarakkal hordozták a fűgét és úgy árulták s complárkodtak. Azoknak nagyobb tisztí vagyon, mint kegyelmeteknek is. Trucz néked klérus uram, a ki a pápának kocsisa vagy fullajtára volt. Némelyeknek Olaszországban feleségök, fiok, leányok vagyon, s már

most Magyarországon hintóban járó pap urak; s a mit itt kereskednek is, bizony nem az ország hasznára fordítják, hanem Olaszországba küldik. Meglátja jövendőben a magyarországi klérus, Isten engem úgy segéljen: Kollonics uram alája fog nekie tojni.«<sup>1)</sup>

A későbbi események borzasztó módon igazolták Orbánnak jövendölését. Kollonics csakugyan esztergomi érsekké, és Magyarország rémemberévé lett.

A főrendek világi része ezúttal engedett; de a klérus állhatatosan ellentmondott mindannak, a mi a papi hatalom illő korlátok közé való szorítását czélozta. Az esztergomi érsek azt is követelte, hogy ellenmondása a replicába beirassék. De ezt a rendek semmiképen nem engedték meg.<sup>2)</sup> A personalis és a nádor által akarták őket ellenmodásuk visszavételére bírni, melynek különben sem lehetett egyéb eredménye, mint az országos üléseknek czél nélkül való késleltetése. Ily helyzetben a protestáns rendek ünnepélyes óvást tettek azon vádak ellen, mintha ők hátráltatnák a törvényhozás munkáját. Fájdalommal emelték ki, miképen sok rendbeli könyörgésekkel és az ülésből való kimaradásukkal is szorgalmazták mind ő felsége, mind udvarbeli főfő miniszterei előtt is a vallás ügyének elintézését mégis azzal vádoltatnak; ő felségénél és a minisztereknél is, hogy megátalkodottságukkal csak ők igyekeznek az országgyűlési tárgyalásokat félbeszakítani. Mint hogy pedig a vallás ügye felvételre a kir. resolútióra adandó válasz pontjai közé, ők többé semmiféle akadályt nem tesznek; semmi okot az ügy késleltetésére nem adnak; ellenben világos, hogy minden szakadásnak egyedüli oka »és faragó mestere« a papi rend, melynek átalkodottságáról és ellenmondásbeli vakmerő bátorkodásáról« Isten és az egész keresztény világ előtt tanubizonyságot tesznek.

<sup>1)</sup> A gömörmegyei követ naplója okt. 18-ról.

<sup>2)</sup> »Arra sem mentenek reá, hogy hol egy, hol más dolgokban a minemű contradictiót a papi rend, s magok is a praelat urak tettek, azok a replicában beirattassanak, állatván, hogy az soha nem volt volna szokás, hanem a kik a Statusok előtt contradicálnak valamely dologban, personalis uramtól testimonialist kérnek, hogy a contradictió az ország házában tétetett legyen. U. o. okt. 19.

## XI.

A papságnak konok magaviselete annál inkább boszantotta a világi katolikusokat, mivel a felvidéken Tököly seregei megkezdték a hadi műveleteket. A tizenhárom vármegye követei türelmetlenül sürgették az országgyűlés bezárását, hogy haza mehessenek családjok és vagyonuk oltalmazására.

A német tanácsosok e helyzetet arra akarták fölhasználni, hogy a vallási sérelmek félretétele mellett egyszerűen az 1659-ki törvény megerősítették és azzal a gyűlés bezáratassék. Természetes, hogy a fölvidéki követek az úgy ekkép való eldöntését nem helyeselték. Azt is sérelmesnek találták, hogy a tárgyalások lassúsága miatt némely panaszok ezen országgyűlésről elhalasztattak; az 1659-ki törvény nem szorult újabb megerősítésre, hanem inkább végrehajtásra és megtartásra. — Immár fél esztendeje, hogy itt vannak, mondá Kapy Gábor, sárosmegyei követ a nádornak, s ennyi időt hiába töltöttek el... A dolgoknak itten lassú folyása vagyon, odabaza hazájok, javok, feleségök, gyermekök veszedelemben vagyon. Ilyen országgyűlést senki sem ért, hogy egyfelől a hazában fegyver legyen s másfelől országgyűlést tartsanak. Immár isten ellen is, a haza törvénye ellen is vétettek; mert hitek ellen feleségeiket veszedelemben hagyták, az ország törvénye szerint való két hónapot pedig a gyűlés tartásában régen általhagyták...<sup>1)</sup>

A nádor mindent elkövetett, hogy a háborgó kedélyeket megnyugtassa. Magához hívatta a befolyásosabb követeket; majd a főpapokkal értekezett. De a két ház között oly nagy volt az elkeseredés, hogy semmire sem lehetett közbenjárásával. Október 13-án Orbán Pál ítélőmester, a ki a felsőház ellenvetéseit a rendek tábláján referálni szokta, kijelentette, hogy ő már tökéletesen kimerült a munkában. Inkább akar — úgymond — egy hétig a purgatoriumban mulatni, mint ezt a munkát tovább folytatni.

A közben jött a tudósítás, hogy az erdélyi fejedelem Szathmárt megszállotta s a váradi basa nyolcz ezernyi sereg-

<sup>1)</sup> A gömöri követ naplója. Okt. 17.

gel megy segítségére. Ily körülmények között a rendek ünneplésen kijelentették, hogy mivel a főrendek nyakassága miatt az országgyűlés tovább nem tartható, az ebből következő veszedelemért a felelősséget egyenesen az urakra hárítják, mely protestatiójokról bizonyítványt is kértek a personalistól. A nádor, ki előtt hasonló nyilatkozatot tettek, azzal kívánta őket megnyugtadni, hogy ámbár a papság ellenkezik, de a világi főurak hajlandók engedni, csak a replika némely keményebb kifejezése kihagyassék. De mivel a kifogásolt kifejezések meglévő törvényekből és diplomákból voltak merítve, természetesen nem lehetett kihagyni, mert ez által maga a törvény lett volna megeseonkítva. A mi pedig a tényekre való hivatkozást illeti, azt azért tartották szükségesnek a rendek, mert »ha a hazának sebei, a lakosság megbántódása és nyomorgattatása ő Felségének még nem mutattatnak, úgy orvoslást s azokból való felgyógyulást nem nyerhetnek.« Ehhez ragaszkodnak a rendek, mert »semmit sem kívánnak olyat, a mi ő Felsége becsületi, a haza törvényei, a kir. diplomák és az okosság ellen való volna.«

Igy folyt a makacs harc egész október 25-éig, a midőn a rendek benyújtották replikájokat ő Felségének. Ebben kiemelik, hogy tekintve az erdélyi fejedelem felföldi nyugtalanúságát, óhajtottak volna megnyugodni ő Felsége resolútiójában; de mivel ennek némely pontjaiban az ország szabadságát és jogát sértve találják, azt hiszik, nem követnek el méltatlanságot a királyi tekintély iránt, ha a törvényekhez és kir. diplomákhoz ragaszkodva, sérelmeik orvoslása végett ismét ő Felsége lábaihoz borulnak.

A vallásról szóló hatodik pontban foglalt sérelmek orvoslását mind a katolikus, mind a protestáns rendek még ezen országgyűlés alatt kívánták orvosoltatni; azért nyújtották azokat be ő Felségének, és mivel a kiadott királyi válasz nem elégítette ki őket, kénytelenek újra folyamodni. Nem kívánnak ők új, vagy a királyi méltósággal meg nem férő dolgot; csak azt, a mi törvényes és jogos. Isten után csak az ő kegyelmes-ségében és atyai jóságában bíznak, kérvén őt, hogy ezen végszükségből irott könyörgésöket kegyesen kihallgatni, bajaikat orvosolni sziveskedjék, hogy ekképen az elnyomatásból felsza-

badulva, végre valahára a régi szabadságot megnyerjék, ő Felsége pedig boldogan és soká békében uralkodhassék alattvalói felett. <sup>1)</sup>

A katolikusok, különösen Kollonics, <sup>2)</sup> mindent elkövettek, hogy a király kedvezőtlen választ adjon e kérelemre. A felföldi követek részint azért, mert kifogytak minden költségből, részint azért, mert családjok veszélyben forgott a megkezdett háború miatt, haza szállingóztak.

Lipót király, tanácsosainak meghallgatása után, november 9-én írta alá azt a választ, melylyel véglegesen elintéztettek hitte az ügyet s melynek tartalma a következő volt:

1. A bécsi békekötés általában, különösen annak a válást illető első cikkelye mindenben megújítatik és megerősítettik.

2. Nevezett békekötés következtében nemcsak a katolikusok, hanem az ágostai és hely. hitvallásúak is, legyenek azok urak, nemesek, szab. kir. városok lakosai, végekben lakó katonák és egyéb országlakók, vallásuk gyakorlatában, minden háborgatás nélkül meghagyatnak, a békeháborítók szigorúan büntetnek.

3. Az ágostai és hely. hitvallásúak oly szertartásokra ne kényszeríttessenek, melyek hitvallásukkal ellenkeznek; legyen gond a közbotrány megelőzésére.

4. E szabadságon kívül az ágostai és hely. hitvallásúak vallásuk gyakorlata is engedélyezettik, de a földesurak — le-

<sup>1)</sup> V. ö. *Demissa Replia* Universorum Dominorum, Praelatorum, Magnatum et Nobilium, caeterorumque Statuum et Ordinum Regni Hungariae, Reliquorumque eidem annexorum ad benignam Suae Majestatis Sacratissimae Resolutionem circa nonnulla ipsorum Gravamina factam, Sopronii in Generali Regni Dieta Die 25-ta Octobris Anno 1681. humilime praesentata. Hist. Dipl. App. 189. l.

<sup>2)</sup> A kath. követeket magához hívatván, arra akarta rábeszélni: 1. hogy az evangélikusokkal egyet ne értsenek, hanem inkább katolikusoknak tartván magokat, az evangélikusok instantiáját praepediálják, mert ő Felsége egy templomot sem fog nekik adni. 2. Az ő elmozdításán se dolgozzanak az evangélikusokkal, hanem inkább segítsék, hogy a kamara elnökségében megmaradhasson. 3. A kamarák jurisdictiója a városi tisztek jelölésében és osztogatásában maradjon meg ezután is. Ezt kívánja a kath. követektől. Gömöri követ naplója. Nov. 1.

gyenek azok katolikusok vagy protestánsok — jogainak fentartásával; oly helyeken, hol a földesurak különböző valláson vannak, a templom használata azon félre marad, mely annak most birtokában van.

5. Azon helyeken, hol a vallás szabad gyakorlata meg van engedve, a lelkészeket elmozdítani és elűzni tilos.

6. Templomokat foglalni azután nem szabad.

7. A béke és köznyugalom tekintetéből, nehogy az országlakosok a templomok miatt egymással vég nélkül pörlekedjenek, rendeltetik, hogy a mely felekezet valamely templomot s egyházi jövedelmet 1670. óta birtokolt, azt ezentúl is birtokolja.

8. A pozsonyi ágostai hitv. evangélikusok saját költségkőn, alkalmas helyen, a fölség által kijelölendő külvárosban, szabadon építhetnek magoknak templomot.

9. Sopron városában a vallási viszonyok mostani állapotjokban maradjanak.

10. A többi szab. kir. városoknak szintén fog ő Felsége templomépítési helyet kijelölni. A dunáninneni részekben: Trencsényben, Körmöcz-, Beszterczebányán, Bártfán, Lőcsén, Eperjesen, Kassán és Nagybányán.

11. A megyékben az ág. és hely. hitvallásúakra nézve ez lesz a szabály: Vasban az ág. hitvallásúak Dömölkön és Nemescsón, a hely. hitvallásúak Felső-Örön; Sopronban Vadosfalván és Nemeskéren; Pozsonyban Réthen és Pusztaföldemesen; Nyitrában Szerdahelyen és Strázsán; Barsban Simonyban és Szelezsényben; Zólyomban Osztrolukán és Garanszegen; Turóczban Neczpálon és Ivánkafalván; Liptóban Hibén és Nagy-Palugyán; Árvában Felső-Kubinban és Isztebnyén; Trencsényben Szulyovon és Zay-Ugróczon; Szepesben Görögön és Toporeczon vagy Batizfalván; Sárosban Tarczán és Pöklénben; a hely. hitvallásúak pedig Tótselmeczen és Bálpatakán birhassanak templomokat. Szalában, Veszprémben, Győrben, Abaújban, Ungban, Beregben, Toruában, Gömörben, Borsodban, Nógrádban, Szolnok-Hevesben, Szabolcsban, Szathmárban, Zemplénben, Ugocsában és Hontban jelenleg is bírnak vallásgyakorlattal, valamint a végekben, névszerint a kanizsai kapitányságban Egerszegen és Szent-Gróton; a győriben, Tihanyban, Vázsonyban, Pápán, Veszprémben, Győrött

és Komáromban; az előhegyiben Léván, Korponán és Füleken; a felső-magyarországiban Putnokon, Ónodon, Szendrőn és Tokajban; a Tiszán túl Kállóban és Szathmártt.

12. Az ág. és hely. hitvallású urak és nemesek váraikban vallásuk gyakorlata végett szabadon építhetnek kápolnákat és imaházakat.

13. Miután a róm. katolikusok méltán bírnak ország-szerite szabad vallásgyakorlattal, abban sehol és semmiféle módon se jelenben, se jövőben ne háborgattassanak.

14. Az ezentúl támadható vallási sérelmek és viszályok ne fegyverrel, hanem a felek meghallgatása után a király által intéztessenek el.

15. Ő Felsége komolyan inti a rendeket s az ország összes lakosait, hogy ezentúl egyik a másik vallásának gúnyolásától s gyalázásától szigorúan óvakodjék; ő Felsége minden alattvalóit egyenlően védelmezendő az erőszak ellen, a közbéke háborítóit pedig rendkülönbség nélkül fogja büntetni. Mindezen engedmények azonban oly feltétel alatt adatnak, hogy az ág. és hely. hitvallásúak ezentúl jobbagyi hűséggel viseltessenek a király iránt.<sup>1)</sup>

A míg e kir. leirat felett folytak a tanácskozások, mind a protestáns, mind a katolikus rendek között; — addig a felkelők seregében felbomlott az egyezés, minek következtében csekély nyomást gyakorolhattak Lipótra és a kath. pártra, daczára a török erélyes föllépésének. Tököly felszólított a király által új békealkudozásokra, ígéretet nyervén a királytól, hogy a protestánsok ki fognak elégíttetni, ha ő leteszi a fegyvert; sőt Zrínyi Ilonával kötendő házasságát is előmozdítandónak ígérte Lipót. Tököly ugyan hajlandó volt a békére, de a kir. udvar szívóssága miatt nem sikerült azt megkötnie, nem is hihette ő, hogy a protestánsok kielégíttessenek, látván, hogy a papság a november 9-ki leirat engedményeit is sokallja.

Ugyanis a klérus egy hadicselhez folyamodott, hogy a protestánsokat több követelésektől visszariassza. Beszélni kezdett újabban katolikus sérelmekről és azokat mintegy ellensúlyzóul a prot. ellenében benyújtani kívánta. Továbbá a

<sup>1)</sup> Histor. Dipl. App. 191, 1.

királyi leiratra adandó válasz tárgyalása alkalmával Kollonics a personálist, Szelepcsényi esztergomi érsek, pedig a nádort sértette meg, a miből igen kellemetlen jelenetek fejlődtek ki, mivel az első a kamarai kincstárnokság, a másik pedig a kir. helytartóság címét és hivatalát kívánta minden áron megtartani. A féltékenység és boszú belevegyült a vallási vitatkozásba is; minélfogva nem csoda, hogy a királynak adandó második, illetőleg harmadik felirat csak november 22-én készült el, és mint eddig, az összes rendek nevében adatott át ő Felségének.

Ebben ismételve montegetőznek, hogy mivel a kiadott kir. második resolutio nem felel meg az ő törvényen alapuló kívánataiknak, kénytelenek újra alkalmatlankodni és alázatosan könyörögni, hogy méltóztassék ügyöket úgy, mikép az a kir. diplomákban és a törvényekben megjelölve van, kegyesen elintézni. Fájdalmokat fejezik ki a felett, hogy a vallásról szóló hatodik pont, ámbár mind az evangélikus, mind a katolikus rendek sürgették, még mindig nem az ő óhajok és nem a kir. diploma értelme szerint döntetik el. Mindezeknél fogva, hivatkozva ő Felsége elődeinek igazságszeretetére, a haza szorúlt helyzetére, kérelmök jogos és méltányos voltára, és magának ő Felségének atyai jószágára és uralkodására, kéri, hogy méltányosabban és a kérők vizsgálatására döntse el az ügyet.<sup>1)</sup>

A király kedvetlenül fogadta e föliratot, s hajlandó lett volna szétoszlattni a gyűlést, ha ne jéneek Eleonóra királynéna megkoronáztatását nem akarta volna még a szétoszlás előtt végrehajtani. Ennélfogva mérsékelte magát, és főtanácsosait, jelesül Hochert és Noszticzot küldötte át a rendekhez, hogy őket ő Felsége jó indulatáról biztosítván s ő Felsége utolsó válaszát átadván, a törvényezikkek szerkesztésére bírják. De ez a harmadik királyi válasz még kevesbbé elégítette ki a rendeket, mint az előbbiek. Különösen bántották őket azon

<sup>1)</sup> *Demissa Secundaria ad itidem secundarium Suae Mjstis Saerattissimae benignam Resolutionem Replica universorum Dominorum Praelatorum Magnatum et Nobilium caeterorumque Statuum et Ordinum Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum, alte Memoratae Saer. Caes. Reg. Majestati Dno Dno ipsorum naturaliter clementissimo. Sopronii die 22. Mensis Novembris Anno 1681. debito fidelitatis ac reverentiae cultu exhibita. Hist. Dipl. App. 193, 1.*

kifejezések, melyekben mondatik, hogy ő Felsége az ország teljes szabadságát már visszaállította, hogy a vallási sérelmeket megorvosolta, hogy királyi kegyelmét és szeretetét minden intézkedéseiben az ország iránt bebizonyította stb. Ezt már nem lehetett szó nélkül elviselni; annyival inkább nem, mert a tényekkel ily homlokegyenest ellenkező állítások, királyi válasz alakjában kiadva, igen alkalmasak voltak arra, hogy a külföldi hatalmak félrevezettétvén, a magyar rendek állhatatosságát makaesságnak, állításaikat valótlanúgnak és sürgetéseiket vakmerő kötekedésnek tekintsék. Nehogy tehát a királyok és fejedelmek s az egész keresztény világ előtt úgy legyen feltüntetve a dolog, mintha ezen országgyűlés egyedül a magyar rendek nyakassága s jogtalan követelései miatt osztattatott volna szét, okvetetlenül szükségesnek látták a rendek, hogy egy újonnan benyújtandó replikában részletesen számláltassék elő, mi hát az, a miben kielégítve nincsenek, s mi az, a minek elintézését a törvény és a kir. diploma értelmében oly régen hiába követelik. Hadd lássa és ítélje meg a világ, ki volt oka Magyarország pusztulásának.

Egy ily részletes replica megírásával Orbán Pál ítélőmester bizatott meg.

De a főpapság ebben is ellenkező állást foglalt el. Az esztergomi érsek kijelentette, hogy ő teljesen egyetért ő Felsége resolútiójával; s az ellen újra fölírni nem akar. A nádor és a főrendek legnagyobb része a királyné megkoronáztatása ünnepélyének tervével volt elfoglalva. A király pedig, hogy a további kellemetlenségtől megkímélje magát, nem is akart a rendekkel érintkezni, a nádorra bízta, hogy az a netán felhozandó nehézségeket, az ő nevében intézze el. Természetes, hogy ez még bizalmatlanabbá tette a rendeket. Nem ismerték el, hogy a nádornak joga volna ő Felsége nevében a beadott föliratokra válaszolni avagy épen intézkedni. A rendek — úgy mond — nem ő nagyságához a nádorhoz, hanem önmagához ő Felségéhez, mint fejökhöz és királyukhoz vagynak bocsáttatva s egyedül attól várják sérelmeiknek törvény szerinti megorvoslását.

A főrendek azonban ezúttal is az udvar pártján állottak. A királyné megkoronáztatását fontosabbnak tartották, mint az

Orbán által készített replika meghallgatását. Azért, midőn fölhívást kaptak, hogy a rendek fennebbi okait figyelembe véve, a negyedik fölirathoz járulni sziveskedjenek, azt válaszolták, hogy nem szükséges részletekbe bocsátkozni, nem is kell czáfolat, hanem egyszerű folyamodás alakjában adni elő nézetöket, annyival is inkább, mivel ő Felsége a nádorra bízta a válaszadást illetőleg az intézkedést. Az evangélikusok kívánságára pedig ridegen csak azt válaszolták, hogy azok elégedjenek meg a király eddigi válaszával, s köszönjék meg, hogy oly kegyes bánásmódban részesülnek.

Ezt az evangélikusok nagy kedvetlenséggel és szívök megkeseredésével értették meg.<sup>1)</sup> Osztották fájdalmukat a katolikus vallású követek is, kik ama főrendi üzenetből az udvar és a főpapság gonosz szándékát megértették. Tudták, hogy itt semmiféle érvelés, méltányosságra és törvényes igazságra való hivatkozás nem használ. Hozzányultak tehát oly fegyverhez mely egyedül bírhatott hatással az udvar döntő köreiben, t. i.: nem akartak a királyné megkoronáztatásához járulni, míg negyedik felirati javaslatuk a főrendek által el nem fogadtatik. A nádor, és barátai mindenképen le akarták őket erről beszélni. Ne búsítsák ő felségét ilyen dolgokkal, halaszszák el ügyöket későbbre.

De bármennyire óhajtották is a főrendek, hogy a követek táblája hagyjon fel az újabb felirással, végre mégis ők voltak kénytelenek beleegyezni azon felirati szöveg elfogadásába, melyet Orbán Pál ítélőmester készített, s mely decz. 3-kán, a klérus ellenzése daczára, ő felségének átadatott.

Ebben elmondják, hogy jobbágyi tisztelettel és bizalommal fogadták ugyan ő felségének legutóbb kiadott kir. resolútióját, melyben mondatott, hogy a rendek sérelmei jobbára orvosolva, az ország szabadsága visszaállítva, a törvények megerősítve és a vallás ügyét illető legnagyobb kérdések elintézve vannak; de mivel néhány lejjebb közlendő sérelmek a diploma és a törvény értelme szerint még most sem intéztettek el, kénytelenek felszólalni. Ilyenek a katonák kihágásai, és az, hogy ők nélkül tartatnak és a törvény értelmében le nem szállítat-

<sup>1)</sup> A gömüri követ naplója, decz. 1-jéről.

nak; hogy az egyházi javak világiaknak adományoztatnak, hogy az úrvák az öröklött vagyonba nem helyeztetnek, hanem sokszor a királyi fiskus által lefoglalt vagyon a törvény ellenére más célra fordítatik. Ilyen a vallás ügye is, melynek a diploma szerinti elintézését, mind a katolikus, mind az evangélikus rendek egyiránt kívánták; ilyen a kamarai kincstárnoki elnökség, mely a törvény ellenére fentartatik, stb.

Ezekon kívül vannak a karoknak és rendeknek nagyobb sérelmeik is, melyek a nemességnek a régi királyok által is megerősített jogainak, az ország alkotmányának és kiváltságainak, és jogainak, sőt még a királyi diplomáknak is kézzel fogható felforgatásából erednek. Ezeknek orvoslása nemcsak az ország megnyugtatósa végett, hanem ő felsége más tartományainak javáért is szükséges; ezek azok, melyeknek ő felsége részéről való orvoslása az elidegenült lelkeket összehozná és örök hűsége lekötelezné. Ezért könyörögnek a rendek ismételve, hogy ő felsége, veleszületett kegyességénél fogva, ezen pontokról szóló kívánataikat, közmegnyugvás céljából, teljesíteni kegyeskedjék.

Ugyanekkor adták be a horvát rendek is az ő replikákat. <sup>1)</sup>

A király kegyelmesen fogadta a két küldöttséget, mely a két replikát átvitte, s örömét fejezte ki a felett, hogy a királyné megkoronáztatásához járulni készeknek nyilatkoztak. De a magyar küldöttség szónokája: Kéry János, csanádi püspök itt sem tagadta meg katolikus papi jellemét. A karok és rendek replikáját egyszerűen csak *emlékiratnak* nevezte, melynek a vallásról szóló pontja ellenében a papság ellenmondását is bejelentette a királynak. Midőn pedig eljárásáról jelentést tett a rendek előtt, elbizottan csak »kegyelmetek«-nek címmezte őket, és mintha ő volna a döntő hatalom, azon intést csatolta jelentéséhez, hogy csak fogjanak a törvényezikkek szerkesztéséhez, mert ha a beadott »memorialis«-ra kapnak is választ, irásban alig kapják többé. Lett is e miatt kifakadás, melynek azonban a personalis tapintatos eljárása folytán semmi komolyabb következése nem lett.

A király maga is sietett megnyugtatóni a felingerelt kedélyeket. Már decz. 6-kán leküldé a rendek közé kanczellárját,

<sup>1)</sup> Hist. Dipl. App. 197. 1.

a decz. 3-kán benyújtott replikára adott válaszával. A kanczellár ő felsége nevében kijelentette, hogy ámbár a replika átvételekor ő felsége élő szóval elég világosan válaszolt, és előbbeni resolútiójának befejezését királyi szavával megerősítette: mindazáltal, hogy kegyelmének és az ország iránti jó indulatának bizonyosságát szolgáltatassa, azt irásban is kiadni kegyeskedett. Bizik, hogy mivel az ország kívánságának a leglényegesebb dolgokban eleget tett, nádort választatott, annak méltóságát megerősítette és az ország szabadságát helyreállította stb.: tovább való replikálással nem fogják őt untatni. Más országainak fontos ügyei elszólítják őt e hazából, de biztosítja a rendeket, hogy azon három vagy négy pontra nézve, melyben a rendek meg nem nyugodtak, a jelen országgyűlés után azonnal fog határozni. A szokásos intés, hogy most már ezen válasz után, fogjanak a többi tárgyalásokhoz, most sem maradt el.

## XII.

De sem ez, sem az irásba foglalt, kir. válasz, melyben a király csak általános szavakban igéri a törvények végrehajtását és kéri a rendek közreműködését a gyűlés szerencsés befejezéséhez, egyáltalában nem elégitette ki a rendeket; nem is akartak tehát a törvényezikkek szerkesztéséhez fogni mindaddig, míg kielégítő választ nem kapnak. Nehogy pedig a gyűlés bezárása előtt elintézetlenül maradjon a vallás ügye, a protestáns rendek, felhasználandók a királyné megkoronáztatásának alkalmát, mely decz. 9-kére volt kitűzve, deczember 8-kán két kérelmet nyújtottak át, egyet a királynak, egyet pedig a királynénak, a kinek közbenjárására különös súlyt fektettek.

A királyhoz benyújtott folyamodás oly meggyőző és kérések hangon van írva, hogy lehetetlen megindulás nélkül olvasni.

Emlékeztetik ő felségét, hogy ez országgyűlés folyamata alatt többször folyamodtak folytonos üldözések által megzavart vallásuk szabadságának visszaállításáért és, úgy saját mint küldöik megnyugtatósaért. Minthogy azonban idáig, semmi oly választ nem kaptak, mely a királyi diplomákra és országos törvényekre alapított kívánságaikat teljesítette volna,

ellenkezőleg a király által vallási ügyben kiadott rendeletek mindig új ürügyet szolgáltatottak arra, hogy az evangélikus lelkészek, tanárok, tanítók és tanulók állomásaikról elmozdítottak, az országból száműzettek, s jövedelmeik lefoglaltattak, és az ekkép jogtalanul elfoglalt templomok, paplakok, collegiumok, gymnasiumok, iskolák és kórházak s az azokhoz tartozó jövedelmek visszaadása elmaradt: kénytelenek újra könyörögni, mert ha azokban, miket ő felsége resolútiója tartalmaz, megnyugodnának, akkor egészen eltérnének a kir. diplomáktól és országos törvényektől.

Ezek szerint nem lehet megelégedni a kir. resolúció azon intézkedéseivel, hogy t. i. az 1670. óta elfoglalt templomok maradjanak a katolikusok kezében, hogy az evangélikus vallás gyakorlata, mely előbb a kir. diploma erejénél fogva az egész országban s valamennyi földesúr, még a királyi fiskus jószágain is szabad volt, most csak némely kényelmetlen helyekre szorítottassék, s a földesurak kényszerítő hatalommal ruháztsanak fel jobbágyaik vallását illetőleg. De egyéb oly intézkedések is foglaltatnak azon királyi leiratban, melyeket az evangélikusok már utasításaiknál fogva sem fogadhatnak el. Minthogy pedig előbbeni felirataikban csak általánosságban foglalták össze vallási panaszaikat, most, hogy az elfoglalt templomok, paplakok, kisebb és nagyobb iskolák s ezek jövedelmeinek tömege annál világosabb legyen, szükségesnek látják a részleteket is felsorolni, készeknek nyilatkoznván arra is, hogy ha ő felsége kíváná, a körülményeket is leírják.

Nem akarják ugyan terhelni ő felségét mindazon nyomoroknak újonnan elszámolásával, miket 1649-től egész 1655-ig, s ettől fogva ismét 1659-ig s azontul egész az 1662-ki országgyűlésig kellett szenvedniök; azt hiszik, hogy ezt ő felsége a követek küldöttségeitől is hallotta, sőt leírva is megfogja találni a kancelláriában; de benyújtják a legújabbban elfoglalt templomaik, iskoláik, paplakjaik, kórházaik és az azokhoz tartozó javaik hely- és névszerinti jegyzékét, melyeknek visszaadását a rendek már sokszor sürgették, és sürgetni most sem szűnnek meg. Erre úgy saját lelkiismeretök, mint küldöik utasításai egyaránt kötelezik.

Panaszosan említik, hogy némely megyékben, templom

és pap hiányában, a nép istentisztelet nélkül szükölködik, a csecsemők keresztleletlenül maradnak; hogy a hol ez előtt evangélikus isten tisztelet tartatott, most ott verebek fészkelnek, holott némely kath. lelkésznek öt parochiája is van; más vármegyékben száznál több templom vétetett el az evangélikusoktól, s azokból csak kettő adatik vissza, mely egyáltalában nem elég oly sok ezer embernek. Ehhez járul azon baj is, hogy collegiumok és gymnasiumok hiányában ifjaikat kellőleg nem nevelhetik.

Mindezeknél fogva ismét csak ő felsége trónjához borúlván, az isten szerelmére kéri ő felségét, tekintsen kegyelmesen az evangélikus vallás elnyomása miatt oly sokszor előterjesztett siralmas panaszaikra, s a közbéke tekintetéből szüntesse meg azokat királyi hatalmával, hogy ekképen nyugodt lelkiismerettel szolgálhassanak istennek, és mint hűséges alattvalók könyöröghessenek ő felségéért, a megkoronázandó királynéért és gyermekeiért, hogy az a sokat szenvedett és marczangolt Magyarország visszanyerhesse régi nyugalmát.<sup>1)</sup>

Ugyanaz nap nyújtottak be egy más emlékiratot is a megkoronázandó Eleonora királynénak, melyben teljes bizodalommal fordulnak anyai szívéhez, kérvén őt, hogy miután felséges férjéhez már ötször folyamodtak eredménytelenül, miután világos törvények ellenére templomaik, paplakjaik és iskoláik különféle ürügyek alatt elvételnek, s minden kérelmök daczára vissza nem adatnak: ő, mint ünnepélyesen megkoronázandó királyné, boldogítsa őket kegyelmes támogatásával, s legyen közbenjáró felséges férjénél, hogy jogos követeléseik ezen koronázás emlékére végre kielégíttessenek.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Hist. Dipl. App. 202. 1.

<sup>2)</sup> *Copia alterius Memorialis Augustae Imperatricis die eodem per Status Evangelicos exhibiti.* Hist. Dipl. App. 203. 1.